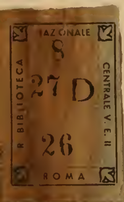
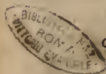

NAZIONALE
8
27 — D
26
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
ROMA

AZ ONALE
8
27 D
26
R BIBLIOTECA
CENTRALE V. E. II
ROMA

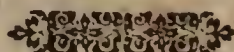

IOANNIS FRANCISCI FARAE, SASSARENSIS, I.V.D. EXIMII,

Archipresbyteri Turritani.

DE REBVS SARDOIS, LIBER PRIMVS.

CALARI, 1580.

Excudebat Franciscus Guarnerius, Lugdunensis, Typis admodum Illustris, & Reuerendissimi D. D. Nicolai Canellas Bosanensis Episcopi.

ON Gaſpar Vincentius Nouella Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Archiepiſcopus Calaritanus Primas Sardiniæ, & Corſicæ, Prior Sancti Saturnini, ſuæq; Sanctitatis Vexillarius, Dñs Villarum de Suelli, & S. Pantaleonis, de Conſilio ſuæ Maieſtatis. Cum pro parte Illſtris, & admodum Reueren. Ioannis Franciſci Faræ I. V. D. Eximij, & Archipresbyteri Turritani, ſupplicatũ nobis ſit: quatenus ei licentiam cõcedere dignaremur, ut imprimi facere poſſet in hac Callaritana Ciuitate librum quendam ab ipſo ſub huiuſmodi titulo (Ioannis Franciſci Faræ I. V. D. Eximij, & Archipresbyteri Turritani, De Rebus Sardois Liber Primus) compoſitũ; propterea cum nihil contra Orthodoxam Fidem, quodq; bonos mores corrumpere ualeat, quinimmo ueram, ſanamq; doctrinam contineat, liberam eundem librum excudendi facere, omnimodamq; facultatem eidem in Domino concedimus & elargimur. In quorum fidem & teſtimonium præſentes manu noſtra ſubſcriptas, ſigilloq; noſtro roboratas per Curiæ noſtræ Notarium, & Secretarium noſtrum infraſcriptum expediri fecimus & mandauimus. Dat. Calari in noſtro Archiepiſcopali Palatio. Idibus Ianuarij anno a Natiuitate Dñi 1580.

G. Archiepiſcopus Calaritanus.

Sua Illuſtriſſima & Reuerẽdiſſima Dominatio mandauit mihi Auguſtino Sabater Notario, & Secretario.

ILLVSTRISS. D. D. MICHAELI A MONCADA,

COMMENDATORI ORDINIS MILITIAE S. Iacobi de Spata, de Consilio S. C. Maiestatis D. nostri Regis Philippi, & in Regno Sardiniæ Locumtenenti, & Capitaneo generali.

IOANNES FRANCISCVS FARA I. V. D. Archipresbyter Turritanus. S. P. D.

DOCTISSIMORVM Virorū sequutus sententiam, Præses Illustrissime, semper existimaui rerū priscarum historiam, veterisq; memoriæ cognitionem magnos vsus, vberesq; fructus afferre, ijs præsertim hominibus, qui ciuilem, & pontificiam disciplinam adipisci cupientes vtriusq;

vtriusq; iuris scientiæ strenuam dant operam, & vehementer insudant; Etenim per eam non modo, quæ multis antea sæculis, ab infinitis prope hominibus gesta fuere, ueluti subiecta oculis per paucissimos dies recognoscimus; & quod alij summo labore, magnoq; vitæ periculo, ac fortunarum experti sunt, in otio, atq; umbra consequimur; verumetiam alia multa ad Iuris interpretationem nobis suppeditantur, quibus si careamus, in legendo, scribendo, & disputando inopes sæpenumero, & indocti reperiemur. Equidem ex eius ignoratione infiniti quidam errorum riuuli in nostrorum scripta inundarũt, id quod etiam in Accursio, & Bartholo huius nostræ Philosophiæ principibus sæpe notari, & reprehendi vidimus: Ideoq; mirum videri non debet, si ego, qui hanc iuris scientiam profiteor, bonos etiam historiarũ authores summa cum diligentia, & impensa mihi comparaui; multumq; temporis, & studij eos legendo, & peruolutando traduxi: nam & id feci exemplo Cassij iurisconsulti, & multorum Iurisperitorum, atq; orthodoxorũ Patrum

Euse

Euſebij, Hieronymi, Iſidori, Bedæ, Oroſij, & Antonini, qui ſummo ſtudio, & labore Hiſtorias legerunt, & ſcripſerunt; & ex hoc mearum uigiliarum fructum cepi maximum, miram deniq; ſuauitatem, ac voluptatem, tam in legibus, & epiſtolis decretalibus interpretãdis, atq; explicandis, quàm etiam in cognoſcendis rebus à maioribus noſtris præclare in Sardinia geſtis, atq; legendis ipſius natalis ſoli laudibus, quas externi ſcriptores varijs in locis ſparſim, atq; obiter literis conſignarunt: dolui tamen, & mirabile mihi fuit neminem vnum ſaltem è noſtratibus inueniri potuiſſe, qui antiquum Sardiniæ ſtatum, illius gentis originem, mores, & vitam, reſq; præclaras iuſto uolumine ſit complexus, & ipſam patriam merita laude ornauerit, quare noſtrorum incenſus amore, patriæq; laudis dulcedine, hanc prouinciam ſuſcepi, & maiorum noſtrorũ hiſtoriam in faſcem colligere aggreſſus ſum, compendioſeq; duobus libris ab ipſo ouo, uſque ad noſtra tempora contexere, Sardiniamq; ipſam ueluti in tenebris conſeneſcentem pro uiribus in lucem

uindicare

uindicare. Itaq; hunc primũ librum iam elaboratum, omniq; ex parte absolutum, quem multi non solum desiderarunt, sed ét uehementer petierunt, & efflagitarunt, nunc tuo iussu, tuisq; literis impulsus Præses Illustrissime in lucem proferre, & ad te mittere uolui, tam ut tuæ morem gererem uoluntati, & tibi debitum præstarem obsequium; quàm etiam ut de hoc libro tuum, cæterorumq; subirem iudicium; ut si factũ, consiliumq; hoc meum probatum intelligam ad reliquum alacrior librũ properem, quo tuorũ etiam maiorum gesta leges eiq; extremam fœlicius imponam manum. Cæterum non ignoro quosdam fore, qui uolumen hoc ex multis auctoribus ita compactum, quasi ex alienis racemis factam uindemiam, calumniabuntur. Hos ego admonendos esse putaui, tot clara uetustatis monumenta, hominumq; priscorũ facta, quæ diuinari nequeunt, non aliunde, quam ex ueterum scriptis carptim deligi potuisse, in quibus si nimium eorum authoritati, & uerbis inhæsisse uidebor, sciant id adeò fecisse me ne ab historiæ fide legentes abducere

uiderer

uiderer: quando non modo eorum nomina, ſed uerba quoq; paſsim allata agnoſcerent. Accipe igitur Præſes Illuſtriſſime hoc munus, qualecunq; ſit, ueluti pignus, & monimentum meæ erga te obſeruantiæ; quod quanuis ſit admodum exiguum, ut tantò uiro primaria nobilitate conſpicuo offerri debeat, non tñ exiſtimo illud tibi fore prorſus inutile, idq́; hoc maxime tempore, quo pro Maieſtate Regis Noſtri Philippi ſummo cum Imperio, & dignitate Sardiniam regis, & equiſſimè moderaris, quiq; inſulam ipſam non ſine magno labore, & uitæ tuæ diſcrimine terra, mariq; æſtiuo tempore peragraſti, ut eam (quod optatiſſimũ Chriſtianiſſimo Regi noſtro Philippo erat) præcipue turribus, ac gente bellicoſa munires, malis hominibus purgares, & ad priſtinam ubertatem, & fœlicitatem reſtitueres. Nam iſtarum tuarum actionum, totiusq́; Regni adminiſtrationis exempla ex ſummis uiris hic liber tibi ſuppeditabit, ſi horis ſucciſiuis, quibus à curis uacabis eum legere dignaberis, quæ ſi tibi non iniucunda eſſe cognouero; operæprecium me equidem feciſſe

cisse putabo, & ad maiores res quæ iamdudum præ manibus habeo perficiendas uehementius incitabor. Vale, Sassari Idibus Iulij 1579.

AVCTORES, ET LOCI, QVIBVS IN HOC PRIMO LIBRO VSI SVMVS.

A

CRON in commentarijs ad ſecundam, & tertiam Horatij Satyram.

Adrianus Papa huius nominis Primus in Epiſtola ad Cõſtantinum, & Irenem Auguſtos.

Alexander ab Alexandro dierum genialium lib. 2. c. 15. lib. 4. c. 10.

Aelius Spartianus in uita Seueri.

Aloyſius Lipomanus, diligentia Laurentij Surij impreſ. lib. de Vitis Sanctorum tomo 2. Epiſtola S. Euſebij Sardi Epiſcopi Vercellẽ.

S. Ambroſius. lib. 10. Epiſt. 82. & Sermon. 69. & 70. & Oratio. funebri de exceſſu fratris.

Amianus Marcellinus lib. 29.

Antoninus Pius in itinerario.

Anaſtaſius bibliothecarius in Adriano.

Appianus Alexandrinus lib. libico, & lib. 1. 2. 4. & 5. de bello ciuili.

Ariſtoteles lib. de admirandis in natura c. 87.

S. Athanaſius in epiſtola ad Luciferum in exilio ſcripta.

Aulus Gellius Noctium Atticarũ lib. 14. c. 28. & lib. 15. c. 12.

S. Aurelius Augustinus epistola 118.

B

BAPTISTA Platina in uitis Marcelli, Pontiani, Syluestri j. Liberij, Hilari dicti Hilarij Sardi, Anastasij ij. Symachi Sardi, Leonis iij. Pontificum.

Beda in chronicis.

Berosus lib. 5. Antiquitatum Italiæ, & totius orbis c. 1. & 2.

Bernardus Rutilius lib. de uitis Iurisconsultorum in uita Cassij Longini.

Blondi Flauij Forliuiensis lib. 7. & 9. ab inclinatio. Romæ.

Breuiarium Eusebianum in offic. S. Eusebij Sardi Vercellensis Episcopi.

C

CAROLI Sigonij de Antiquo iure prouinciarum lib. 1. c. 4. lib. 2. c. 5. & de Regno Italiæ lib. 3.

C. Salustius Crispus in fragmentis Historiæ.

Claudianus.

Clemens Schubertus in chronologia.

C. Iulij Cæsaris lib. 1. de Bello ciuili, & lib. 1. de bello Africo.

Cornelius Tacitus lib. 14. & 18. Histori.

Cornelius Nepos, quem alij Plinium, uel Suetonium

D

E

F

Franciſcus Balduuinus in præfatione Africanæ hiſtoriæ Optati Afri Mileuitani.

G

GRegorius Papa huius nominis Primus in Regeſtro lib. 1. c. 46. 47. 60. 61. 62. 81. lib. 2. c. 34. 35. 75. lib. 3. c. 8. 9. 10. 22. 23. 24. 25. 26. 28. 47. 51. 52. lib. 7. c. 1. 2. 5. 7. 8. 11. 56. 65. 66. lib. 8. c. 38. lib. 9. c. 1. 17. 20. lib. 10. c. 21. lib. 11. c. 6. & 56.

Gratianus in libro decretorum c. 7. diſt. 17. c. 2. diſt. 79. c. 22. diſt. 81. c. 14. diſt. 96. c. 22. 24. q. 1. c. 39. §. Luciferiani 24. q. 3. c. 29. 27. q. 2. & c. 1. 35. q. 10.

Gonſalus de Illeſcas in uita Iulij Primi Anaſtaſij Secundi, & Nicolai Primi.

H

HIeronymus lib. de uiris Illuſtribus, & lib. aduerſus Luciferianos, & Epiſt. 75. aduerſus uigilantium, & in Euſebio de temporibus.

Herodotus Hiſtoriæ lib. 1. 5. & 6.

Hieronymus çurita lib. 1. Chron.

Hermolaus Barbarus in caſtigationibus Plinianis lib. 3. c. 7.

Hieronymus Romanus in Chronicis Ordinis Fratrum Heremitarum lib. 1. c. 35. lib. 2. c. 5.

Q. Horatius Flaccus in 2. & 3. Satyra.

Hiſtoria S. Fulgentij Epiſcopi Ruſpenſis ab

eius

I

Ioan.

Ioan. Cuſpianus in Aurelij Caſſiodorij conſules.

Ioan. Lucidus in Tabulis annalibus.

Ioan. Baptiſta Pigna lib. 1. Hiſtoriæ principum Eſtenſium.

Ioſephus lib. 18. Antiquitatum c. 10.

Ioan. Tilus Epiſcopus Melden. in Epiſtola liminar. ad Pium Papam V. ſcripta in Opuſculis B. Luciferi Calaritani Parrhiſijs editis.

S. Iſidorus lib. 8. Etymologiarum c. 5. uerſi. Luciferani, & lib. de uiris Illuſtribus c. 13.

Iuo Carnotenſis Epiſcopus in quarta parte decreti c. 67. & in 9. part. c. 38.

Iuſtinianus Imperator in lib. 1. & 2. c. de officio præfec. prætorio Africæ & in lib. 2. ff. de origine iuris.

Iuſtinus Hiſtori. lib. 12. & 19.

Iulius Solinus c. 3. 9. & 10. Polyhiſtor.

L

LVcanus.

L. Florus. lib. 2. c. 6. & 7. & lib. 4. c. 8.

B. Luciferi Epiſcopi Calaritani Opuſcula.

M

MOyſes Geneſis c. 5.

Marcianus Capella c. 4. lib. 5. Geomet.

Marcus Antonius Coccius Sabellicus Ennead. 3. lib. 9. Ennead. 4. lib. 9. Ennead. 5. lib. 1. 2. 3. & 8.

Simplicius in Commentarijs, quos in 8. lib. Aristotelis de Physica scripsit.

Silius Italicus lib. 3. 6. & 12.

Socrates lib. 6. c. 9. Historiæ tripartitæ.

Sozomenus lib. 5. c. 15. Histori. tripartitæ.

Sulpitius Seuerus lib 2. Historiæ Sacræ.

Suetonius tranquillus in uita Octauiani c. 47. & 48. & in uita Nerons c. 35. & 37.

T

Thucydides lib. 1. de Bello Peloponnesi.

Theodoritus lib. 2. c. 8. lib. 5. c. 16. & 21. lib. 7. c. 3. histo. tripartitæ.

Titus Liuius lib. 22. 23. 24. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. & 40.

Titus Liuius, uel alius author quintæ Decadis lib. 1. & seq.

Titi Liuij Abbreuiator lib. 60. & 86.

V

Valerius maximus.

Virgilius lib. 5. Aeneidos.

Victor Vticensis in fin. lib. 1. historiæ de Persequutione Vandalica.

Vsuardus Monachus in Martyrologio 11. 5. 3. & pridie Kal. Iunij. 6. Idus Iunij.

Z

Zozimus lib. 2. Historiarum.

LAVS DEO.

AD INSVLAM SARDINIÆ
in laudem Authoris.

INsula de Libyco circū spumosa profundo
Hesperias inter concelebrata plagas,

Obruta Cimmerias sensisses pene tenebras
Ni celeri Clarus Fara caueret ope.

Ille tuos prima descripsit origine Reges
Et dedit in fastos fortia gesta Ducum.

Ille suis seclis uarios uenisse colonos,
Atq; uaga sedes appetiisse rate,

Tū mores, habitusq; & facta uetusta priorū
Sumptaq; ab humano nomina nota pede,

Cæteraq; ad nostrū facili trahit ordine tēpus,
Quæcunq; historica sunt rata uisa fide.

Reddita laus Patriæ toto memorabilis æuo
Nec minor Authori fama futura suo.

LAVS DEO O. M.

ni 3. & 8. Ennead. 6. lib. 4. 6. 7. & 8. Ennead. 7. lib. 1. Ennead. 8. lib. 2. & 6.

M. Tullius Cicero lib. 13. epist. 47. ad Atticũ, & lib. 7. epist. 24. ad M. Fabium Gallum; & lib. 2. epist. 13. ad Cœlium, & in Oratione pro L. Cornelio Balbo, & in fragmentis Orat. pro M. Scauro.

M. Varro in uerbo. Sardinia.

Martinus Polonus lib. 4. Chronicorum in uita Hilarij, Zenonis, & Iustini.

Maurolicius Abbas, in Martyrologio.

N

NIcolaus Leonicus lib. 1. c. 1. & lib. 2. c. 17. uariæ Historiæ.

Nicephorus Calistus lib. 9. c. 33. & 40. lib. 10. c. 14. & 42. Historiæ Ecclesiast.

O

OVidius lib. 5. Metamor.

Onuphrius Pannuinus in libro Imperij populi Roma. tit. de Prouincia Sardiniæ, & de prouincia Siciliæ, & in Chronico Ecclesiastico.

P

PAusanias, in Corinthiacis c. 3. & in Phocicis c. 6. & 7.

Paulus Orosius lib. 3. c. 20. lib. 4. c. 6. 7. & 15. lib. 6. c. 15. & 18. lib. 7. c. 25.

Paulus Diaconus lib. 14. & 15. Romanæ Histor. in uita Anastasij, & Iustini, & lib. 5. de Origine Longobardorum. c. 5.

Petrus de Natalibus Episcopus Equilinus in Catalogo Sanctorum lib. 5. c. 29. lib. 6. c. 5. lib. 11. c. 88.

Petrus Recordati in prima parte Historiæ Monasticæ in uita S. Antheri, & in 4. parte in uita Lanfranci.

Phocius in Nomacamone c. 8.

Philo Iudæus in Breuiario c. 1.

Plutarchus in uita Catonis, in uita Romuli, Tiberij, C. Gracchi, L. Cornelij, Syllæ, Pompeij, & M. Antonij, & in problematum lib. Cur capitolijs.

Plinius lib. 3. Natural. Historiæ. c. 7. & lib. 15. c. 29. in fin.

Porphyrion in Commētarijs ad 2. & 3. Satyrā Horatij.

Pomponius Mela de situ orbis lib. 2. c. 5.

Polybius lib. 1. 2. 3. & 15. Historiarum.

Ptolomæus lib. 3. Geogra. c. 3.

Prosper in Eusebio de Temporibus.

Primus Cabilunensis Episcopus Topographia in uerbo Corsica.

Procopius Cæsariensis lib. 3. & 4. de bello Vandalico, & lib. 3. de bello Gottico.

R

RAphael Volaterranus lib. 5. 7. 12. 13. & 19.

S

SEruius in Commentarijs apud Virgilium lib. 5. Aeneid.

Sex. Ruffus in Epitom. Historiæ Romanæ.

Simpli-

AVTHOR LECTORI.

Vpiebam vehementer, & animo propofueram meo, Sardiniæ infulæ Corographiam, rerumq; in ea geftarum Hiftoriam, quam ex optimis quibufq; fcriptoribus, & monumentis, fumma cum diligentia, & fide collegeram; iuxta Horatianum confilium, domi cuftodire, & illius æditionem in multos annos differre: ut ea omnia, quæ uarijs implicitus curis fcripferam, cum otio, & animi tranquillitate recognofcerem, augerem, & accuratiori ftylo perpolirem; omnemq; hiftoriam à Mundi principio, ufq; ad noftra hæc tempora, fimul cum infulæ defcriptione, in publicũ perfectè emitterem. In quo propofito femper permanfiffem, nifi me fuperiorum authoritas, amicorum confilium, & plurimorum efflagitatio impuliffent, predictã mutare fententiam. Hi enim cum primum hunc librum, qui ab orbe condito, ufq; ad annum falutis millefimum feptingentefimum fupra feptuagefimum quartum, rerum Sardoarum continet hiftoriam, perfectum, & omni fua parte abfolutum effe legerũt, fupra modum probauerunt, lectioneq; dignum effe dixerunt, nec eius æditionem ulterius, quoufq; cætera omnia fint abfoluta, effe differendam contenderunt. Quare, ut illorum iudicio, & fuafionibus acquiefcerem, eorumq; uotis fatisfacerem, librum ipfum typographis ædendum, excudendumq; tradere uolui: atq; ita in patriæ laudem diuulgare res Sardorum prifcas, antiquum eorum ftatum, dignitatem, & Chriftianæ religionis cultum; quantiq; nominis & exiftimationis Sardinia fuerit apud omnes Reges, & gentes, quæ ex diuerfis regionibus confluentes, uel in eam colonias fœliciter deduxere, vel pro ea confequenda, aut conferuanda afperrima bella geffere. Alium huius recentioris hiftoriæ librum, ufq; ad hæc noftra tempora digeftum, haud multo poft, fi plus otij

nactus

nactus fuero, politius fimatum, atq; ornatum euulgandum curabo; Sardiniæ quoq; descriptionem, tota insula peragrata, omnibusq; eius partibus inspectis, & cum sententijs scriptorum accuratè collatis, excusam proferre properabo. Interim lectorem candidissimum; & eruditissimum rogatum uelim, ut benigno, & æquo animo hunc librum accipiat, eiusq; Historiam legat, & priusquam de ea iudicium faciat, authores omnes pro maiori ueritatis, & diligentiæ meæ testimonio, ubiq; ad satietatem allatos, omnino uideat; & illis perspectis, si quid erratum esse repererit, seu alijs monumentis mihi hucusq; incognitis iuuari posse eam Historiam censuerit, adsit quæso, & animaduertat; non enim sum nescius humanæ cōditionis esse errare, solisq; immortalibus datum esse in nullo labi, & omnia memoria complecti; neq; ægrefero à quocunq; doctiore eruditioreq; corripi, si modo id non ambitiosè, liuido, & canino dente, sed amicè mecum quispiam agat, & boni consulat, si non quod uolui, sed quod pro uirium mearum tenuitate potui, ex meis studijs deprompsi. Sed quoniam tempus est ad rem institutam deuenire, nunc pluribus agere supersedebo, Historiamq; ipsam aggrediar.

**.
*

SARDINIA AD ILLVSTREM Dominum Ioannem Franciſcum Faram Archipresbyterum Turritanum I. V. D. Eximium.

FAra phœbæo celebrande plectro,
Fara Turritæ decus omne gentis
Inter heroas numerande grates
Suſcipe dignas.
Quòd meos ritus, dubioſq; caſus,
Et truces pugnas repetas parentis
Iam tuæ; Regum ſeriemq; texas
Iuraq; regni.
Gaudeant Cares populi Leone
Allabandæo, Dominanſq; Roma
Liuio, clarum memoretq; Xanthum
Lydia diues.
Aſt ego Faræ celebrabo nomen.
Confluant quare lepidi Poetæ
Sardicæ gentis, teneroq; Faram
Carmine laudent.
Voſq; conteſtor tetricæ ſorores
Atropos, Clotho, Lacheſiſq;, Faræ
Tendite in multos properantis annos
Stamina uitæ.

LAVS DEO O. M.

IO·FRAN·FARA·I·V·D·ARCHIPTER TVRRITANVS

IOANNIS FRANCISCI FARÆ, SASSAREN. I. V. D. EXIMII, ARCHIPRESBYTERI TVRRITANI,

DE REBVS SARDOIS, LIBER PRIMVS.

Primi Sardiniæ Coloni ante diluuium, eiusq; solitudo.

Anni mūdi. 1.

ONDITO orbe, gentiumq; multitudine repleto Gigantes ad cataclysmum usq; Sardiniã, aliasq; Mediterranei maris insulas incoluisse, ex Beroso (si uerus est eius, qui fertur libellus) satis constat. Illis demum ex magni

Gigantes in Sardinia.

Diluuium. diluuij aquis extinctis anno ab orbe condito 1657. ut Philo, Moyses, & Io. Lucidus, quos sequimur, supputant, Sardiniæ solitudo est sequuta, quæ eodem Beroso teste ad annos 564. durauit. Anni müdi. 1657. Sardiniæ solitudo.

Phorcus primus Sardiniæ Rex, & Thusci Vetulonienses primi post diluuium Coloni.

Phorcus Rex Sardiniæ.

HORCVS Thoosæ, Nephtuimiq; filius, & (ut inquit Berosus) nepos Mesraimi filij Cam, filij Noë, fuit primus Sardiniæ Rex, ut Varro, & Seruius tradũt.

Mesraim enim, quem Aegyptij Osiridem uocant, tota potitus Italia, anno ab orbe condito 2216, duos creauit Reges 2216. Læstrygonem Italiæ, & Phorcũ Sardiniæ, & Corsicæ, ut ille terræ, hic mari præesset. Itaq; Phorcus anno 2220, Sardiniam Vetu 2220. lonicis Colonis compleuit, ut ex Beroso, & Io. Annio cõstat; & Strabo tradit, dum inquit, ante aduentum Iolai Thuscos barbaros in Sardinia habitasse: Erãt hi Vetulonienses antiqui Hetruriæ populi, qui, ex Annij sententia, iuxta Viterbium, uel (ut inquit

Vetulonienses. Viterbienses.

Anni mūdi. inquit Raphaël Volaterranus) ubi nunc Massa est, uiuebant. Regnauit Phorcus in Sardinia annos, ut creditur, 33. & tandem ab Atlante nauali prælio superatus, undaq; obrutus, neq; uspiam postea inuetus, creditus fuit se in Deorum marinorū numerum recepisse, & plures Deos sub se habuisse, ut refert Seruius, & Varro. Vnde Virgilius in libro 5. Aeneidos inquit, *Massa.* *Phorci mors* *Phorcus habitus Deus Marinus.*

Tritonesq; citi, Phorciq; exercitus omnis.

His temporibus Sardiniam Cadasone, hoc est, sacram crepidam, ab eius forma, seu proprio Thuscorum calceo, fuisse appellatam, refert Annius ex Beroso. *Sardinia Cadasone appellata.*

MEDVSA.

EDVSA fuit Phorci filia, ex Cetho coniuge nata, ut Ouidius, & Lucanus tradunt, & 2253. anno 2253. defuncto patre in Sardiniæ Regno successit, ut refert Bergomensis in 4. supplementi, ubi de Perseo agit. Hanc fuisse omnium suæ ætatis mulierum pulcherrimam testatur Isacius: ditissimam quoq; fuisse, & solitam in uenationes, & pugnas exire Bergomēsis, & Pausanias *Medusa Sardiniæ Regina.*

ſanias referũt. Regnauit annos circiter 28. *Anni mũdi*
& cum poſtea Perſeo, qui contra eam arma ceperat, acie occurriſſet, noctu per
Meduſa obtruncatur. inſidias oppreſſa, iacuit; eiuſq; opes propè infinitas, & præciſum caput, ut ſpectaculo eſſet, Perſeus in Græciam reportauit. Vnde confectum fuit, Meduſæ caput ſerpentibus fuiſſe crinitum, homineſq; illud conſpicientes in ſaxa conuertiſſe, atq; alia multa, quæ cum ſint fabuloſa, & ut arbi-
Phorci duo. tror, de Meduſa alterius Phorci, Oceani Afri Regis filia dicta, conſultò prætereo: nam, duos eſſe Phorcos, tradit Probus, unum Sardiniæ, alterum Aphricæ Regem.

HERCVLES.

Hercules Libyus Sardiniæ Rex.

ERCVLES antiquior ex Oſiride, & Cerere Thebis natus, cui nomen Libyus, ſeu Luabin erat, cognomentum uerò Hercules; cũ in Aſia, Aphrica, & Europa res memorabiles, & præclaras geſsiſſet, Italiamq; & Siciliam tyrannis Gigantibus liberaſſet, & magna cum laude gubernaſſet; tantum opinionis fulgorem ſibi conciliauit, ut Sardiniæ coloni Thuſci,

 obtrun-

Anni mūdi 2281. obtruncata, ut dixi, Meduſá, cùm in Regem aſciuerint. Itaq; Anno 2281. ut creditur, e Sicilia uocatus in Sardiniam uenit, & ab accolis Thuſcis exceptus, Rex ſalutatur. Hic inſulam perluſtrauit, in ordinē, & ſui dominationem redegit; & poſtea ætate admodùm grauis ab inſula diſceſſit, & Hiſpaniam petijt: ubi anno 32. quo regnare in Sardinia cœperat, ætatis uerò ſuæ fermè 200. ab humanis deceſſit, & apud Gades fuit ſepultus. *Herculis mors.*

Hoc tēpore ab ipſo Hercule Turrium præclara ciuitas nomen Turris Libyſonis ſumpſit, ut à Plinio, & Ptolemæo uocatur, & ob id urbem auguſtam Herculis fuiſſe exiſtimatur: nam Libyſonſo, teſte Annio, Herculis Auguſtam ſignificat, & ea ratione, Foro Auguſta Hiſpaniæ ciuitas, Libyſoſon ab eodem Hercule fuit appellata, ut ex Plinio tradit Fráciſcus Tarapha. Ab iſtò quoq; Hercule creditur nomen ſumpſiſſe Portū Herculis, quem in Sardinia, propè Noram meridiem uerſus, eſſe teſtatur Ptolemæus. *Turris Libyſonis vrbs auguſta Herculis.* *Portus Herculis in Sardia.*

Inſulas etiam Herculis, quas in Sardinia propè promontorium Gorditanum iacere referunt Plinius, Ptolemæus, & Marcia- *Herculis inſulæ adiacentes Sadiniæ*

nus Capella ab eius áduentu, hoc tẽpore, nomen habuiſſe iudicatur. Anni mũdi

GRAECI.

Græci coloni in Sardinia.

ORTVO Hercule uariæ terrarũ nationes in Sardiniam uenere, & in ea dominati ſunt in primis Græci mercatores, qui illuc (teſte Pauſania) cõmertiorum gratia adnauigabant. Colonias Græcorum in ea collocarunt, anno ut creditur 2374. Et eo tempore inſula à Græcis, ob ſimilitudinem ueſtigij, Ichnuſa fuit appellata. Vnde Sylius inquit. 2374.

Sardinia Ichnuſa à Græcis dicta.

Inſula fluctiſono circum vallata profundo
Caſtigatur aquis, compreſſaq; gurgite terras
Enormes cohibet, nudæ ſub imagine plantæ.
Inde Ichnuſa prius Graijs memorata colonis.

Anno etiam 2431. Oenotrius Lycaonis filius ex Arcadia colonias Græcorum in Italiam traduxit, & ab illis Põtia, & Iſacia adiacẽtes Sardiniæ inſulæ poſſeſſæ Oenotrides fuerunt dictæ, ut ex Plinio, & Mirſilio conſtat. 2431.

SARDVS, ET LIBYES.

Sardus Rex Sardiniæ.

ARDVS, ut inquit Pauſanias, filius fuit Maceridis, qui apud Aegy-

Anni mũdi Aegyptios, & Libyas Hercules dicebatur, & Delphos aliquãdo petijt. Hic Sardus (ut inquit Rabanus, & Anselmus) Moysi tẽ-
2463. poribus, anno circiter 2463. ex Libya cum innumerabili multitudine discessit, & Ichnusam occupauit, non tamen ueteres accolas eiecit, sed in domiciliorum societate recepti sunt noui inquilini, necessitate magis, quam beneuolentiæ gratia. *Libyes Sardiniæ coloni.*

Vrbes certè non plures Libyes tunc, quam in ipsa insula erant, construxerunt: sed dispersi in tugurijs, & speluncis, ut sua cuiusq; sors tulerat, ita habitabat, teste Leonico, & Pausania.

Ab hoc Sardo insula antiquis obliteratis nominibus Sardinia est cognominata, quare Sylius inquit. *Sardinia, & Mare Sardoum hoc tẽpore nomen sumpsit.*

Mox Libyci Sardus generoso sanguine fidens
Herculis, ex sese mutauit nomina terræ.

Fuit etiam ab eo appellatũ Mare Sardoum quicquid inter ostium Oceani, & Sardiniam est, ut testatur Plinius in Naturalis histo. lib. 3. Quantum in ea uixerit Sardus memoria proditum non est; sed tantùm, à Pausania, traditur Sardiniæ populos, qui ad occidentem insulam incolebant, eius statuam ex ære Delphos misisse. *Sardi statua.*

NORAX,

Anni mūdi

NORAX, ET IBERI.

Norax in Sardinia.

ORAX Quinti Mercurij filius, ex Erythræa Genonis filia procreatus, in Sardiniam uenit, & ex præclara Bœticæ urbe, quam Solinus Tarteſſam, Herodotus Carteiam, uulgo Tariſam uocant, Iberos, nunc Vuandalos, ſeu Andaluſos dictos; in eam traduxit. Quo autem tempore id factum ſit, in dubio quidem eſt. Pauſanias enim poſt Ariſtæum ueniſſe exiſtimat, Solinus uerò (quem ob maximam eius auctoritatem ſequor) poſt Sardum, & ante Ariſtæum. Itaq; ex ueriori temporum digeſtione anno 2522. in inſulam commigraſſe exiſtimatur. 2522.

Iberi Andaluſi Sardiniæ Coloni.

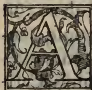
Hic in Sardinia nouam conſtruxit urbem, quam a ſe Noram, eodem Solino, & Pauſania teſte, uocauit. Fuit autem hæc ciuitas conſtructa, ut ex Ptolemæo apparet, in ea meridionali inſulæ parte, quæ nunc caput Pulæ dicitur, ubi eius ruinæ adhuc uiſuntur. Eius populus Norenſis dictus, uſq; ad tempora Veſpaſiani Imperatoris, ferè per 1550. annos celeberrimus fuit, teſte Plinio in naturalis hiſto. lib.

Nora ciuitas in Sardinia.

Ab

Anni mũdi Ab hoc etiam Norace originem sumpserunt, & nomen illæ robustissimorum saxorum maceries; quæ adhuc Noraces uocantur; & ad instar rotundarum turrium in insulæ locis agrestibus, & montuosis passim conspiciuntur, ut traditum est à Neotericis. *Noraces in Sardi. adinstar turriũ.*

ARISTAEVS, ET GRAECI.

RISTAEVS ex Appolline, & Cirenne Penei filia genitus, qui etiam Argeus, Nomius, & Apollo pastoralis dicebatur, tẽporibus Cadmi anno 53. 2591. cum quadam Græcorum manu in Sardiniam uenit, Solino, Pausania, & Diodoro attestantibus. Is enim, ob Actæonis eius filij casum, qui conuersus in belluam à proprijs canibus fuit laceratus, acri confectus dolore, ac Bœotiæ iam, & uniuersæ infensus Græciæ, in Sardiniã ire perrexit, ibiq; sedes collocauit suas. Vnde Sylius cecinit. *Aristæus in Sardinia.* 2591. *Græci Sardiniæ coloni.* *Actæonis casus.*

Fama est, cum laceris Actæon flebile membris
Supplicium lueret spectatæ in fonte Dianæ,
Attonitum nouitate mali fugisse parentem
Per freta Aristæum, & Sardoos isse recessus;
Cyrenem monstrasse ferunt noua litora matrem.

Hic insulæ amœnitate captus, consitis arboribus ex agresti, & quæ iam pridem magnis ouium copijs occupabatur, cultioré, teste Diodoro, & Aristotele, reddidit. Vrbem tamen nullam in ea condidit, nam, qui eius ductum; & auspicia sequuti sunt pauciores, imbecilliores{q}; erant, quàm ad instituendá defendendamq;, si opus esset, ciuitatem sufficere possent, ut Pausanias, & Leonicus opinantur. Cæterùm Solinus asserit Caralim insignem urbem ab eo con structam, cöiunctoq; populo utriusq; sanguinis seiuges ad se gentes ad unum mores coniugasse. Ibi duos genuit filios, Carinum, & Calicarpum; multaq; utilia docuit, Lac coagulare, Mel, atq; Oleum conficere: deinde ad Siciliam & alia loca accessit. Cumq; aliquandiù in Thraciæ monte, qui Hemos dicitur, habitans postea nó comparuisset, Deorum honores est assequutus, teste Diodoro. Salustius & aliqui putant his temporibus Dædalú Atheniensem, Cretensium arma metuentem, in Sardiniam aufugisse, & coloniæ, ac domicilij consortem Aristæo fuisse. Icarum etiam eius filium hoc eodem tempore præcipitem in mare decidisse, & ab eo mare Icarium

Anni müdi

Sardinia cultior redditur

Caralis ciuitas in Sardinia condita.

Carinus & Calicarpus Sardi.

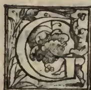
Aristæi obitus.

Dædalus in Sardinia.

Icarus.

Anni mūdi rium, Insulamq; Icariam, quæ inter Sardoum, & Siculum mare iacet, nomen habuisse: quæ tñ Pausaniæ, & Leonico uera haud quaquã uidentur; siquidem Aristæo Cadmi filia Auctonoë uxor erat; Dædalum autem Oedipodis ætate fuisse, qui multos post annos Thebis imperauit, clarissimè constat. *Icaria insula.*

GALATAS, ET GALLI.

ALATAS iunior Olbij filius, & Galliæ Rex anno circi- *Galatas in Sardinia.*
2620. ter 2620. Gallorum coloniã in Sardiniã deduxit, urbemq; *Galli coloni in Sardinia.* in ea condidit, quam Olbiam ab Olbio eius patre denominauit, ut Io. Annius Viterbensis in supplemento Manethonis refert. *Olbia ciuitas in Sardinia condita Septentrionem versus.* Fuit hæc ciuitas constructa Septentrionem uersus in ea parte insulæ quæ Corsicam respicit, ut ex Orosio, & Ptolemæo habuimus. Ab istis Gallis, Gallura, Sardiniæ insignis prouincia, nomen sumpsit, & huc usq; retinet. *Gallura Sardiniæ prouincia.* Fretum etiam Gallicũ, quod inter Sardiniam, & Corsicam est, ab istis, teste Antonino Pio fuisse denominatum creditur. *Gallicum fretum.*

Anni mũdi

SICVLI.

Siculi in Sardinia coloni.

ICVLI uetustissimi barbari homines, qui inter ostia Tiberis, & Circeium mõtem uicatim habitabant, à Pelasgis, & Aboriginibus, siue ab Opicis, & Oscis inde eiecti, nouas quæsiuerunt sedes anno ab orbe condito 2703. ut ex Dionysio, 2703.
Pannuino, & Annio Viterbense constat. Eorum maior pars in Trinacriam, quæ tunc Sycania dicebatur, transfretarunt, & insulæ nomen dederunt: parua autem manus Sardiniam applicuisse, & in Orientali insulæ parte sedes collocasse, ac Siculesijs populis, qui teste Ptolemæo in Sardinia sunt, nomen reliquisse creditur.

Siculesij Sardiniæ populi

IOLAVS, THESPIADES, & Athenienses.

Herculis Græci 50. filij in Sardin

ERCVLES Græcus Alcmenæ, & Amphitryonis filius, cui nomen Alcæus, cognomẽ uerò Heraclius erat, cum ex quinquaginta Thespij Regis filiabus, quinquaginta genuisset mares, om-

Anni mūdi. nes eiusdem fermè ætatis, cōmmuni nomine Thespiades dictos, eos ad condendam coloniam, iuxta Oraculi responsum, in Sardiniam mittere proposuit. Acceperat enim à suis Dijs responsum, ad consequendam immortalitatem plurimum ei conferre coloniā ad Sardos mitti, eiusq; filios ex Thespiadibus susceptos coloniæ præfici duces. Itaq; anno 2769. Iolaum nepotē cum filijs, qui adolescentiores erant, ac etiam cum magna Atheniensium, barbarorumq; manu in Sardiniam misit. Fuit hic Iolaus, teste Aristotele, Diodoro, & Hermolao Barbaro, Iphicli filius, & magna nauium classe priorem insulæ partem campestrem 53. ut Diodorus refert, tenuit, eamq; Ioleam a se denominauit: ibi Thuscos barbaros accolas, teste Strabone, inuenit, quorum palantes animos ad concordiam eblanditus, Olbiam extruxit urbem, ut Solinus, & Pausanias tradunt. Erat forte hæc Olbia ciuitas meridiem uersus prope Sulcim 16. m. p. de qua in Antonini Pij Itinerario constat, Tarcagnota. Et quidam alij uolunt hanc urbem Ioleam, non Olbiam fuisse appellatam. Fuit etiam ab Atheniensibus seorsum condita Ogrillen urbs,

Oraculi responsum.

2769. *Iolaus in Sardinia.*

Athenienses Sardiniæ coloni.

Iolea Sardiniæ regio, uel ciuitas.

Olbia urbs Sard. Meridionalis condita.

Anni mūdi

Ogrillē urbs in Sardinia condita. *Grillus Dux.*

urbs, ab uno de classis ducibus sic nominata, qui ut Pausanias, & Leonicus opinantur, Grillus dicebatur: multa alia Græca oppida, teste Solino, fuerunt constructa; quorum memoria præterijt.

Dædalus in Sardinia. *Dædalia opera.*

Has urbes Iolaus accersito è Sicilia Dædalo, pluribus præclaris operibus, quæ ab artifice appellantur Dædalia exornauit, quorum monumenta etiam temporibus Aristotelis, & Diodori, ut ipsi testantur, in Sardinia apparebant:

Domicilia.

& inter alia non nullæ fornices, & inarcuata domicilia modulatis quibusdam, sed disparibus compacta numeris conspiciebantur.

Gymnasia. *Templa.* *Sardinia cultior redditur.* *Gens bellicosa efficitur.*

Gymnasia insuper magna, & sumptuosa Deorum Tēpla erexit, iudicia instituit, regionem cultiorem, arboribusq; fructiferis uberem effecit, gentem bellicosam reddidit, ac cætera omnia effecit, quæ ad urbium diuturnitatem spectant.

Oraculi responsum. *Iolenses populi Sardiniæ semper liberi.*

Quare hi populi celeberrimi, teste Plinio, fuerunt, & ab Oraculo responsum habuerunt, eam coloniam liberam semper futuram, ut Diodorus, & Aristoteles referūt; qui etiam testantur id Oraculum usque ad eorum tempora uerum fuisse; nam cum Carthaginenses prius, mox Romani insulam cepissent, nunquam tamen

Anni mūdi eos subegere: ad montana enim atq; aspera confugientes loca, effossis sub terra habitaculis, lacte, caseo, & carnibus ex pecoribus, quæ plurima illis erant, uescebantur, agriq; colendi declinato labore in montibus uitam quietam ducebant: & licet ab eis fuerint armis sæpius lacessiti, difficultate tamen locorū inuicti permansere. Vnde Sylius cecinit.

Nec paruum decus, aduecto cum classe paterna
Agmine Thespiadum, terris Iolae dedisti.

Iolaus ijs, quæ ad statum coloniæ pertinebant, compositis in Græciam est profectus, postea in Siciliam nauigauit, tandem in Sardiniam reuersus, teste Pausania, obijt, & sepultus est. Iolenses populi ab eo dicti, qui in Sardinia, ut patrem eum colebant, sepulchro eius templum, ut inquit Solinus, addiderunt: in quo Iolao sacra, & honores multis continenter annis fecerunt, patrem eum appellantes, quemadmodum Persæ Cyrum, ut Pausanias, & Diodorus testantur. Dædalus autem, ut inquit Salustius, delatus est Cumas, sed an ibi, uel in Sardinia obierit incertum est. Thespiades uero cum multis sæculis insulæ præfuissent, tandem in Italiam nauigantes, loca circa

Iolaus obijt in Sardinia.

Sepulchrū, & templum Iolai in Sardinia.

Dædali mors

Thespiadum exitus.

circa Cumas, teste Diodoro, tenuere. Simplicius tñ, in commentarijs; quos in octo Aristotelis de Physica auditione libros exquisitissimè conscripsit, refert nouem ex illis qui Heroës Sardi dicebantur, in insula permansisse, & diem suum obijsse: quorũ etiam corpora omnibus integra membris, & illæsa; dormientium præseferentia speciem, usq; ad Aristotelis perdurasse tempora refert. Ad hos etiam responsorum, prædictionumq; gratia, quæ per insomnia darentur, & insulæ accolas, & multos etiã conuenas, & externos accedere solitos fuisse, idem auctor est Simplicius, & Leonicus refert.

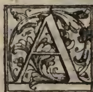
Annimũdi.

Heroës Sardi.

Thespiadum cadauera dabant responsa in Sardinia.

ÆNEAS, ET TROIANI.

Aeneas in Sardinia.

ENEAS Anchisæ, & Veneris filius, à Poëtis decantatus, post Ilium euersum, multis consociatus Troianis in Sardiniam uenit, anno 2785. Cum enim classe profugi Italiam peterent, & sæua tempestate adorti alij alio delati essent, Aeneas magna cũ Iliensium manu Sardiniã, Pausania, & Salustio teste, applicuit. Vnde Sylius cecinit. 2785.

Troiani in Sardinia coloni.

Affluxere

Anni mūdi

Afluxere etiam, & sedes posuere coactas
Dispersi pelago post eruta Pergama Teucri.

Hi Græcos in insula offenderunt accolas, illosq; adire nō dubitarūt, à quibus benignè hospitio suscepti populariter illis sese permixti sunt; necessitate magis, quàm gratia; ne si alteri disiungerentur ab alteris, aut desciscerent, nullo negocio Sardis accolis sese opprimendi facultatem darent; qui iam sumptis armis, & acie instructa, ad Thorsum cōsederant fluuium, qui ab hostili tractu medius labens, illorum separabat agrum: quæ res utriusq; belli dirimendi causa fuit; cum neuter exercitus flumen transire, & in hostem ferri primus ausus fuerit, ut Pausanias & Leonicus referunt. Est autem Thorsus fluuius, qui per Arborensem agrum mediam præterfluit insulam, eodem Pausania, & Ptolæmeo attestātibus. Discessit postea è Sardinia Aeneas relicta Iliensium colonia, quæ teste Pōponio Mela, Solino, & Plinio in ea celeberrima fuit. A qua existimatur nomen sumpsisse Forum Troianū, quod in Sardinia Meridiē uersus fuisse testatur Antoninus Pius.

Bellū inter Thuscos & Græcos.

Thorsus Arborensis fluuius.

Iliensium colonia.

Forum Troianū in Sardinia.

Circa hæc tempora Vlysses decennio naufragus errauit, & in Sardiniam uectus

Vlysses in Sardinia.

circa Cumas, teste Diodoro, tenuere. Simplicius tñ, in commentarijs, quos in octo Aristotelis de Physica auditione libros exquisitissimè conscripsit, refert nouem ex illis qui Heroës Sardi dicebantur, in insula permansisse, & diem suum obijsse: quorũ etiam corpora omnibus integra membris, & illæsa; dormientium præseferentia speciem, usq; ad Aristotelis perdurasse tempora refert. Ad hos etiam responsorum, prædictionumq; gratia, quæ per insomnia darentur, & insulæ accolas, & multos etiã conuenas, & externos accedere solitos fuisse, idem auctor est Simplicius, & Leonicus refert.

Anni mũdi.

Heroës Sardi.

Thespiadum cadauera dabant responsa in Sardinia.

ÆNEAS, ET TROIANI.

ENEAS, Anchisæ, & Veneris filius, à Poëtis decantatus, post Ilium euersum, multis consociatus Troianis in Sardiniam uenit, anno 2785. Cum enim classe profugi Italiam peterent, & sæua tempestate adorti alij alio delati essent, Aeneas magna cũ Iliensium manu Sardiniã, Pausania, & Salustio teste, applicuit. Vnde Sylius cecinit. 2785.

Aeneas in Sardinia.

Troiani in Sardinia coloni.

Affluxere

Anni mũdi *Affluxere etiam, & sedes posuere coactas*
Dispersi pelago post eruta Pergama Teucri.

Hi Græcos in insula offenderunt accolas, illosq; adire nõ dubitarũt, à quibus benignè hospitio suscepti populariter illis sese permixti sunt; necessitate magis, quàm gratia; ne si alteri disiungerentur ab alteris, aut desciscerent, nullo negocio Sardis accolis sese oprimendi facultatem darent; qui iam sumptis armis, & acie instructa, ad Thorsum cõsederant fluuium, qui ab hostili tractu medius labens, illorum separabat agrum: quæ res utriusq; belli dirimendi causa fuit, cum neuter exercitus flumen transire, & in hostem ferri primus ausus fuerit, ut Pausanias & Leonicus referunt. Est autem Thorsus fluuius, qui per Arborensem agrum mediam præterfluit insulam, eodem Pausania, & Ptolæmeo attestãtibus. Discessit postea è Sardinia Aeneas relicta Iliensium colonia, quæ teste Põponio Mela, Solino, & Plinio in ea celeberrima fuit. A qua existimatur nomen sumpsisse Forum Troianũ, quod in Sardinia Meridiẽ uersus fuisse testatur Antoninus Pius.

Bellũ inter Thuscos & Græcos.

Thorsus Arborensis fluuius.

Iliensium colonia.

Forum Troianũ in Sardinia.

Circa hæc tempora Vlysses decennio naufragus errauit, & in Sardiniam uectus parvis

Vlysses in Sardinia.

paruis Sardiniæ insulis adiacentibus, quæ Ithacesiæ Vlyssis specula, teste Plinio, uocátur, nomen dedit. *Anni mūdi*

Ithacesiæ, et Leucosia insulæ Sardiniæ.

Leucosia etiam, insula Sardiniæ, à Syrene ibi his temporibus sepulta nomen accepit, ut idem Plinius, & Marcian. Capella referunt.

L Y D I.

Mæones in Sardinia.

YDI populi, Mæones etiam dicti, qui inter Phrygiam, & Cariam, seu Lyciam iuxta Mæandrum uiuebant, mare obtinuerunt anno 2791. ut Eusebius tradit, & ex Manethone, Liuio, & Valerio Maximo colligitur. Vnde in Sardinia dominatos esse, & Mæonum locũ, qui corruptè Meilogu nunc dicitur, ab eis nomen sumpsisse iudicatur. 2791.

Meilogu Sardiniæ regio vnde dicta.

LOCRENSES.

Locrenses Sardiniæ populi.

OCRENSES Græciæ populi Parnassum montem accolentes coloniam in Sardiniam deduxerunt, ut ex Solino constat; anno ut creditur 2912. 2912.

Anni mūdi His temporibus Theſpienſes ex Sardinia in Italiam nauigantes circa Cumas, teſte Diodoro, tenuere, & Dædalum Cumas detulere, ut Saluſtius refert. *Dædalus Cumas delatus.*

THRACES.

HRACES Europæ populi, Scytes prius dicti, ut Euſebius refert, anno 2958. mare obtinuerunt. Vnde in Sardinia imperaſſe, & urbes cōdidiſſe credūtur. *Thraces in Sardinia.*

2958.

RHODII.

HODIENSES populi ex Rhodo inſula maris Carpathij obtinuerunt mare, ut inſinuat Euſebius, anno 3047. Vnde in Sardinia imperaſſe, & urbes cōſtruxiſſe exiſtimantur. Obtinuerūt autem mare annos 23. ut refert Euſebius. Et ab eis Rhodij locus Saſſaritanæ regionis nomen ſumpſiſſe creditur. *Rhodij in Sardinia.* *Rhodij locus in regione Saſſaris.*

3047.

PHRYGES.

HRYGES minoris Aſiæ populi Cariæ, Lydiæ, Myſiæ, & Bithyniæ finitimi poſt Rhodios mare *Phriges in Sardinia.*

obtinuerunt, anno 3070. ut Eusebius tradit. Vnde in Sardinia dominatū tenuisse, & urbes condidisse putantur. Nam, & hoc tempore Idonesij coloni, qui teste Ptolemæo in Sardinia sunt ab Idæis Phrygiæ populis, qui Idam montem incolebant tunc, in Sardiniam, ut opinor, uenerunt. Hi mare obtinuerunt annos 25. eodem Eusebio referente.

Anni mūdi 3070.

Idonesij Phryges Sardiniæ coloni.

CYPRII.

Cyprij in Sardinia.

YPRII populi ex Cypro maris Pamphilij insula profecti, ut insinuat Eusebius, mare obtinuerūt anno 3098. Vnde eos in Sardinia regnasse, & ex ipsius Cypri Corpacca regione Corpacesios populos, qui in Sardinia, teste Ptolemæo, sunt, uenisse aliqui existimant. Hi mare obtinuere annos 40. ut idem Eusebius narrat.

3098.

Corpacesij Cyprij Sardiniæ coloni.

PHOENICES.

Phœnices Sardiniæ coloni.

HOENICES antiquissimi maritimæ Syriæ regionis populi nauali, & bellica arte, ut inquit Plinius, præstantes mare obtinuerunt anno 3138. ut Eusebius insinuat.

3138.

Anni mũdi insinuat. Vnde in Sardinia eos imperasse, & plures colonias ad eam destinasse Diodorus Siculus tradit. Obtinuerunt autem mare annos 41. eodem Eusebio teste.

AEGYPTII.

AEGYPTII populorum uetustissimi post Phœnices, ut tradit Eusebius, mare obti-
3179. nuerunt anno 3179. & etiam postea annis 31. Vnde in Sardinia eos imperasse, & Esaronesios populos, ex Esare Aegyptij urbe, in Sardiniam uenisse creditur: nam Esaronesios meridiem uersus, Sardiniam coluisse testatur Ptolemæus.

Aegyptij in Sardinia.

Esaronesij Aegyptij Sardiniæ coloni.

MILESII.

MILESII potentes, & opulenti populi, ex finibus Ioniæ & Cariæ egressi, mare obtinue-
3210. rũt anno 3210. Vt Eusebius tradit, & quidem per annos 31. Vnde & Sardiniæ imperasse, & Milesijs Sardiniæ colonis nomen dedisse creditur.

Milesij Sardiniæ coloni.

CARES

Anni mūdi

CARES.

ARES populi minorem Asiam inter Lyciam, & Ioniam incolentes, qui & Leleges, teste Herodoto, dicebantur, mare obtinuerunt anno 3241. ut tradit Eu- 3241.
sebius. Vnde in Sardinia imperasse creduntur, cum ab eisdem aliquæ ciuitates conditæ, & Carenses populi, ut refert Ptolemæus, in ea reperiantur. Imperarunt Cares annos 48. ut inquit Eusebius.

Carenses populi in Sardinia.

LESBII.

Lesbij in Sardinia.

ESBII populi in insula Acolica Aegæi maris habitantes, post Cares mare obtinuerunt anno
3289. ut refert Eusebius. Vnde in Sardi- 3289.
nia imperasse, & multas urbes construxisse existimantur.

CORSI.

Corsi Sardiniæ populi.

ORSI populi, Cirnæi dicti, factionibus, & ciuili bello lacessiti, sedesq; mutare compulsi, ut refert Pausanias, in Sardiniam transiere anno ut
creditur 3350. Hi uiciniori montuosa in- 3350.
sulæ

Anni mundi fulæ parte, quæ Septentrionem respicit, occupata; duodecim oppida sibi muniere, eodem Pausania, & Plinio teste. Ab incolis patrio nomine Corsij appellantur, & de illis meminit Ptolemæus. — *Duodecim vrbes in Sardinia condita.*

PHOCENSES.

PHOCAEI Ioniæ populi assiduis Persarū bellis exagitati, & ab Harpago obsessi, cōmuni cōsensu patriam relinquentes mare ingressi sunt, illudq; obtinuere, anno 12. Cyri Persarum regis primi, qui fuit 3416. ut ex Thucydide, Herodoto, & Clemente Schuberto colligitur: quo tempore in Emporia Sardiniæ regione imperasse creduntur: nam & propinquam insulam Corsicæ, teste Herodoto, occuparunt, & eodem modo Hispaniæ Emporijs nomen dederunt. Vnde Sylius. — *Phocenses in Sardinia.* — 3416. — *Emporia Sardiniæ regio unde.*

Phocaicæ dant Emporiæ.

His temporibus Iones Græciæ populi fuerunt à Cyro in seruitutem redacti, quare Bias Prienæus, ex septē sapientibus unus, illis suasit, ut communi classe soluentes Sardiniam peterent, ibidem una quadam ciuita- — *Iones.* — *Biantis Prienæi cōsilium.*

ciuitate omnium Ionum constructa, absq; seruitute liberi, fœliciterq; uiuerent; nimirum insulam inter omnes maximam recepturi, alijs imperarent: quod saluberrimũ consilium Iones spreuerunt, cui tamen si obtemperassent, licuisset, ut inquit Herodotus, Græcorum omnium fœlicissimos uiuere. *Anni mũdi.* *Sardiniæ laus.*

CARTHAGINENSES.

Bellum inter Sardos & Carthaginenses.

ARTHAGINENSES Aphricæ populi post Phocæses in Sardiniã uenerunt, eamq; occupare cupientes sæpius bello Sardos appetiuere. Cyri enim Persarum regis temporibus anno, ut ex Orosio, & Clemẽte Schuberto colligitur, 3433. Carthaginenses ex Sicilia in Sardiniam bellum duce Macheo transtulere: sed in eo uicti à Sardis fuere, & magnam partem exercitus amisere. Macheus etiam, & alij pauci, qui superfuerunt propterea à Carthaginensibus exilio damnati sunt, ut Orosius, & Sabellicus referunt. 3433.

Victoria Sardorum. *Macheus Dux Carthaginen. exilio damnatus.*

Bellum secundum inter Sard. & Carthag.

Temporibus quoq; Darij Persarum regis anno, ut ex Iustino, & Schuberto colligitur, 3443. Carthaginẽses duce Asdrubale 3443.

Sardi-

Anni mũdi Sardiniam bello repetierunt: in quo, Hasdrubal grauiter uulneratus obijt, & Sardi fugatis Carthaginensibus, uictores fuere. Hasdrubalis mortem tũ luctus Carthaginensium, tum & dictaturæ undecim, & triumphi quatuor insignem fecerunt. Sardis quoq; animi creuere, ueluti cum duce, Pœnorum uires cōcidissent, ut ex Iustino, & Sabellico constat.

Hasdrubalis mors.
Sardorum uictoria.
Luctus Carthaginensiũ.

Alia insuper certamina, periculaq; magna pro potiunda Sardinia Carthaginēses, teste Diodoro, subiere, & tandem anno
3449. 3449. quo tempore classibus, & maritimis uiribus erant præpollentes, & nō Africam modò, uerùm etiam pleraq; Hispaniæ, & Siciliæ loca obtinebant, omnes è Sardinia, præter Ilienses, Iolenses, & Corsos, in suam ditionem redegerunt: nam illi habitaculis terrestribus humo efossis, lacte, & carne armentorũ, quorũ plurima apud eos erat copia, in mōtibus uitam quietam duxerũt, & propter inaccessos, difficilesq; locorum situs semper liberi perseuerarũt: Iberi etiam, qui auxiliares cum Carthaginensibus in Sardiniam uenerant, cum de prædæ, manubiorumq; distributione, cum Pœnis contenderent assumptis armis ab

Sardinia à Carthaginensibus occupata.
Montani populi Sardiniæ coloni.
Balares Iberi populi Sardiniæ coloni.

illis defecere, & ad montium secesserunt iuga; ibiq; sedes suas constituerunt, & à Cyrenensibus post modum Balares fuerũt appellati, sic enim illi patria lingua transfugas uocabant, ut hæc ex Polybio, Pausania, & Diodoro constant. Regnarunt in Sardinia Carthaginenses annos 272. usq; ad finem primi belli Punici, quo eiecti à Sardis insulam Romanis cesserunt. *Anni mũdi*

Syllos urbs condita, nũc Sylluris dicta.

Caralis urbs condita in Sardinia

His temporibus, ut refert Pausanias, Carthaginenses condiderunt in Sardinia Syllos urbem, Vicecomitatus Syllurensis caput, ac etiam urbem Caralis. Vnde Claudianus.

Vrbs Libyam contra, Tyro fundata potenti
Tenditur in longum Caralis.

Alij tñ grauissimi auctores lõgè ante ab Aristæo fuisse cõditam, ut dixi, scripserũt.

Arbores è Sardinia extirpantur.

Tradit etiam Aristoteles eo tẽpore Carthaginenses in Sardinia iussisse omnes arbores cibo idoneos ex insula extirpari, nullamq; in ea amplius plantari, pœna capitali trucidando eos, qui secus faciebant; quod & Volaterranus refert.

Ad insulam aduenas accedere non permitebant, adeò enim imperium Sardiniæ custodiebant, & peregrinos insectabãtur, quod

Anni mũdi. quod qui in eam adnauigarent mari demer gendos curabat; teste Alex. ab Alexandro.

Sardiniæ custodia. Aduenæ demerguntur.

Per hoc tempus Darius Persarum rex summopere cupiebat Sardiniam tributariam sibi reddere: quare Histreus Milesij tyrannus, pollicitus fuit Sardiniam in illius potestatem se redditurum; quod tamen nõ euenit, nam fallendi eum gratia id promiserat, ut refert Herodotus.

Darius Sardiniam habere cupit.

Aristagoras etiam Milesij tyrãnus, post Darij ingentes uictorias, decreuerat cum suæ factionis hominibus in Sardiniam profugere, & coloniam in ea condere: sed contrario Hecatæi Hegesandri consilio non fuit deducta, eodem Herodoto teste.

Aristagoras cũ Milesijs coloniam in Sardinia cõdere cogitat.

Regnante postea in Macedonia Alexandro magno, terror rerum ab eo gestarum uniuersum orbem inuasit, quare ut Orosius, & Iustinus tradunt, à Sardis missi fuerunt legati, qui Alexandro ueluti destinato sibi Regi adularetur; uerùm quia audita legatione Alexander obijt, Macedones de Sardinia cõtendere, ut inquit Polybius, amplius non sunt ausi.

Alexander magnus ueluti destinatus Rex à Sardorum legatis salutatur.

Per hæc tempora Carthaginenses cum Romanis sæpius fœdera percussere, & de Sardinia pacta sanxere.

Fœdera Carthaginen. et Romanorũ.

Anno enim primo post partam Sardiniam cum Romanis primum fœdus, teste Polybio, inierunt, in quo inter cætera ita cautum fuit, Romani, Socij'ue Romanorum ultra promontorium Pulchri non nauiganto: nisi, uel ui tempestatis, uel hostili impetu coacti. *Anni mūdi. 3450.* *Primum fœdus.*

Si quis ob huismodi causas eo applicuerit, nihil emito, nihil'ue sumito, nisi quantum ad Sacra, uel ad nauigia opus sit.

Intra diem quartum inde abito. Ijs qui mercimonij gratia aduenerint immunitas esto, præter scribam, & præconem.

Quotcunq; præsentibus his in Africa, uel Sardinia uenum ierint, de his publica fides esto &c.

Interiectis deinde aliquot annis, ut idē tradit Polybius, secundum fuit sancitum fœdus, & ita cautum inter cæterá. *3623.* *Secundum fœdus.*

In Sardinia, atq; Africa nulli Romanorum, sociorum'ue negociantor, ne'ue oppidum possidento, nihil emunto, præter res ad Sacra, & ad nauigia necessarias.

Si quas naues eo tempestas detulerit intra quintum diem abeunto; &c.

Anno postea, quo Pyrrhus Epirotarum Rex in Italiam traiecit, eodem referente

Poly-

Anni mũdi Polybio, fuit idem fœdus paucis additis renouatũ. Pyrrhus enim eo tempore Sardiniam, & Siciliam suo adijcere imperio, teste Ioanne Zonara, cupiebat. *Tertium fœdus.* *Pyrrhus Sardiniam suam facere quærit.*

Fœdus tamen istud à Carthaginensibus fuit postea uiolatum; undè contra eos primum à Romanis fuit susceptum Bellum, & *Primũ bellum Punicũ.*

3703. anno 3703. quo Romani pelago dominari cœperunt, Sardiniam omni studio inuadere decreuere. Quare Annibal cũ classe, & quibusdam claris triremium ducibus in Sardiniam à Carthaginẽsibus mittitur; sed à Romanis in quodam insulæ portu inclusus classem ferè omnem amisit, ipseq; per hostium manus dilapsus à Carthaginensibus, qui euaserunt captus ob rem malè gestam in Sardinia crucifixus, teste Polybio, occiditur. *Victoria Romanorum.* *Annibal in Sardinia crucifixus.*

3704. Anno sequenti Carthaginenses in locũ Annibalis pro Sardis defendendis Hannonem classis ducem in Sardiniam mittunt. Sed à L. Cornelio Scipione tunc Consule, qui Olbiam uenerat, uictus, amisso exercitu, ipse se confertissimis hostibus immisit, ibiq; interfectus est. Vnde Scipio Sardiniam uastauit, ibiq; Atericæ urbis excidio incolas terruit, omniq; terra Pœnos fugauit *L. Cornelius Scipio in Sardinia.* *Hannonis obitus in Sardinia.* *Atericæ urbis excidiũ.*

gauit, multaq; millia captiuorum abduxit, Anni mũdi
& triumphum egit, ut Orosius, Eutropius, Florus, & Iornandes tradunt. Hinc Sylius cecinit.

Scipio ductoris celebrabat funera Pœni
Sardoa uictor terra

Cæterùm Io. Zonara diuersum refert, Scipionem scilicet exercitũ in Sardiniam ducentem, classem Carthaginensium conspexisse, & in eam impetum fecisse, cumq; illa, priusquam ad manus ueniret, fugisset, Olbiam urbem inuasisse, & ibi nauium Carthaginensium conspectu territum, nec enim peditatus satis ad pugnã paratus erat, domum uersus iter intendisse.

Olbia inuaditur.

Anno 3720. Carthaginenses nauali prælio superati à Romanis pacem petierunt, quæ hac præcipuè conditione, teste Polybio, Cornelio Nepote, Nauclero, & Volaterrano, data est, Pœni Sicilia, Sardinia, & omnibus insulis quæ inter Italiam, & Africam sunt excedunto. Ex quo fœdere Sardiniam ad eos spectare Romani, teste Appiano Alexandrino, asserebant. 3720.

Pax inter Romanos et Carthagin.

Romani suã esse Sardiniam dicunt.

Anno sequenti Carthaginensium milites ex Sicilia in Africam deportati, ob stipẽdium denegatum, arma contra Pœnos capiunt 3721.

Anni mũdi piunt. Eorum quoq; exemplo milites qui in Sardinia erant Bastarem, & Pœnos, qui cum imperio in insulam uenerant in potestatem redactos crudeliter trucidarunt, & quadam arce occupata in apertam erupere defectionem. Huius motus fama Carthaginem delata, confestim Hanno cum nouo exercitu est in Sardiniam missus. Hunc noui milites, inita in Sardinia cum ueteranis coniuratione, cruci affigunt: nec duplici scelere contenti tertium adijciunt, quoscunq; Carthaginensium, qui in tota insula fuere, ad unum strangulantes, interficiunt: arcibus inde, & Oppidis potiti insulam non nihil tenuere; legatosq; ad Romanos miserunt insulam daturi. Orta postea inter eos, & Sardiniæ populos discordia, milites expulsi in Italiam abierunt, atq; ita Sardinia à Carthaginensibus contigit alienari, ut refert Polybius, & Sabellicus.

Bastaris & Pœni in Sardinia occisi.

Hanno in Sardinia cruci affixus.

Carthaginensium strangulati omnes in Sardinia interficiuntur.

Carthag. milites omnes à Sardis eiciuntur.

ROMANI.

IECTIS ex Sardinia Pœnis, Romani suasionibus militum, qui è Sardinia ad eos transfugerant pellecti, insulam occupare decreuerunt. Itaq; anno.

Romani Sardiniam inuadere uolunt.

3912

3912. Carthaginenses, qui id resciuerunt exercitum in insulam transmittere parant; quam occasionem nacti Romani bellum illis indixere, querentes, quòd illum belli apparatum non tam contra Sardos, quam contra se ipsos facerent. Vnde Carthaginenses qui bello Africo domestico uexabátur, & se minimè idoneos ad bellum cum Romanis gerendum intelligebant, ut omnem belli causam auerterent, non modò Insulam Sardiniæ cesserunt, uerùm etiam mille, & ducenta talenta Romanis miserunt, ut ex Polybio, Appiano Alexádrino, Io. Zonara, Sabellico, & Sigonio constat.

Anni mūdi 3912.

Carthagin. Sardiniam Romanis cedunt.

Cæterũ licet Carthaginenses Sardiniam Romanis reliquerint, Sardi tamen non sine armis Romanorum imperio subesse uoluerunt. Itaq; anno 3726. Sardis decretum est bellum, & T. Manlius Torquatus Consul contra eos missus, ipsos deuicit, de illisq; triumphauit, ut Orosius, & Eutropius tradunt. 3726.

Romanorum bellum contra Sardos.

T. manlius Torquatus in Sardinia.

Nec ob id Sardi Romanis parere uoluerunt, sed duobus alijs annis Romanorum bellum sustinuerunt, & quidem fortiter, & strenuè, ut inquit Io. Zonaras, tandem à P. Cornelio Aedile prius, mox à M. Pom-

P. Cornelius Aed. Pom-

ponio

Anni mūdi ponio Coss. uicti omnes, exceptis Montanis populis, imperij iugum susceperunt. Erant autem Montani populi Ilienses, Balari, Tarati, Sossinati, Aconiti, & Iolenses, qui tunc Diatesbes dicebantur. Hi speluncas inhabitando lacte, caseo, & carne Armentorum, quorum plurima apud eos erat copia, uitam quietā ducebant, & à bellorum discrimine procul erant, Diodoro, & Srabone referentibus.

Montani populi Sardi à Romanis nūquam uicti.

Eo tempore P. Cornelius, & milites Romani multi epedimiæ morbo in Sardinia obiere, ut tradit Io. Zonara.

P. Cornelij, & Romanorum obitus in Sardinia. Pestis.

3728. Anno 3728. Legati decem à Romanis missi, in prouinciæ formam Sardiniam redegerunt, & Romano magistratui administrandam subiecere; fuitq; prima populi Romani Prouincia, ut Pomponius I. C. in libris Pandectarum, & Onuphrius tradūt. Nam licet Sicilia antea uicta fuerit, tamen nō nisi Syracusis à Marcello captis, in prouinciæ formam tota redacta est.

Sardinia prima Pop. Ro. Prouincia facta.

3730. Biennio post, anno scilicet 3730. C. Papyrius Cos. contra Corsos missus, insulam illam in ditionē populi Romani adduxit, & in monte Albano de Corsis triumphauit, ut Plinius, & Valerius referunt.

Corsica à Romanis debellata.

Corsica Sardiniæ attributa. Fuit eo anno Corsica Sardiniæ attributa, atq; ex duabus prouincijs una prouincia facta, & uno Sardiniæ nomine insignita, ut Ruffus, Sigonius, & Onuphrius referunt. *Anni mũdi*

Anno deinde 3735. quatuor Romæ creati sunt Prætores, ut duo ex his Romanus, & Peregrinus in urbe manerent, duo uerò in Sardiniam, Siciliamq; nouas prouincias mitterentur; qui ius prouincialibus dicerent, & si res cogeret bellum administraret, Solino, Sigonio, & Onuphrio referentibus. *3735.* *Sardinia Prætoria prouincia.*

Itaq; Prætores infrascripti sub consulibus Sardiniæ prouinciam administrarunt annis 177. usq; ad tempora Caij Iulij Cæsaris hac serie.

Prætores Sardiniæ. Anno 3775. M. Valerius fuit primus Sardiniæ Prætor, Solino referente. *3735.*

3736. . . . . Sardiniæ Prætor.

Hoc anno Sardinia facta est consularis prouincia, & sortitus est eam C. Attilius Regulus, Guspiano, & Polybio referentibus.

. . . .

3745. A. Cornelius Mamula Sard. Præ. Liuio, & Sabellico.

3746. Q. Mutius Sceuola Sard. Præt. Liu.

Q. Man-

Anni mũdi Q. Manlius Torquatus Sard. Propræ. Liuio, & Sylio.

3747. Q. Mutius Sceuola prorogatus. S. P. Liuio.

3748. Q. Mutius Sceuola prorog. S. P. Liu.

3749. Q. Mut. Sceuola prorog. S. P. Liuio.

3750. 3750. L. Cornelius Lentulus Sard. Pr. Liuio.

3751. P. Manlius Valsonus Sard. Pr. Liu.

3752. C. Arunculeius Sard. Præ. Liu.

3753. C. Aurunculeius prorogatus Sard. Præ. Liu.

3754. A. Hostilius Sard. Præ. Liu.

3765. 3755. Q. Claudius Sar. Præ. Liu.

3756. Cn. Octauius Sard. Præ. Liu.

3757. T. Claudius Nero Sard. Præ. Liu.

3758. P. Lentulus Sard. Præ. Liu.

3759. P. Lentulus prorogatus Sard. Præ Liu.

3760. 3760. M. Fabius Buteus Sard. Præ. Liu.

3761. M. Fabius prorogat. Sard. Præ. Liu.

3762. L. Valleius Tappulus Sard. Præ. Liu.

3763. M. Porcius Cato Sard. Præ. Liu.

3764. L. Attilius Sard. Præ. Liu.

3765. 3765. T. Sempronius Longus Sard. Præ. Liu.

3766. T. Sẽpronius prorogat. Sard. Præ. Liu.

3767. C. Cornelius Merenda Sard. Præ. Liu.

3768. L. Porcius Lycinius Sard. Præ. Liu.

3769. Q. Salonius Sarra Sard. Præt. Liu.

3770. 3770. L. Oppius Salinator Sard. Præt. Liu.

3771. L. Oppius prorogatus Sard. Præt. Liu.

3772. Q. Fabius Pictor Flamen Quirinalis Sardiniæ Præt. Liu.

3773. C. Stertinius Sardiniæ Præ. Liu.

3774. Q. Fuluius Sardiniæ Præt. Liu. *Anni mūdi*
3775. C. Aurelius Scaurus Sard. Præt. Liu. 3775.
3776. L. Posthumius Tēpsanus Sar. Pr. Liu.
3777. Q. Neuius Matho Sard. Præ. Liu.
3778 Cn. Sicinius Sard. Præ. Liu.
3779. C. Terentius Istra Sard. Præ. Liu.
3780. M. Pinarus Sard. Præ. Liu. 3780.
3781. C. Menius Sard. Præ. Liu.
3782. L. Valerius Leuinus Sard. Præ. Liu.
3783. T. Ebutius Sard. Præ. Liu. S. D.
3784. C. Mumius Sard. Præ. Liu. S. D. Hoc anno facta est consularis prouincia ob belli magnitudinem, & sortitus est eam T. Sempronius Cos.
3785. M. Popilius Lenas Sard. Præ. Liu. S. D. T. Sempronius Gracchus Proconsul in Sard. Eo anno consularis prouincia remansit ob belli periculum. 3785.
3786. Cn. Cornelius Scipio Sar. Præ. Li. S. D.
3787. M. Attilius Sard. Præ. stetit in Corsica, Liu. S. D. Cn. Cornelius Sard. Præ.
3788. C. Cirteius Sard. Præ. stetit in Corsica, & M. Attilius Prætor in Sardinia. Liu. S. D.
3789. Sp. Cluuius Sard. Præt. Liu. S. D.
3790. L. Furius Philus Sard. Præt. Liu. S. D. 3790.
3791. M. Recius Sardiniæ Præ. Liu. S. D.
3792. P. Fōteius Capito Sard. Præ. Liu. S. D.
3793. C. Papyrius Carbo Sard. Præ. Liu. S. D.
3794. M. Mālius Torquatus Sar. Præ. Liu. S. D.
3795. M. Fonteius Sard. Præ. Liu. S. D. 3795.

M. Por-

Anni mūdi . . . . M. Porcius Cato. Sard. Præ. Volaterrano, Plutarcho, & Alex. ab Alexandro. . . . .

. . . .

3835. 3835. . . . . Sardiniæ Prætor.
L. Aurelius Orestes. Cos. prouinciam eo anno consularem administrauit.
C. Gracchus eo anno Sard. Quæstor. Plutarcho & Liuij Abbreuiatore.

3836. . . . . Sardiniæ Prætor.
L. Aurelius Orestes Proconsul in Sard.
M. Aemilius Scaurus senior stipendia in Sardinia facit, Cornelio Nepote referente.

. . . .

3848. 3848. M. Metellus Sard. Præ. Ruffo, & Eutropio.
M. Aemilius Scaurus iunior Syllæ Priuignus Sard. Præturam obtinuit, in qua cum nō satis abstinenter egisset à Sardis repetundarum accusatus, à Cicerone una cum quinq; alijs defensus est, ut Volaterranus inquit, & extant fragmenta orationis Ciceronis, in quibus Bastaris Norensis uiri fugientis è Sardinia ob Scauri aduentum meminit.

3869. 3869. Q. Antonius Marianæ factionis Sard. Præt. Liuij Abbreuiatore referente.
. . . . L. Philippus L. Syllæ Legatus, occiso Q. Antonio, insulam pro Sylla administrauit

ministrauit; teste Liuij Abbreuiatore. *Anni mũdi.*

. . . .

3885. T. Albutius Sardiniæ Prætor. 3885.

Cn. Pompeius Sardiniæ Quæstor.

3906. Appius Claudius Sard. Præt. Sabellico, & Plutarcho referentibus. 3906.

Reuolutio Sardorum. His tẽporibus anno scilicet 3736. fuit quædam seditio apud sardos orta, quæ tamen à C. Attilio Cos. facilè fuit composita, ut Polybius, Sabellicus, & Cuspianus tradunt. 3736.

Secundum bellum Punicum ob Sardiniam susceptum. Anno deinde 3744. Carthaginenses, conquesti Sardiniam fraude Romanorum interceptam, Bellum secundum Punicum Romanis intulerunt. *Prodigia in Sardinia uisa.* Dira prodigia statim in Sardinia uisa sunt; nam Equiti circumeunti uigilias baculus, quem in manu tenuerat arsit; littora crebris ignibus fulsere; scuta duo sanguinem sudarunt; & milites aliqui icti fulminibus fuerunt; Solisq; orbis minui uisus fuit, ut Liuius, Orosius, & Sabellicus referunt. 3744.

Obsides à Sardis dantur. Eo anno Romani Obsides à Sardis petiere, eosque Cn. Seruilius classe 120. quinqueremium, teste Liuio, & Polybio, accepit.

Anno autem 2086. quo Romani apud 3745.

Cannas

Anni mūdi Cannas insignem acceperunt cladem, Cornelius Sardiniæ Prætor, qui nec stipendium, nec frumentum habebat, nec sibi à populo Romano ob ærarij inopiam poterat subuenire, quantum argenti frumētiq; opus habuit à Sardiniensibus socijs Romanorum ciuitatibus exegit, Liuio, & Sabel- *Exactio frumenti, & argenti.*
3746. lico referentibus. Itaq; anno sequenti Sardorū princeps ab Hannibale Carthaginensium duce, ut inquit Eutropius, uel ab Harsicora Sardiniæ Rege, ut Volaterranus, seu insulæ primario, ut Liuius, solicitati ad Carthaginenses clandestinam legationem miserunt, nunciantes, in Sardinia paruum Romanorum exercitum esse, ueterem Prætorem Cornelium prouinciæ peritū inde decedere; nouum expectari; ad hoc fessos iam animos Sardorum esse diuturnitate imperij; & proximo ijs anno acerbè, atq; auarè imperatum: graui tributo, & collatione iniqua frumenti oppressos; nihil deesse aliud, quam authorem ad quem deficerent. Quo nuncio accepto, Hasdrubalem cognomento Caluum ducem in Sardiniam Carthaginenses deligunt, & 12. mille peditum, ac mille, & quingentos Equites cum præsidio LX. nauium longarum

Harsicora Sardiniæ Rex defuit ad Carthaginenses.

Hasdrubal Caluus in Sardinia missus.

H rum

rum decernunt. Sub idem ferè tempus, A. Cornelius Mamula, qui aduentu noui Prætoris Sardinia excesserat, Romæ retulit, qui status rerũ in insula esset, ad bellũ, & defectionem spectare. Q. Mutium, qui successisset sibi, grauitate cœli, aquarumq; aduenientem exceptum, non tam in periculosum, quam longum morbum implicitum, diu ad belli uim sustinendam inutilem fore; exercitumq; ibi, ut satis firmũ pacatæ prouinciæ præsidium esse, ita parum bello, quod motũ iri uideretur; quare patres decreuerunt, ut Q. Fuluius Flaccus quinque millia peditum, quadringentos equites scriberet, eamq; legionem primo quoq; tempore in Sardiniam traijciendam curaret, mitteretq; cum imperio quẽ ipsi uideretur, qui rem gereret quoad Mutius conualuisset. Ad eam rem missus est Q. Manlius Torquatus: is naualibus longis Caralim subductis, naualibusq; socijs armatis, ut terra rem gereret, ex sociorum auxilijs supra ueteres copias duo, & uiginti millia peditum, mille, & ducentos equites confecit; cum his equitum, peditumq; copijs profectus in agrum hostium, haud procul ab Harsicoræ castris, castra posuit: Harsi-

Anni mũdi

Bellum Sardoum.

Q. Manlius Torquatus cum Roma. claße in Sardinia.

Anni mũdi Harſicoras tum fortè profectus erat in Pellidos Sardos ad iuuentutem armandam, qua copias augeret: filius eius nomine Hioſtus caſtris præerat. Is adoleſcentia ferox, antequam Harſicoras, & Haſdrubal cum auxiliaribus copijs adeſſent, ſub Manlij acceſſum caſtris ad prælium egreditur; nec magno certamine fuſus, fugatuſq; eſt. Sardi uiriliter pugnantes ad triginta millia cæſi, & mille trecenti fermè uiui capti fuere; reliqui cum Hioſto ad urbem nomine Cornu, illius regionis caput, ſe recceperũt. Pacata eo prælio Sardinia fuiſſet, niſi claſſis Punica cum duce Haſdrubale, quæ tempeſtate deiecta ad Baleares fuit, in tempore ad ſpem rebellandi adueniſſet. Manlius audito appulſu Punicæ claſſis, Calarim ſe recepit, & Harſicoræ occaſio datur Pœno ſe iungendi. Haſdrubal copijs in terram expoſitis, & claſſe remiſſa Carthaginem, duce Harſicora, ad ſociorum populi Romani agrum populandum profectus, Caralim peruenturus erat, ni Manlius obuio exercitu ab effuſa eum populatione continuiſſet. Primò caſtra caſtris modico interuallo ſunt obiecta; deinceps procurſationes; leuiaq; certamina uario euentu

Pellidi Sardi.

Hioſtus Sardorum exercitus Dux.

Sardorũ cædes.

Conu Sard. urbs inſignis.

Haſdrubal cum Punica claſſe in Sardinia.

inita; postremò descensum in aciem, signisq; collatis iusto prælio per quattuor horas pugnatum est, fortuna neutro inclinante. Postremò Romanus uictor Hiostũ cuspide transuerberauit, duodecim millia hostium Pœnorum, Sardorumq; interfecit; mille, & quingenti sunt capti, & in his Hasdrubal Imperator, Hanno, & Mago Barchini, sanguinis Hannibali propinqua cognatione iunctus. Signa quoq; militaria septem, & uiginti cepit. Harsicora, qui cum paucis equitibus prælio uiuus excesserat, audita filij morte nocte, ne cuiusquã interuentus cœptum impediret, mortem sibi cõsciuit. Cæteris urbs Cornu, eadem, quæ antea, fugæ receptaculum fuit, quam Manlius uictore exercitu aggressus inter paucos dies recepit: deinde aliæ quoq; ciuitates, quæ ad Harsicoram, Pœnosq; defecerant, obsidibus datis dediderunt sese; quibus stipendio, frumentoq; imperato prò cuiusq;, aut uiribus, aut delicto Calarim exercitum reduxit; ibi nauibus longis deductus, impositoq;, quem secũ aduexerat, milite, Romam nauigat, Sardiniam subactam, pacatosq; nunciat Patribus, & stipendium Quæstoribus, frumentum

Anni mũdi

Hiosti mors.

Romanorum uictoria.

Hasdrubal, Hanno, & Mago Carthaginenses capti.

Harsicoræ mors.

Anni mūdi cum ædilibus, captiuosq; Fuluio Prætori tradidit, ut ex Liuio, Sylio, Eutropio, Volaterrano, & Sabellico constat. Eo anno Q. Ennius insignis Poëta cum Manlio in Sardiniam uenerat, & ab ea postea non recessit, quousq; M. Porcius Cato ex Africa Quæstor decedens eum Romam deduxerit, ut Sylius, & Plutarchus tradunt. *Q. Ennius Poëta in Sardinia.*

Is Cato Sardiniam Prætor subegit, & in ea fuit ab Ennio Græcis literis eruditus ætate iam grandis, ut Volaterranus, & Nauclerus. *Cato in Sardinia Græcis literis eruditus.*

Annis sequentibus, usq; ad belli Punici finem, insulam cum duarum legionum præsidio ferè semper Prætores custodiere; & classem ad tuendam Sardiniæ oram habuere. Cumq; anno 3752. esset fama, naualem apparatum Carthagine esse, & Pœnos nauibus ducẽtis omnem oram Sardiniæ, Siciliæ, & Italiæ impleturos, ad Sardiniæ præsidium additæ sunt quinquaginta longæ naues, quas P. Scipio ex Hispania in Sardiniam Aurunculeio tunc Sardiniæ Prætori transmisit. Et anno 3756. C. Octauius Sardiniæ Prætor octuaginta onerarias Pœnorum naues, frumento, seu præda Hetrusca onustas, circa Sardiniam cepit. Itaq; *Duarum legionum præsidium, & classis pro Sard. custodia.* *Naues Pœnorū captæ.*

3752.

3756.

annis sequentibus bello Punico urgente, idem Octauius ex decreto Patrũ naualibus longis quadraginta maritimam Sardiniæ orá est tutatus, & in ea aliquas Pœnorũ naues intercepit, ut hæc apud Liuiũ cõstant. *Anni mũdi*

Frumentum ex Sardinia Romanis administratur. Sardi autem per hæc tempora ingentem uim fruměti Romanis in bello, quod contra Carthaginenses uarijs in locis habebant, administrarunt, Liuio referente.

Nota frumenti Sardi. copiam. Anno uerò 3757. tantam frumenti copiam ex Sardinia Romam transmiserunt, ut horrea Romana non solùm ea, quæ iam facta erant, sed noua ædificata repleta fuerint. Cumq; uestimenta Romano exercitui deessent, mille, & ducentæ togæ, & duodecim millia tunicarum à Sardis data sunt, Liuio etiam authore. *3757.*

1200. togæ & 12000. tunicæ à Sardis datæ.

Anno etiam sequenti centũ onerariæ naues commeatu onustæ ex Sardinia in Africam transmissæ fuerunt. Et altero anno Sardiniæ commeatus tãtam uilitatem annonæ effecerunt, ut mercator pro uectura nautis fruměrum relinqueret, Liuio referente. *3758.* *3759.*

Mirabilis annonæ vilitas ob Sardiniæ frumentum.

Pax inter Romanos & Carthaginenses. Anno deinde 3760. pax à Romanis Carthaginensibus data est, bellumq; Puni cum hac præcipua lege finitum, ut Sardinia, *3760.*

Anni mũdi nia, pro qua illud bellum ſuſceptum erat, Romanorum eſſet, ac illis nullum poſt hac bellum à Carthaginenſibus eius gratia inferretur. Hac pace facta Sardorum animi, qui huius belli expectantes euentum, uaria fortuna per annos 17. ſuſpenſi, & diſtracti erant, hoc tempore conquieuere. Itaq; præſidium Sardiniæ minui cœpit, & tantũ legio una, & decem longæ naues, ac ſæpe pauciores ad inſulæ cuſtodiam Prætoribus decretæ fuere, Liuio, & Polybio referentibus.

Legio una, & 10. longæ naues pro Sardi. præſidio.

3762. Anno 3762. Cn. Sergius militibus, qui in Sardinia diu ſtipendium fecerãt, agrum ex decreto patrum in inſula aſſignauit, ut ex Liuio, & Polybio conſtat.

Ager militibus Rom. in inſula aſſignatur.

3763. Anno autem ſequenti, quo M. Porcius Cato erat Sardiniæ Prætor, fugati ex inſula fœneratores; & ſumptus, quos in cultũ, Prætorum ſocij facere ſoliti erant, circuncidſi, aut ſublati, teſte Liuio, & Sigonio fuere. Eo anno magni commeatus, & ueſtimenta exercitui Romano ex Sardinia miſſa ſunt.

Fœneratores fugati, & ſumptus circuncíſi.

Commeatus, & ueſtimẽta Romanis mittunt Sardi.

3770. Anno etiam 3770. frumenti decimæ imperatæ ſunt, cuius pars Romam, pars in Aetoliam ad exercitum tranſmiſſa fuit, ut

Liuius

Bellum cum Mõtanis Sardiniæ populis. Liuius inquit. Post hæc bellum cum Montanis Sardiniæ populis, Romani habuere: nam Ilienses, Balari, & alij, qui in montibus uiuentes, nunquam à Romanis, ut supra dixi, debellati fuere; cum parum agri seminarij haberent, & quæ habebant segniter sererent, alios Sardiniæ indigenas accuratè colentes spoliabant, & quosdam trans æquora, præsertim Pisanos nauibus inuadebant. Quare Sardiniæ Prætores ex patrum decreto sæpius eos bello tentarunt, & quædam cohibuerunt, cætera difficultate locorum absterriti omisere, & liberos eos reliquere: obseruabant tamen ipsorũ mores, qui post latrocinium dies plurimos prædæ nundinas celebrabant, & tunc exercitum artibus quibusdam ductantes, eos inuadebant, & multos in manus retrahebant, ut Strabo, & Diodorus referunt. *Anni mũdi* *Montani segniter serũt.* *Pisani, & alij à Piratis Sardis inuaduntur.* *Liberi semper Montani Sardiniæ populi.*

Anno autem 3780. bellum ab Iliensibus, Sardiniæ populis renouatum est, & Corsi à Romanis defecere: Itaq; M. Pinarus creatus Prætor secum in Sardiniam traiecit octo millia peditum ex socijs Latini nominis, & trecentos Equites: in Corsica pugnatum est, & ad duo millia Corsorum in acie occisi sunt, qua clade compulsi *Corsi deficiunt.*

obsides

Anni mũdi obsides dederunt, & ceræ centum millia pondo. Postea cum Ilhensibus in Sardinia secunda prælia facta sunt; nunquam tamẽ à Romanis omni parte fuerunt pacati, ut testatur Liuius, & Diodorus. Dãt obsides & ceræ 100000. pondo.

3783. Triennio post T. Eburtius Prætor filium ad Senatum literis misit, nuncians Ilienses, & Balaros Mõtanos Sardiniæ populos, prouinciam pacatam inuasisse, nec eis inualido exercitu resistere posse. Eadem etiam Sardorum Legati nunciabant, orantes urbibus saltem opem Senatus ferret, iam enim agros populatos esse; quæ legatio ad nouos magistratus reiecta fuit. Ilienses, & Balari Montani. Prætoris, et Sardorum legatio.

3784. Anno postea sequenti Calaritani, & nõ nulli alij defecerunt. Itaq; in Sardiniam duæ legiones scribi iussæ sunt; quina millia in singulas, & duceni pedites, treceni equites, & duodecim millia peditum sociorum, ac Latini nominis, & sexcentos equites, & decem quinqueremes naues. Cum eo exercitu T. Sẽpronius Gracchus Cos. traiecit in Sardiniam, ob belli magnitudinem prouinciam consularem eo anno factam. Ibi (si uera sunt quæ in quinta Decade sub nomine Liuij ædita, traduntur) multis secundis prælijs Sardos perdomuit: Calaritani deficiunt. T. Sempronius Gracchus in Sardi. victor.

muit:

muit: quindecim millia hostium sunt cæsa; omnes Sardorum populi, qui defecerant, in ditionem redacti; stipendiarijs ueteribus duplex uectigal imperatum, exactumq; ; cæteri frumentum contulerunt. Pacata prouincia, obsidibus ex tota insula 230. acceptis, legati Romam, qui ea nunciarent, missi sunt, quiq; ab senatu peterent, ut ob eas res ductu, auspicioq; T. Sempronij prosperè gestas Dijs immortalibus honos haberetur, ipsiq; decedenti de prouincia exercitum secum deportare liceret. Anni mūdi

Peracto anni curriculo, legati in urbem 3785.
uenerunt, & Senatus in Aede Apollinis, eorum uerbis auditis, supplicationem in biduum decreuit, & quadraginta maiores hostias Consules immolare iussit; ac M. Popilium illius anni Prætorem deprecatus fuit, ne in Sardiniam iret, sed illam T. Sempronio relinqueret, quem uti Proconsulem, cum eodem exercitu, eo anno in prouincia manere uoluit.

Altero autem anno ex Sardinia reuer- 3786.
sus, ut inquit Volaterranus, caprarum greges, captiuorumq; uictor portauit, & triumphum egit.

Biennio post tabulam in ædem Matris 3788.
Matutæ

Anni mũdi

Matutæ posuit, in qua Sardiniæ, insulæ forma erat; atq; in ea simulachra pugnarum picta, cum hoc indice, Tib. Sempronij Gracchi Consulis imperio, auspicioq; legio, exercitusq; P. R. Sardiniam subegit: In ea prouincia hostium cæsa, aut capta supra octoginta millia; Rep. fœlicissimè gesta, atq; liberatis, uectigalibus restitutis, exercitum saluum, atq; incolumem plenissimum præda domum reportauit; iterum triumphans in urbem Romam redijt, cuius rei ergo hanc tabulam donum Ioui dedit. Hæc omnia tradit Author quintæ Decadis, quæ nomine T. Liuij circumfertur. Et Cornelius nepos, seu alius incertus Author qui librum de uiris illustribus scripsit, addit, ob eam captiuorum multitudinem, prouerbium fuisse celebratum, Sardi uænales, quo postea Cicero contra Tigellum usus fuit. Sed apud Liuij Abbreuiatorem tantùm legitur, eo anno in Sardinia fuisse bellatũ, & quidem (ut inquit Sabellicus) parũ memorabili euentu: tantùm enim in quasdam urbes sæuitũ fuit, & præcipuè in urbem Calaris, illiusq; gentem, quam, ut tradit L. Florus, & Iornandes, cõtumacem repererat; reliqui autem

Sardiniæ forma in æde Matris Matutæ.

Vrbs Calaris & aliæ expugnantur.

Mótani populi, inuicti semper petm ansè- *Anni mūdi*
runt, ut Liuius in fine quartæ Decadis, Diodorus, & Strabo tradiderunt: nec memoratum prouerbium originem traxit ex eo bello, sed longè ante Romuli tempore, quando triumphum egit de Veijs Hetruriæ populis, qui erant Sardiniani coloni, & Sardi dicebantur, Plutarcho, & M. Varrone referentibus.

Sardi uænales, prouerbium ortum à Veijs Sardianis colonis.

Anno deinde 3790. binæ decumæ in Sardinia fuerūt imperatæ, ac multum frumenti in Macedoniam portatum. 3790.

Binæ decumæ in Sard. imperatæ.

Anno autem 3835. Aurelius Horestes Cósul, ut Abbreuiator Liuij, & Cuspianus referunt, Sardos, qui defecerant, subegit, & ob atrocem, insalubremq; hyemem uestem in exercitum imperauit. Sardi autem missis ad Romanos legatis excusationem dederunt, & Senatus iussit Horesti aliunde uestimenta militibus parare: deinde ob C. Gracchi tunc Sardiniæ Quæstoris merita sponte uestem militibus dedere; Graccus enim cum Sardis se benè gessit, deditq; omnis specimē uirtutis, ac alios Quæstores iustitia, temperantia, & industria antecelluit, ut tradit Plutarchus, Sabellicus, & Au. Gellius, qui, Caium Graccum ex Sardinia 3835.

Vestes in Sardinia impera tæ non dantur.

Sponte dantur.

C. Gracchus in Sardinia virtutis specimen dat.

Anni mũdi dinia redeunte, hanc orationem ad populum in concione habuisse, refert. Versatus sum, inquit, in prouincia quomodo ex usu uestro existimabam esse, non quomodo ambitioni meæ conducere arbitrabar, nulla apud me fuit popina, neq; pueri eximia facie stabant; sed in conuiuio liberi uestri modestius erant, quam apud Principem. Post deinde hæc dicit; Ita uersatus sum in prouincia, ut nemo possit uerè dicere assem, aut eo plus in muneribus me accepisse, aut mea opera quempiam, sumptum fecisse. Biennium enim fui in prouincia, si ulla meretrix domum meam introiuit, aut cuiusq; seruulus propter me solicitatus est, omnium nationum postremum, nequissimumq; existimato: cum à seruis eorum tam castè me habuerim, inde poteritis considerare, quomodo me putetis cum liberis uestris uixisse. Atq; ibi ex interuallo; Itaq;, inquit, Quirites cum Roma profectus Zonas, quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli. Alij uini amphoras, quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportauerunt. Discesserat autem Gracchus ex Sardinia sua sponte, non ueniente

Anni mũdi

successore, ut Cornelius Nepos refert.

Anno etiam 3848. bellum cum Sardis renouatũ est, de illisq; M. Metellus triumphũ egit, ut tradunt Eutropius, Sex. Ruffus, Cuspianus, & Onuphrius Pannuinus. 3848.

M. Metellus in Sardinia.

Ortum est postea primum ciuile bellũ inter Marium, & Syllam, qui anno 3879. uictor Romam intrauit, & dictatorem ad 120. annos se fecit, atq; L. Philippum Legatum ad Sardos misit, qui pulso, occisoq; Antonio Prætore Marianæ factionis, insulam occupauit, teste Liuij Abbreuiatore. Eo tempore creditur Syllanos Sardiniæ oppidum fuisse conditum, & nomen sortitum: nam & Syllam plerasq; colonias fecisse testatur Plutarchus. 3879.

Sardi Syllanæ factionis.

Syllanos Sardiniæ oppidum cõditũ.

Anno 3883. obijt Sylla, & M. Aemilius Lepidus Cons. Marianæ partis assertor, contra Q. Luctatium Consulem Syllanæ factionis in Sardinia molitus est bellum: sed post paucos dies distillationis morbo, ut inquit Appianus Alexan. uel mœrore ob coniugis adulterium confectus, ut uult Plutarchus, re infecta obijt. 3883.

Lepidus in Sard. obijt.

Anno 3893. Piraticum bellum Cneo Pompeio decretum est, nam Sardinia, & alia maritima loca Piratarũ incursionibus, & po- 3893.

Piraticum bellum.

Anni mũdi. & populationibus uexabantur: Pompeius lustrato Sardoo mari Sardiniæ oram Lentulo Marcellino, & P. Attilio tuendam tribuit, eaq; cura alia maria tutatus, intra paucos menses prædones omnes fudit, fugauitq;, & tutum mare nauigantibus reddidit, ut refert Sabellicus.

Lentulus, Marcellin⁹, & P. Attilius Sardiniæ oram tutantur.

3894. Anno sequenti idem Pompeius procurationi, & administrationi frumentariæ præpositus, magnam uim frumenti ex Sarnia congessit, annonæq; angustiam leuauit, teste Plutarcho in eius uita.

Sardiniæ frumentum leuat angustiã annonæ.

Per memorata tẽpora, ut creditur duæ coloniæ in Sardiniam deductæ sunt, colonia scilicet ad Turrim Libysonis Septentrionẽ uersus, de qua Plinius, Ptolemæus, Onuphrius, & Sigonius. Et Vsellis colonia Orientem uersus, de qua Ptolemæus, & Onuphrius. Calaris insuper facta est urbs ciuium Romanorũ, teste Plinio; &, ut creditur, condita fuit in Sardinia ciuitas Tibula Septẽtrionem uersus à Tiburtinis, & Latinis Romanorum socijs, à quibus per compositionem dicti sunt populi Tibulatij, de quibus etiam meminit Ptolemæus. Ad hæc Sardi quamplures ob eorum merita, & uirtutes ciuitate Romana, ut, in

Colonia in Sardinia ad. Turrim Libysonis.

Vsellis colonia.

Calaris urbs ciuium Rom.

Tibula in Sard cõdita.

Sardi plures ciuitate Ro. donati.

ut, in oratione pro L. Cornelio Balbo, inquit Cicero, fuerunt donati. *Anni mūdi*

ROMANI IMPERATORES.

Cæsar Sardiniam occupat. C. IVLIVS Cæsar Reipublicæ Romanæ dictator anno 3913. 3813.
misso Q. Valerio cum legione una, Sardiniam ab imperio uacuam occupauit. Sardi enim Cæsaris *M. Cotta, et Q. Valerius Prætores in Sardinia.* imperio cedentes M. Cottam Prætorem ex urbe Calaris, & insula eiecerunt; ac ultro Valerium cum imperio receperunt, qui insulam eo anno administrauit, Dione, Cæsare, Paulo Orosio, & Appiano Alexandrino referentibus.

Sex. Peduceus Prætor. Sardinia nauibus longis munita. Anno sequenti Sex. Peduceum in Sar- 3914.
diniam Cæsar delegauit, & nauibus longis insulam muniuit, ut Appianus Alexandrinus, & alij referunt.

Anno 3916. Q. Varro, M. Cato, mul- 3916.
tiq; alij Pompeiani magna nauium classe Sardiniæ oram infestarunt; itaq; Cæsar, *Cæsar in Sardinia.* qui ex Sardinia auxilium, commeatumq; habuit, in Africam profectus eos uicit, & *Sulcitani à Cæsare multantur.* inde in Sardiniam reuersus insulam lustrauit, & composuit. Sulcitanos, qui L. Nasidium

Anni mūdi fidium cum classe Pompeiana receperant H-S. centum millibus multauit, & pro decimis octauas pendere iussit, bonaq; paucorum uendidit. Stetit in Sardina dies de-
3918. cem & octo, & abijt Romam; ubi biennio post à Coniuratis uiginti tribus uulneribus fuit confossus, postquam in Sardina re- *Cæsaris mors* gnauerat annos quinque, & menses . . . Dione, Sabellico, & Cæsare attestantibus. Interfecto Iulio Cæsare bellum ciuile fuit
3920. reparatum, sed anno 3.920. Cæsar Octa- *Octauianus Sardiniam obtinet.* uinanus C. Iulij Nepos triumuiratū cum Lepido, & Antonio cōclusit, prouinciasq; partitus Sardiniam ex duplici fœdere obtinuit, duabusq; legionibus muniuit, ut ex Dione, Sabbellico, & Appiano Alexand. constat. Sex. autem Pompeius, Marcus, & Aenobarbus, ac alij proscripti, & fugitiui factionis Bruti, & Cassij, formidabili coacto exercitu, oram Sardiniæ cædibus, *Pompeiana classis Sardiniæ oram uastat.* & rapinis compleuerunt, ac mari interclu so Sardiniæ commeatum impediere, eodem Dione, & Appiano referentibus.

3921. Anno sequenti orta discordia inter Antonium, & Cæsarem bellum reparatum fuit; Antonius, qui Sex. Pompeium fautorem habebat, Menná cum Pompeij classe *Menna cum Pōpeij clas-*

quatuor

se Sardiniã occupat pro Antonio. quatuor legionibus instructa ad Sardiniã sibi occupandam misit, insulamq; Cæsari parentem facilè est consequutus; ac duas legiones, quas in ea inuenit ob Antonij cum Pompeio conspirationem metu territas, sibi assumpsit. Sed non multum eam tenuit; nam L. Coccei opera pacem cum Restituitur Cæsari. Cæsare resarciuit, & ex cõditione noui fœderis insulam illi restituit, ut refert Dion, & Appian. Alexand. *Anni mũdi*

Sex. Pompeius Sard. occupat. Biennio post Sex. Pompeius, audita Cæsaris, & Antonij pace, Mennam libertum cũ magna nauium classe in Sardiniam misit, qui copijs in terram expositis, obuio M. Lucius. Sardin. Prætor victus. exercitu à M. Lucio tũc Prætore adortus, primo congressu terga dedit, postea firmatis, contractisq; in unum locum copijs Lucium, qui nullo seruato ordine milites insectabatur, uicit, & ex insula fugauit. Calaris capta. Helenus Cæsaris libertus. Calarim postea obsidione cepit, & in ea Helenum Cæsaris libertum, cætera quoq; oppida, arcesq; ex concordia obtinuit, & ad Cæsarem, Helenum dimisit, ut Dion, & L. Florus referunt. 3923.

Post captam Sardiniam, Pompeius nauibus prædatorijs mare adeò infestum fecit, ut commeatibus impeditis Romam

fame

Anni mūdi fame aſperrima afflixerit; illis tandem ab Antonio obuiam itum eſt, & pax hac lege facta, ut Sardiniam Sex. Pompeius haberet, quod tradunt Plutarchus, Dion, Sabellicus, & Appian. Alexand.

3924. In ſequenti anno Pompeius fœderis cōditiones rupit, ac Mennam Sardiniæ Prætorem, ſibi ex leuiſſimis cauſis ſuſpectum, legatis ad eum miſſis reuocat; ſed Menna legatos occidit, & Philadelphum Cæſaris libertum, qui in inſulam frumenti conuectandi gratia uenerat, ad Cæſarem Octauium mittit, & Sardiniam cum tribus legionibus, & ſexaginta nauium claſſe illi obtulit, ut Oroſius, Dion, & Appianus Alexandrinus tradunt. *Menna Sardiniæ Prætor ad Cæſarem deficit.*

Octauius parta Sardinia Lepidum abdicare coegit, Pompeium, & Antonium uicit; atq; ita illis mortuis ſingulare imperium ex S. P. Q. R. uoluntate ſibi uni ſtabiliuit, prouincias omnes diſpoſuit; Sardiniam, & undecim alias S. P. Q. R. adminiſtrandas tradidit, teſte Suetonio, & Onuphrio Pannuino. Regnauit Octauius, & Sardiniæ dominatus eſt annos 55. & poſt illius obitum cæteri Imperatores Romani uſq; ad quartum annum Fl. Anthemij hac *Octauius Sardiniam recuperat.* *S. P. Q. R. Sardiniā adminiſtrat.*

H ſerie

ſerie ſucceſſerunt, & Sardiniæ regno domi nati ſunt. Anni mūdi

Anno à Natiuitate Saluatoris Ieſu Christi 15. Tiberius Cæſar Rom. Imperator eſt aſſequutus Sardiniam, & in ea regnauit annos 22. menſes 6. dies 26: & obijt 17. Kal. Aprilis. 3976.

Romani Imperatores in Sardinia regnantes.

Anno 38. Caius Cæſar cognomento Caligula Imperator Roman. accepit Sardiniam, regnauitq; in ea annos tres menſes 10. dies 9: & occiſus eſt 9. Kal. Febru. 3988.

Anno 42. Claudius Cæſar Rom. Impe. Sardiniam regere cœpit, & in ea regnauit annos 13. menſes 8. dies 20: & mortuus eſt 3. Idus Octobris. 4002.

Anno 56. Nero Claudius Cæſar Rom. Imp. Sardiniam obtinens, regnauit annos 13. menſes 6. dies 28: & ſeipſum interfecit 4. Idus Iunij. 4014.

Anno 69. Sergius Galba Rom. Impera. Sardiniam aſſequutus, regnauit menſes 3. dies 5: & occiſus eſt 17. kal. Febr. 4027.

Anno 70. Otho Siluius inuaſit Imperiū Romæ, & Aulus Vitellius factus eſt à Germanicis exercitibus Imperator: unde Sardinia nemini acceſſit, quouſq; res, Othonis ex tribus prælijs ſub Alpibus, circa Placentiam 4028.

Anni mũdi centiam, & ad Casturem factis superiores fuere, tunc enim fama uictrix partes Imperatoris Othonis tenuit, quousq; seipsum interfecit 12 Kal. Maij eiusdem anni, ut refert Cornel. Tacitus.

Eodẽ anno Aulus Vitellius Rom. Imp. mortuo Othone tenuit Sardiniam, & illi dominatus est menses 8. dies 5. Occisus est 9. Kal. Ianuarij.

4031. Anno 71. Vespasianus Rom. Imp. obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 9. menses 6: & 8. Kal. Iulij obijt.

4040. Anno 80. Titus Vespasianus R. Imp. regnare cœpit in Sardinia, & imperauit annos 2. menses 2. & dies 20: & Idibus Septembris mortuus est.

4042. Anno 82. Domitianus Rom. Imp. Sardiniam habuit, & regnauit annos 15. dies 6; & occisus est 14. Kal. Octobris.

4057. Anno 97. Nerua Cæsar Roma. Imper. obtinuit Sardiniam, & in ea dominatus est annum 1. menses 4. dies 11: & mortuus est 6. Kal. Februarij.

4059. Anno 99. Vlpius Traianus Rom. Imp. assequutus Sardiniam, regnauit annos 19. menses 6: dies 15: & mortuus est 6. Idus Augusti.

Anno 118. Aelius Adrianus cum Rom. *Anni mũdi*
Imperio Sardiniam habuit, & retinuit an- 4078.
nos 20. menſes 10. dies 29: & 6. Idus Iulij
mortuus eſt. Hic Sardiniam, & Corſicam,
quæ hucuſq; ſub uno Prætore Sardiniæ
fuerũt adminiſtratæ, ſeiunxit, & præſidia-
les, teſte Ruffo, & Onuphrio, fecit.

Sardinia, & Corſica præſidiales prouinciæ.

Anno 139. Antoninus Pius Rom. Imp. 4099.
obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 22.
menſes 6. dies 26: & obijt Nonis Martijs.

Septimius Seuerus, qui poſtea fuit Impe
rator, hoc tempore fuit Sardiniæ Quæſtor,
Aelio Spartiano referente.

Anno 162. M. Aurelius Antoninus, & 4122.
L. Antoninus Verus Rom. Imperat. ſuſce-
perunt Sardiniam, & regnarunt ambo an-
nos circiter 9. M. Aurelius uerò omninò
regnauit annos 19. dies 11: & mortuus eſt
16. Kal. Aprilis.

Anno 177. L. Commodus M. filius Ro. 4137.
Imp. ſimul cum patre habuit, & regnauit
in Sardinia annos 3. menſes 3. dies 18: &
eo mortuo ſolus regnauit annos 12. men-
ſes 8. dies 15: & occiſus eſt pridie Kal. Ia-
nuarij.

Anno 194. Heluius Pertinax Ro. Imp. 4154.
accepit Sardiniam, & regnauit in eã men-

ſes 2.

Anni mũdi ses 2. dies 28: & interfectus est 5. Kalen. Aprilis.

Anno eodem Didius Iulianus Ro. Imp. assequutus Sardiniam, regnauit menses 2. dies 5: & Kal. Iunij eiusdem anni fuit interfectus.

Anno eodẽ Septimius Seuerus Roma. Imp. obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 17. menses 8. dies 3: & mortuus est pridie Non. Februarij.

4159. Anno 199. Bassianus, qui Antonius Caracalla dicebatur, cum Seuero patre regnauit in Sardinia annos 13. & patre mortuo annos circiter 6: & occisus est 6. Idus Apri.

4178. Anno 218. Opilius Macrinus Ro. Imp. obtinuit Sardiniam, & imperauit annum 1. mensem 1. dies 28: & interfectus est 7. Idus Iunij eiusdem anni.

4179. Anno 219. M. Aurelius Antoninus, cognomentò Heliogabalus, Rom. Imp. habuit, & regnauit in Sardinia annos 3. menses 9. dies 4: mortuus est 6. Idus Martij.

4183. Anno 223. Aurelius Alexander, Mammeæ filius, Rom. Imp. obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 13. dies 9: & occisus est 15. Kal. Aprilis.

4196. Anno 236. Iulius Maximinus Roman.

Anno 118. Aelius Adrianus cum Rom. Imperio Sardiniam habuit, & retinuit annos 20. menses 10. dies 29: & 6. Idus Iulij mortuus est. Hic Sardiniam, & Corsicam, quæ hucusq; sub uno Prætore Sardiniæ fuerũt administratæ, seiunxit, & præsidiales, teste Ruffo, & Onuphrio, fecit. Anni mũdi 4078.

Sardinia, & Corsica præsidiales prouinciæ.

Anno 139. Antoninus Pius Rom. Imp. obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 22. menses 6. dies 26: & obijt Nonis Martijs. 4099.

Septimius Seuerus, qui postea fuit Imperator, hoc tempore fuit Sardiniæ Quæstor, Aelio Spartiano referente.

Anno 162. M. Aurelius Antoninus, & L. Antoninus Verus Rom. Imperat. susceperunt Sardiniam, & regnarunt ambo annos circiter 9. M. Aurelius uerò omninò regnauit annos 19. dies 11: & mortuus est 16. Kal. Aprilis. 4122.

Anno 177. L. Commodus M. filius Ro. Imp. simul cum patre habuit, & regnauit in Sardinia annos 3. menses 3. dies 18: & eo mortuo solus regnauit annos 12. menses 8. dies 15: & occisus est pridie Kal. Ianuarij. 4137.

Anno 194. Heluius Pertinax Ro. Imp. accepit Sardiniam, & regnauit in ea men- 4154.

ses 2.

Anni mūdi ses 2. dies 28: & interfectus est 5. Kalen. Aprilis.

Anno eodem Didius Iulianus Ro. Imp. assequutus Sardiniam, regnauit menses 2. dies 5: & Kal. Iunij eiusdem anni fuit interfectus.

Anno eodē Septimius Seuerus Roma. Imp. obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 17. menses 8. dies 3: & mortuus est pridie Non. Februarij.

4159. Anno 199. Bassianus, qui Antonius Caracalla dicebatur, cum Seuero patre regnauit in Sardinia annos 13. & patre mortuo annos circiter 6: & occisus est 6. Idus Apri.

4178. Anno 218. Opilius Macrinus Ro. Imp. obtinuit Sardiniam, & imperauit annum 1. mensem 1. dies 28: & interfectus est 7. Idus Iunij eiusdem anni.

4179. Anno 219. M. Aurelius Antoninus, cognomentò Heliogabalus, Rom. Imp. habuit, & regnauit in Sardinia annos 3. menses 9. dies 4: mortuus est 6. Idus Martij.

4183. Anno 223. Aurelius Alexander, Mammeæ filius, Rom. Imp. obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 13. dies 9: & occisus est 15. Kal. Aprilis.

4196. Anno 236. Iulius Maximinus Roman. Imp.

Imp. accepta Sardinia regnauit annos 2: & *Anni mũdi*
post aliquot menses occisus est.

Anno 238. Pupienus Balbinus, & Gor 4198.
dianus Rom. Imper. assequuti Sardiniam,
regnarunt annum unum: & occisi sunt.

Anno 239. Gordianus Iunior Ro. Imp. 4199.
habuit Sardiniam, & regnauit annos circi-
ter sex; & occisus est.

Anno 245. Philippus Christianus Rom. 4205.
Imp. accepit Sardiniam, & regnauit una
cũ Philippo filio etiam Christiano annos
5: & interfecti fuere.

Anno 250. Traianus Decius Ro. Imp. 4210.
tenuit Sardiniam, & imperauit cum filio
Decio annis 2: & occisi sunt.

Anno 252. Gallus Rom. Imp. habuit Sar 4212.
diniam, & regnauit cum Volusiano eius fi
lio annum 1. menses 6: & interfecti sunt.

Anno 257. Licinus Valerianus, & Ga- 4217.
lienus Rom. Imp. assequuti Sardiniam, do
minati sunt annos 7: & Valerianus à Persis
uictus, & captus fuit.

Anno 264. Galienus Rom. Imp. ha- 4224.
buit, & regnauit in Sardinia cum fratre Va
leriano, & filio Galieno annos octo: & 12.
Kal. Aprilis cum fratre, & filijs occisus est.

Anno 269. Flauius Claudius Ro. Imp. 4229.
accepit

Anni mũdi accepit Sardiniam, & regnauit in ea annũ unum, menses 11. dies 7: & pridie Nonas Februarij mortuus est.

4231. Anno 271. M. Aurelius Quintillus Ro. Imp. obtinuit Sardiniam, & in ea regnauit dies 17: & occisus est. 10. Kal Martij.

Eo anno Valerius Aurelianus Ro. Imp. obtinuit Sardiniã, & dominatus est annos 4. mẽses 11. dies 7: & fuit occisus 4. Kal. Februarij, fuitq; inter regnum mensium 8.

2436. Anno 276. M. Claudius Tacitus Ro. Imp. obtinuit Sardiniã, & illi dominatus est mẽses 6. dies 20: & occisus fuit Idibus Aprilis.

4237. Anno 277. Annius Florianus Ro. Imp. obtinuit, & dominatus est Sardiniæ mẽses 2. dies 20: & interfectus fuit 5. Nonis Iulij.

Eodem anno Valerius Probus Rom. Imp. habuit Sardiniam, & regnauit annos 5. mẽses 4: & occisus est 4. Nonas Nouẽb.

4242. Anno 282. M. Aurelius Carus Roma. Imp. habuit Sardiniam, & regnauit cum filijs Charino, & Numeriano Cæsaribus annum unum: & mortuus est.

4244. Anno 283. M. Aurelius Charinus, & M. Aurelius Numerianus Rom. Imp. assequuti Sardiniam regnarunt annũ unum: & mortui sunt.

Anno

Anno 284. Aurelius Valerius Diocletianus Rom. Imp. accepta Sardinia, regnauit in ea solus annos 2. & una cum Maximiliano alios annos 18. & imperio se abdicauerunt 11. Kal. Maij. Anni mūdi 4244.

Anno 304. Constantius, & Galerius Rom. Imp. partiti sunt imperium, atq; ita Sardiniam, Italiam, Africam, & Gallias Constantius; reliquas partes Galerius obtinuit. Sed Constantius Gallia, Hispaniaq; contentus, Galerio Sardiniam, & cæteras partes reliquit; & ita in Sardinia regnauit Galerius annos circiter 2: postea Cæsarem elegit seuerum, cui Sardiniam, & Italiam commendauit. Hic Seuerus regnauit annum 1. & menses aliquot: & Rauennæ interfectus est, ut ex Orosio, Eutropio, & Platina constat. 4264.

Anno 306. Maxentius, Maximini Herculis filius, Rom. Imp. assequutus Sardiniam, regnauit in ea annos circiter 6: & occisus est. 4266.

Anno 312. Constantinus Maximus Imp. Rom. habuit Sardiniam, & imperauit in ea annos 24. menses 9. dies 28: & mortuus est 11. Kal Iunij.

Refert. Platina aliquos scribere (sine authore

Anni mūdi authore tamen) Sardiniam cum fundis suis hoc tempore fuisse à Constantino dono datam Ecclesiæ sanctorum martyrum Marcellini Presbyteri, & Petri Exorcistæ, quam ipse Romæ in uia Lauicana inter duas lauros ædificauerat; id etiam tradit Damasus in Pontificali. *Nota de donatione Sardiniæ à Constantino facta.*

Sunt & alij, qui asserunt omnes Italiæ, & Occidentalium regionum prouincias, atq; ita Sardiniam, fuisse à Cōstantino Beato Syluestro Papæ, & successoribus concessas, ut apud Isidorum, Iuonem, Phocium, & in Gratiani decretis est uidere: sed quia non desunt, qui id negent, diiudicandum acrioris ingenij uiris relinquo. Zosimus tamen, & Onufrius tradunt hoc tempore Constantinum Romanum imperium in Occidentale, & Orientale secuisse, & nouas prouinciarum distinctiones fecisse, nouosq; magistratus excogitasse, atq; ita Sardiniam prouinciam Præsidialem Italiæ fecisse, quæ à proprio Præside quotannis creato regeretur, cui præesset Vicarius urbis, & Vicario Præfectus Prætorio Italiæ, qui post Imperatorem primus erat. *Sardinia prouincia Præsidialis Italiæ.*

4297. Anno 337. Constans, diuiso cum fratribus imperio, Sardiniam obtinuit, & in ea

 regnauit

regnauit annos 12. menses 9: & mēse Martij occisus est. *Anni mūdi*

Anno 350. Fl. Magnetius Rom. Imp. Occidentalis obtinuit Sardiniam, & regnauit annos 3. menses 7: & acie profligatus fuit mense Iunij. 4310.

Anno 353. Constantius Rom. Imp. Occidentalis habuit Sardiniam, & regnauit annos 9. mensem unum: & obijt mense Nouembris. 4313.

Anno 362. Iulianus, cognomento Apostata, Rom. Imp. obtinuit Sardiniam, & in ea regnauit annum unum, menses 8. dies 27: & 7. Kal. Iulias occisus est. 4322.

Anno 364. Iouianus Rom. Imp. assequutus Sardiniam, regnauit menses 5. dies 22: & mortuus est 13. Kal. Martii.

Anno eodem Valentinianus, diuiso cum Valente fratre Rom. Imperio, Sardiniam obtinuit, & in ea regnauit annos 11. menses 8. dies 22: & mortuus est 15. Kalen. Decembris. 4324.

Anno 375. Gratianus, & Valentinianus iunior Rom. Imp. habuerunt Sardiniam, & in ea regnarunt simul annos 7. menses 9. dies 9: & mortuus est Gratianus 8. Kal. Septembris. 4335.

Anni mũdi

4343. Anño 383. Fl. Maximus Occidētis Imperium, & cum eo Sardiniam occupauit, regnauitq; annos 5. dies 2. & occisus est 6. Kal. Septembris.

4348. Anno 388. Valentinianus Iunior Rom. Imp. Occidentalis, Sardiniam habuit, & regnauit annos 3. menses 8. dies 18. & occisus est Idibus Maij.

4352. Anno 392. Flau. Eugenius Rom. Imp. Occidentalis, Sardiniam accepit, & in ea regnauit annos 2. & menses 4. diesq; 14: & occisus est 8. Idus Septembris.

4357. Anno 397. Honorius Rom. Imp. Occidentalis Sardiniam tenuit, regnauitq; annos 28. dies 10. & mortuus est 18. Kalen. Septembris.

4383. Anno 423. Fl. Ioannes Sardiniam, & Occidentis Imperium occupauit, ac illis annos duos imperauit. Postea Idibus Octobris, Placidus Valentinianus, Imperator creatus, obtinuit Sardiniam, & in ea regnauit annos 29. & menses 5. diesq; 23: & occisus est 15. Kal. Aprilis.

4415. Anno 455. Anicius Maximus Ro. Imp. Occidētalis Sardiniā assequutus, regnauit menses 2. dies 27: & pridie Idus Iunij occisus est, fuitq; inter regnum 28. dierum.

Anno eodem Mecilius Auitus Romanorũ Imperator Occidentalis Sardiniam est nactus, & in ea regnauit menses 10. dies 8: & imperio se abdicauit 16. Kal. Iunii; fuitq; inter regnum mensium 10. & dierum 15. Anni mũdi

Anno 457. Iulius Valerius Maiorinus Romanorum Imperator Occidentalis consequutus est Sardiniam; & in ea est dominatus annos 4. menses 4. dies 2: & occisus est Nonis Augusti. 4417.

Anno 461. Vibius Seuerus Romanorum Imperator Occidentalis Sardiniam accepit, regnauitq; annos 3. menses 8. & dies 28: & eo mortuo fuit inter regnum anni unius, mensium 7. dierum 27. 4421.

Anno 467. Fl. Anthemius Imp. Occidentalis Sardiniam habuit, regnauitq; in ea annos 4, & mẽses aliquot; & à Genserico Vandalorum rege, Sardiniam armis occupante, regno priuatus fuit anno à Caio Iulio Cæsare circiter 518.

Horum Imperatorum temporibus Sardi pacatè uixere, nullumq; memorabile bellum habuere; & urbes, quæ plures in Sardinia, teste Ptolemæo, & Antonino Pio, erant, hoc tempore maximè floruere, ac amplis-

Nouus mūdi amplissimis, & sumptuosissimis ædificijs, quorum reliquiæ adhuc uisuntur, exornatæ fuere.

Via lata, quæ adhuc in Sardinia apparet, fuit ab urbe Turrium, usq; ad urbem Calaris, ultra 125. millia passuum magnis lapidibus strata. Et aquæductus altitudinis sex cubitorum, & longitudinis 12. millia passuum, per quem fons aquæ claræ à Valle sancti Martini, usq; ad urbem Turrium deducebatur, fuit tunc constructus, & illius pulcherrimæ partes, & maximæ hucusq; extant.

Via lata in Sardinia.

Aquæductus in Turribus Sard.

Hoc etiam tempore, quo Sardi summa pace, & ocio fruebantur, dignatus est, Rex
3994. pacificus Dominus noster Iesus Christus uenire in mundum, & genus humanum redimere: anno enim 29. Imperij Octauiani Augusti 8. kal. Ianuarij natus est de Maria Virgine, & 18 Tiberij Cæsaris 7. Kalen. Aprilis crucifixus; triduo post à mortuis resurrexit, & 40. die in cœlum ascendit.

Christi Domini nostri Natiuitas, Passio, Resurrectio, & Ascensio.

3994. Quadriennnio post, anno scilicet à Natiuitate Christi 38. Tiberius Cæsar quatuor millia iuuentutis Iudæorum Vrbe expulit, & in Sardiniam misit, ut Iosephus, & Sabellicus referunt; & eodem anno Senatus, Popu

Populusq; Romanus Christianos omnes Vrbe eliminari iussit, ut tradunt Orosius, Suetonius, & Eusebius: atq; ita iudicatur eorum plures etiam in Sardinia fortè missos Sacrum Christi Euangelium dissemi-nasse.

Euangelium in Sardinia prædicatur.

Beatus etiam Paulus Apostolus, qui liberatus à carcere anno circiter 60. salutare uerbum, ut inquit Primus Cabilunensis Episcopus, in Corsica prædicauit; & S. Petrus Apostolus, qui totum Occidentem, ut refert Nicephorus, prædicãdo peragrauit, in Sardinia Christi Euangelium disseminasse creduntur. Cæterum in Sardinia illi tantùm instituerunt Ecclesias, quos Beatus Petrus Apostolus, uel eius successores constituerunt Sacerdotes, ut tradit Innocentius Papa huius nominis primus, quem Iuo, & Gratianus referunt: atque ita in Sardinia plures summi uiri sanctitate perspicui, & miraculis clari his temporibus floruere.

S. Petrus, et S. Paulus in Corsica, & Sardinia.

Anno enim .... Aemilianus, Priamus, Lucianus, & Fœlix fœmina sanctitate in Sardinia excelluerunt, & 5. Kal. Iunij miraculis clari migrarunt in Cœlum, ut inquit Vsuardus.

S. Aemilianus. S. Priamus. S. Lucianus. S. Fœlix.

Anno

Anno .... S. Saluſtianus miraculis in Sardinia clarus obdormiuit in domino 6. Idus, Iunij ut refert Vſuardus. Hunc ſanctũ Iuſtinianum appellat Maurolicius Abbas. *S. Saluſtianus.*

Anno .... Gabinus, & Chriſpulus ſanctitate inſignes, in Turribus Sardiniæ martyrium paſſi 3. Kal. Iunij decenter honorantur, eodem Vſuardo referente. *S. Gabinus. S. Chriſpulus in Turribus.*

Anno .... Creſcentianus, qui in præclara Turrium urbe ſanctitate, & miraculis fulſit, pridie Kal. Iunij martyrio coronatus migrauit in Cœlum, ut tradit Vſuardus. Is etiam in metropolitana Turrium Eccleſia ſummo in honore habetur. *S. Creſentianus.*

Anno .... Iuſta, Iuſtina, & Henedina ſanctitate in Sardinia fulgentes, pridie Idus Maij migrarunt in Cœlum, & in Cathedrali Sardiniæ Eccleſia ſub eorum inuocatione erecta decentiſſimè coluntur. *S. Iuſta. S. Iuſtina. S. Henedina*

Anno circiter 125. Antiochus medicus nobiliſſimus, atq; optimus, natione Maurus, ac fide Chriſtianus ab Adriano Imperatore, tunc in Africa exiſtente captus, ob fidei conſtantiam acerrimis tormentorum generibus cruciatur, & in ahenum ferventiſſimi olei, picis, & reſinæ mergitur, & cum ſigno Crucis, & Angeli tutela illæſus *S. Antiochus in Sulcitana inſula.*

euade-

euaderet Vrso, Leoni, atq; Pardo traditur; *Anni mūdi*
sed eorum feritatem oratione compréssit, & Deorum idola cōminuit. Vnde iussu Adriani in Sardiniæ Sulcitanam insulam, à plebe, & cultura hominum desertam, à Ceriaco deportatur: ibiq; in uastissimo antro uigilijs, ieiunijs, & orationibus Deo seruiebat; & infirmos ex Sardinia ad eum confluentes curabat, pluresq; ad fidē Christi uocabat; atq; ita iussu præsidis captus oratione facta, ac uoce de cœlo audita, cunctis mirantibus, in Cœlum migrauit Idibus Decembris, ut in illius historia, in Ecclesia sulcitana recondita, constat. Eius corpus in amplissimo templo sub eius inuocatione constructo Sardiniæ Populi frequentissimi uenerantur.

S. Potitus. Anno circiter 168. Potitus natione Sardensi, unicus Hylæ filius, patre relicto, dæmonisq; tentationibus superatis mira sanctitate floruit, multisq; miraculis claruit: Nam in urbe Valeriana Quiriacam Agathonis cōiugem lepra mūdauit, & Romæ Agnetem Antonini Pij filiam dæmone liberauit; idola quoq; oratione comminuit, & dissipauit. Itaq; ab Antonino tunc Christianos persequente captus, & fu- 4128.

stibus

Anni mundi stibus cæsus, catenisq; ferreis ligatus, in carcere fuit reclusus. Sed Angelus, catenis ad instar ceræ liquefactis, eum mirabiliter est consolatus. Cum postea equuleo suspensus, exungulatus, ad bestias damnatus, & in sartaginem feruentis olei missus illæsus remaneret, iussu Antonini fuit, oculis effossis, & lingua abscissa, in Apulia decollatus Idibus Ianuarij; cuius anima in columbæ specie cunctis uidentibus migrauit in Cœlum; Corpus autem à Christianis in Sardiniam delatum in loco Noræ, nunc caput Pulæ dicto, fuit honorificè conditum, ut, ex antiquo Ma. Scri. C. in archiuio Ecclesiæ Cathedralis Pisanæ recondito, constat. *Nora ciuitas.*

4192. Anno 232. S. Calpurnius Pontianus 19. Romanæ Ecclesiæ Pontifex, instigantibus Sacrificulis idolorum fuit, ob fidei confessionem, ab Alexandro Mammea Imperatore Vrbe eiectus, & cum Philippo Presbytero in Sardiniam deportatus, in insulam scilicet Buccinã, ut inquit Damasus. Is in ea duas scripsit epistolas, unam de honore, quo Sacerdotes prosequendi sunt, aliã de fraterna dilectione, & uitandis malis. Fecit ordinationes duas mense *S. Calpurnius Pontianus Papa.* *Insula Buccina.*

Decembri, in quibus 6. Episcopos, totidemq; Presbyteros,& Diaconos 5.creauit, ut ex Platina, Sabellico,& Damaso constat. Anni mūdi

Anno 236. quo fuit sexta in Christianos persequutio, S. Pontianus Papa fustibus mactatus, martyrium in Sardinia consummauit 13. Kal. Decembris; cuius corpus à Sardis Christianis decenter conditum per tres fermè annos Insulam decorauit; ut ex supra citatis, & ex Maurolitio Abbate, & Cuspiano constat. 4196.

S. Antherus Papa in Sardinia monachus. Vacauit Sedes una die teste Onuphrio, & S. Antherus, qui eo tempore, ut inquit Petrus Recordati, uitam monasticam in Sardinia ducebat Pontifex Romanus fuit sacratus, eodem Onuphrio referente.

Anno 249. quo Philippus primus Christianus Imperator regnabat, S. Fabianus Papa fecit ex Sardinia Romam deportari Corpus Sancti Pontiani,& in cimiterio Calixti in uia Appia sepelliri, ut refert Platina, Damasus, Sabellicus, & Bergomensis. 4209.

S. Proptus, S. Ianuarius. Anno circiter 2 9 0. Proptus, & Ianuarius Christiani Sardi Turritani Romam profecti à Beato Caio Papa ordinantur, Proptus Presbyter,& Ianuarius Diaconus, & in Sardiniam reuersi in Turribus fidem

Anni mūdi Christi prædicant, ut in eorum historia, à magistro Gribaldo composita, constat.

4260. Anno circiter 300. Proptus, et Ianuarius in urbe Turritana mira Sanctitate flörentes in sæuissima Diocletiani, & Maximiani persequutione uaria tormenta pro fide Christi constanter passi sunt; nam à Barbaro Sardiniæ, & Corsicæ Præside Proptus in Herculis insulam, Linariam uulgo dictam, deportatus fuit; & Ianuarius iunior blanditijs, & donis tentatus, mox ambo equuleo suspensi, & ferreis ungulis excarnificati fuere. *Barbarus Sardiniæ Præses.*

Eodem tempore in Turribus floruit Gauinus Romanus miles, ex præclara Sabelliorum, ut fertur, familia, qui custos Sanctorum à Barbaro relictus, Salutaribus eorũ monitis fidem Christi amplexus, liberos abire permisit, & Sancto Spiritu repletus pro Sanctis causam dixit: unde postea pro constantia catholicæ confessionis obtruncatus, ex inuio suburbano Turriũ, ubi Sancti latebant, quos magistros habuerat primũ, dimissos ad coronam uocauit, & cum se Sancti Dei obtulissent in Portu Balagai, in eodem loco, ubi Beatus Gauinus, gladio occisi sunt 8. Kal. Nouembris. *S. Gauinus.* *Portus Balagai*

Patroni Ecclesiæ Metropolitanæ Turritanæ.

Anni mūdi

Hi multis miraculis clari patroni sunt Ecclesiæ Metropolitanæ Turritanæ, in qua eorum corpora decenter recondita magna totius insulæ Populorum frequentia coluntur, ut ex antiquo M. S. eiusdem Ecclesiæ codice, & in historia ab Antonio Cano, & Saluatore Salepusio Archiepiscopis Turritanis constat. De Sancto Gauino meminit etiam Sanctus Gregorius in registro; & mensis Octobris, Sancti Gauini mensis, à Sardis appellatur.

October S. Gauini mensis vocatur.

S. Ephysius in Sardinia.

Anno 303. floruit Ephysius natione Græcus, ex Christophoro Christiano, & Alexandra coniuge procreatus, qui à Diocletiano Dux contra Christianos missus, uoce de cœlo audita ad Christum uocatus conuertitur, & in Sardinia contra montanos Barbaricinos insulam deuastantes proficiscitur, illosq; acie instructa occurrētes, Crucis signo munitus, mirabiliter uicit, & profligauit. Inde Calarim abijt, & populum illum tunc idolorum cultorem ad Christum conuertere laborat. Diocletiano quoq;, litteris ad eum missis, ueritatem Christianæ fidei prædicat, & se esse Christianum apertè declarat. Itaq; iussu Imperatoris à Iulsio Sardiniæ Præsidæ

4263.

Barbaricini Populi Sardiniæ.

Calaritanorū conuersio.

Iulsius Sardus præses.

Sanctus

Anni mūdi Sanctus Dei captus, fustibus mactatur, ferreisq; ungulis excarnificatur; & ita in carcerem coniectus à Christo, & Angelis mirabiliter reficitur. Cum postea è carcere ad sacrificandum duceretur, templum, & idola omnia ipsius uerbo in terram conciderunt, & Præses nimio pauore exterritus insula excessit; & prouinciam Flauiano administrandam reliquit. Ab isto Flauiano Sanctus Dei multa tormenta passus est: nam prius igni fuit impositus, resina, pice, oleoq; aspersus in ignitum clibanum magnis flammis exurenté missus fuit; tandem, cum ab his illæsus diuinitus euaderet, decollatus fuit in loco Noræ, nūc caput Pulæ dicto 18. Kal. Februarij; cuius anima in Cœlum ab Angelis delata, corpus autem miraculis clarum, fuit à Christianis in eo loco, ubi ossa Beati Potiti conquiescebant, decentissimè conditum; ut ex eius uita, à Marco presbytero descripta, in Archiuio Cathedralis Ecclesiæ Pisanæ constat.

Flauianus Propræses Sardiniæ.

Nora.

Eisdem temporibus Iuuenalis Archiepiscopus Calaritanus Sanctitate pollebat, & præmente Diocletiani persequutione in montibus Calaritanis latitabat. Hic post Ephysi passionem, populum Calaritanum ad

S. Iuuenalis Archiepiscopus Calaritanus.

ad fidem conuersum baptizans, fuit à Flauiano captus, & catenis uinctus in carcerem detrusus; sed Angelus Domini apparuit ei, & de carcere illum extrahens, ad montem excelsum, in locum, qui dicitur, Caput Passeris, deduxit, & ibi illius regionis accolas Sacrum Euangelium docuit, illisq; Presbyteros, & Diaconos ordinauit; & postea mortuo Flauiano ad urbem Calaris redijt, ut in eadem historia legitur. — Anni mũ di

Caput Passeris in Sardinia.

S. Luxorius.

Anno 304. Luxorius natione Sardus, & Christi miles pro ueræ fidei cõfessione, iussu M. Delasij tũc Sardiniæ Præsidis, fuit fustibus grauiter cæsus, & decollatus prope Calarim, in loco fraterìa appellato, 12. al. Septembris. Sepultus fuit. . . . . . . ut ex antiquo M. S. C. in Archiuio Ecclesiæ Metropo. Turritanæ recondito, constat. De hoc Sancto meminit etiam diuus Gregorius in regestro. — 4264.

M. Delasius Sard. Præses.

S. Cesellus, S. Camerinus.

Eodẽ anno Sanctus Cesellus, & S. Camerinus impuberes Sardi, pro Christi fide iussu Delasij gladio confossi sũt prope Calarim: & in loco, ubi postea tẽplum B. lucifero confessori dedicatũ est, Sepulti fuere. . . . . ut ex eodem Supradicto M. S. C. apparet.

Anno

Anni mũdi 4271. Anno 311. premente in Sardinia Christianorum persequutione sancta Restituta cum duobus filijs Eusebio, & . . . . . castitate clara, insula excessit, & Romam abijt, ubi mense Martij à Papa Eusebió filius pabtizatus fuit, & Eusebij nomine insignitus; ut tradit Petrus de Natalibus Episcopus Equilinus, & in Breuiario Eusebiano constat. S. Restituta. S. Eusebius Sardus baptizatur.

4277. Anno 314. floruit Quintianus, seu Quintus Episcopus Calaritanus, qui in secũda Arelatensi Synodo interfuit; & Catonus Episcopus Corsicanus, qui in Eliberitina stetit Synodo, ut in primo Conciliorũ uolumine constat. Quintianus Episcopus Calaritanus. Catonus Episcopus Corsicanus.

Anno 325. in Synodo uniuersali prima Nicena 318. Episcoporum, cõtra Arij blasphemias mense Aprili collecta, presens fuit Protogenes insignis uir, qui non erat Episcopus Sardicẽsis prouinciæ Daciæ, ut quibusdã in locis mendosè scribitur, sed erat Episcopus Sardiniæ, ut etiã tradit Illescas in uita Iulij Primi: nã Ecclesia Sardicẽsis nuncupata nõ reperitur in Datia, sed ea est in Lydia, & illius Episcopus qui, etiã in eã adfuit Synodo, Artemidorus appellabatur, ut in primo Conciliorũ tomo constat. Protogones Episcopus Sardiniæ in Nicena Synodo.

Anno

S. Eusebius Urbis Romæ Lector. Anno 331. Beatus Eusebius Sardus fuit à S. Syluestro Papa ordinatus urbis Romæ lector, ut refert Beatus Hieronymus. *Anni mũdi* 4285.

Anno 336. Beatus Eusebius fuit à Beato Marco Papa ob eius sanctitatẽ, & doctrinam Præsbyter ordinatus, ut in Breuiario Eusebiano. 4296.

Idem Presbyter creatus.

Idem Eusebius Episcopus Vercellen. & totius Occidentis Legatus Apostolicus. Anno 343. idem Eusebius fuit Episcopus Vercellen. à Iulio Papa sacratus, & Liguriæ, Galliæ, ac totius Occidentis Legatus Apostolicus destinatus, ut inde Arianos eliminaret, & populis ueram Christi fidem prædicaret; quod effecisse testantur S. Hieronymus, & Primus Cabilonensis Episcopus in Typographia: nam, ut inquit Nauclerus, is omnes Occidentis prouincias, sicut Athanasius Orientis, sua doctrina ab Ariana peste purgauit, & Auxentium Mediolanen. Episcopum Arianum ab omnibus Christianis expulsum, damnauit, & Sanctũ Dionysium ibi Episcopum ordinauit. 4310.

Protogenes Episcopus Sardiniæ in Sardicensi Synodo. Anno 347. in magna Sardicensi Synodo, in causa S. Athanasii congregata, cóuenit Protogenes Episcopus Prouinciæ Sardiniæ, ut ex epistola eiusdem Concilij, & ex Theodorito constat.

Anno

Anni mũdi 4313. Anno 313. Lucifer Archiepiſcopus Caralitanus doctrina, & eloquentia clarus, à Sancto Liberio Papa Legatus Apoſtolicus creatus, ad Conſtantium Imperatorẽ una cũ Pancratio, & Hilario Romanis clericis miſſus fuit: nam Conſtantius Synodum in Italia congregare, & Athanaſium damnare, Arianiſq; conſubſtantialem eſſe patri filium denegantibus; Occidentales Epiſcopos conſentire cupiebat; ut Platina, Nicephorus, & Hieronymus tradunt.

Lucifer Archiepiſcopus Calaritanus Legatus Apoſtolicus.

4314. Anno ſequenti congregata fuit Synodus aliquorum Orientalium, & trecentorum Occidentalium Epiſcoporum in ciuitate Mediolani, in qua Lucifer, & Euſebius Sardi interfuerunt. Cum autem in ea Cõſtantius, & Orientales Epiſcopi ante omnia peterent Athanaſium per Concilium damnari, & Alexandrina urbe interdici, Synoduſq; in eam adduceretur ſententiam; ſoli iſti duo Sardi, Euſebius, & Lucifer cum Dionyſio Italo, ac Paulino Gallo, dolo deprehenſo aſſurgentes uociferati ſunt; Orientales euertendi Niceni dogmatis cauſa condemnationem Athanaſij urgere, & fraude Chriſtianiſmum circũuenire; neq; uerbis eiuſmodi de Atha-

Synodus Mediolanenſis contra Athanaſium.

Nota de Euſebio, & Lucifero.

nasio agi, sed decretis ritè de Deo olim factis insidias tendere. Itaq; illis talia proclamātibus Cōcilium soluitur, & Constantius indignatus Eusebium, & Luciferum, qui tam liberè loquuti fuerunt; perpetuò exilio damnat; ut refert Nicephorus, Sozomenus, Theodoritus, Platina, Volaterranus, & Sulpitius Seuerus.

Anni mūdi

Lucifer, & Eusebius exilio damnati.

Diuus Ambrosius etiam tradit beatum Dionysium, qui ex simplicitate Arianorū chyrographo subscripserat, à S. Eusebio fuisse deleto chyrographo liberatū, Arianosq; ipsos delusos, & increpatos: atq; ita S. Eusebium fuisse in Orientis plagæ exilium relegatum, prius Scytopolim, deinde in Cappadociam, ut inquit S. Hieronymus.

In eo exilio, ut idem refert Ambrosius, cum Eusebius animo inuictus in fide permaneret, & Arianorum perfidiæ communicare omnino denegaret, graui uexatur supplicio: nam sæpe per scalarum gradus supinis pedibus ad imum usq; trahitur, & iterum ad summum reuocatur, ac illiso capite, toto corpore quassatur; multo deinde effuso sanguine, in cauea, negato potu, & cibo septem diebus recluditur, & tandem

S. Eusebij martyrium.

Anni mūdi dem in arcto positus loco, ubi se mouere non poterat Angelica uisione, ut inquit Nauclerus, reficitur.

Hic in exilio scripsit Epistolam unam ad Presbyteros, & plebes quasdam Italiæ, qua de statu suo, & uita illos commonefacit: habetur in codice antiquo Mediolani typis excuso, & in Lib. Aloysij Lypomani de uitis Sãctorum diligentia Laurentij Surij impress. Epistola S. Eusebij.

Scripsit etiam in exilio Lucifer Calaritanus librum contra Constantium Imperatorem, eiq; legendum, teste Hieronymo, & Platina, misit. Liber B. Luciferi.

Hic liber nunc Parisijs excusus ad manus meas peruenit in sex diuisus libellos, in quorum duobus primis pro S. Athanasio contra Constantium Imperatorem causam dixit. In 3. de Apostaticis Regibus tractans, illis omnibus Constantem comparat. In 4. de non conueniendo cum hæreticis scribit; & demonstrat quare cum Arianis, & Constante conuenire, & communicare non debebant. In 5. de non parcendo in hoc delinquentibus, Constanti non esse parcendum docet. Et in ultimo insinuat in ea Constãtis persequu-

tione potius moriendũ esse pro Dei filio, quàm Constanti ipsi, atq; Arianis consentiendum; atq; ita summa cum eloquentia, & fidei constantia, animoq; ad martyrium præparato ipsum Imperatorem Constantem reprehendit, atq; eum serpentem, belluam, immanissimã feram, latronem, sacrilegum, homicidam, carnificem, templum dæmonum, religionis euersorem; idololatram, hæreticum, apostatam, & Antichristum appellat, ut in eiusdẽ opusculis latius apparet.

Anni mũdi

B. Luciferi animus ad martyrium præparatus.

Anno 359. Synodus Ariminensis legatos ad Constantium misit, eum rogantes, ut Luciferum, & Eusebium, aliosq; exules reuocaret, redireq; ad suos iuberet, ut Nicephorus, & Theodoritus tradunt, quod nullo modo Constantius cõcedere uoluit.

Anno tamen 362. mortuo Constantio Iulianus apostata, qui Imperator successit exulum reditum permisit. Itaq; Eusebius, & Lucifer Episcopi Sardi in Orientẽ Thebis superiorib. peruenere, & ibi tractarũt, quemadmodum corruptam Ecclesiarum regulam repararent; placuit, ut Lucifer Antiochiam, & Eusebius Alexandriam iret. Lucifer cum Eusebio Diaconum mi- 4322.

Eusebius, & Lucifer exilio reuocati.

sit

Anni mūdi ſit per quem profeſſus eſt, ſe ratum habiturum, quod eſſet Concilio ordinante conſtitutum, uenit deinde Antiochiam, & Eccleſiam illam fluctuantem inuenit ob ſequaces Euzoij Ariani, & Miletij, qui in exilio uiuebat: quare accitis duobus alijs confeſſoribus creauit Epiſcopum Antiochiæ Paulinum, Euſtachij Epiſcopi preſbyterum, qui ſe nunquam hæreticorum communione polluerat, & inde diſceſſit, ut refert S. Hieronymus, Socrates, & Nicephorus.

Paulinus à Lucifero ſacratus Epiſcopus Antiochiæ.

Euſebius autem Alexandriam conceſſit, & cum Athanaſio Concilium celebrauit; & inde Antiochiam profectus, alios Paulinum, alios Miletium ſequentes, & inter ſe diuiſos inuenit: unde cum neutra parte communicauit, Paulíniq; ordinationem minimè probauit; ſed propter Luciferi reuerentiam habito ſilentio Antiochia diſceſſit, & ad Eccleſiam ſuam reuerſus eſt.

Hic in Pſalterium cōmentarios ædidit, quos de cōmentarijs Euſebij Cæſarienſis Epiſcopi in Latinum à ſe cōuerſis collegit, prætermiſſis multis, quæ ad Arianam hæreſim inclinare uidebátur, ut Beatus Hieronymus, & Volaterranus referunt.

S. Euſebius in Pſalteriū cōmentarios ædidit.

Hoc

In Occidente Anachoreticam vitam instituit.

Hoc etiam tempore S. Eusebius Sardus monachorum Orientalium exemplo, per Occidentem Anachoreticam uitam, teste Diuo Ambrosio, & Petro Recordati, instituit, quæ postea in Sardinia fœliciter increuit. Nam in Gallurensi prouincia Nicolaus, & Tranus Anachoritæ sanctitate insignes, cum multis alijs floruere, & nomen loco sancto dedere; in cuius syluis procul ab omni hominum cætu precibus, ieiunijs, & uigilijs duriter uictitando mortem obiere. Eorum corpora magna cum omnium Sardorum frequentia decenter coluntur in Ecclesijs, quæ postea in eorum honorem fuerunt eodem in loco constructæ, ut ex antiquo eiusdem loci Codice, à Ludouico Episcopo Ciuitatensi approbato, constat.

Anni mũdi

Nicolaus Anachoreta. S. Tranus Anachoreta. Locus sanctus in Gallura.

Lucifer indignatur.

Lucifer ubi electionẽ Paulini Eusebio displicere intellexit, perinde atq; iniuria affectus esset, succensuit; & cum Eusebio communicare amplius noluit: decreta ẽt Synodi Alexandrinæ per calumniam reijcere instituit. Sed quia confessionibus suis reperiebatur obstrictus, dum per suum Diaconum ratum se habiturũ promiserat, quod à Concilio diffinitum esset, Ecclesiæ

fidem

Anni mūdi fidem retinuit, ſimultatemq; remiſit, & in Sardiniam ad proprium tronū remeauit. Illi tamen, qui cum eo contriſtati, & Luciferiani appellati fuerunt, ſecta conſtituta Eccleſiam Dei longo tempore oppugnarunt, ut Socrates, & Nicephorus referunt. Contra eos ſcribit. S. Hieronymus.

Iſidorus tamen, Gratianus, Nauclerus, & alij plures aſſerunt hos Luciferianos à à Lucifero Smyrnæ Epiſcopo ſectam, & nomen habuiſſe, non autem à Lucifero Calaritano. *Luciferiani hæretici à Lucifero Smyrnæ Epiſcopo dicti*

4324. Anno 364. S. Athanaſius de coëpiſcoporum ſuorum ſententia, ad Iouianum Imperatorem de ſynceriore fidei profeſſione ſcripſit, & teſtatus eſt eam catholicam, orthodoxamq; fidem fuiſſe in omnibus Sardiniæ Eccleſijs comprobatam, ut Theodoretus, & Nicephorus ſcribunt. *Sardinia Catholica.*

Anno 369. Magnus Baſilius Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopus ſanctitate inſignis, ut tradit S. Hieronymus, & Pannuinus, obijt, & eius caput in Sardiniam delatum auro, argentoq; clauſum in urbe Oriſtani Sardi uenerantur. *S. Baſilij caput in Oriſta ni urbe.*

Anno circiter 371. Valentiniano, & Valente Imp. S. Euſebius Sardus inſignis Vercellenſis

Obitus S. Eusebij. cellensis Ecclesiæ Præsul, ab Arianis domo supinus extractus, & lapidibus obrutus Kalen. Augusti miraculis clarus decessit; & in Ecclesia Vercellen. quam ipse cōstruxerat magna cum ueneratione sepultus est, ut refert S. Hieronymus, Volaterranus, & Petrus de Natalibus. *Eius laudes.* Eius encomium Diuus Ambrosius duobus sermonibus conscripsit, & de eo Beatus Maximus Episcopus Taurinen. duos tractatus composuit, & Vercellensis Ecclesia hymnum canit. *Anni mūdi*

Gaude prole Sardiniæ,
Laudet mater Ecclesia,
Vercellis, & Italia,
Glorientur præsentia &c.

Venerantur in Turribus. Vt in Breuiario Eusebiano. Venerantur etiam eum in Vrbe Turritana, & Sassaren. in eiusdem sancti antiqua Ecclesia magno cum populi concursu.

Beatus Satyrus in Sardinia. Anno circiter 380. Beatus Satyrus S. Ambrosij frater, in portum Calaritanum facto naufragio euectus, Ecclesiam Calaritanam, cui Lucifer præerat, in schismate inuenit: quare statim ex insula discessit, teste Diuo Ambrosio in oratione funebri de excessu fratris, & refert Gratianus.

Anno 390. Imperāte Valentiniano Lucifer

Anni mūdi cifer Epiſcopus Calaritanus obijt, teſte Platina, & Hieronymo. Sepultus fuit prope Eccleſiam Calaritanam, & ſub illius inuocatione templum conſtructum, ut in uita S. Luxorij legitur. Hic enim à ſuis cōtemporaneis, proximæq; ætatis hominibus clarus habitus eſt, ac ſanctus: & poſtquam è uita exceſſit beatus fuit appellatus, ut Io. Tilus Epiſcopus Meldenſis in Epiſtola ad Pium 5. teſtatur: quare in Catalogo Sanctorum à Petro de Natalibus Epiſcopo Equilino, & quibuſdam alijs collocatur: & inter uiros Illuſtres à Beato Hieronymo numeratur, qui ēt illum beatū appellat. *Obitus Luciferi.* *Sanctus eſt habitus.*

Diuus etiam Ambroſius, & Hilarius illum ſummo in honore habuere, & à Sancto Athanaſio homo Dei, famulus Chriſti, particeps Apoſtolorum, ſolatium fraternitatis, & magiſter ueritatis nominatur in Epiſtola, quā in exilio, ad eum ſcripſit. Eccleſia quoq; Vercellenſis illi preces effundere uidetur dum canit hymnum dicentem. *A multis laudatur.*

Tunc paulatim comites
Vi rapuerunt præſules
Euſebium, Dionyſium,
Cum eis & Luciferum.

Nota Ecclesiam Vercellensem orātem Luciferum.

Anni mūdi

Hos deprecamur sedule
Christi captos pro nomine,
Sacris hymnorum meritis,
Cœli fruamur gaudijs.

Vt in Breuiario Eusebiano, quo Ecclesia Vercellensis utitur, constat.

S. Sampsutius Archiepiscopus Turrensis.

Anno 410. S. Sampsutius Archiepiscopus Turrensis floruit; hunc Beatus Augustinus uirum fidelem in suis epistolis appellat. 4348.

Duo Capita quarundam ex undecim milliū Virginū numero.

Anno 453. 12. kalen. Nouembris undecim millia Virginum apud Coloniam Agrippinam martyrio coronantur: & duo eorum capita Sassarim postmodum translata in Ecclesijs Sanctæ Mariæ in Bethleē, & Iesu Mariæ maxima in ueneratione habentur.

S. Hilarius Papa Sardus.

Anno 461. Sanctus Hilarus, Hilarius dictus, Crispini filius, Sardus, uir sanctitate, pietate, & doctrina clarus, ex Diacono creatus est Summus Pontifex 13. Kalend. Maij, & in Petri Cathedra sedit annos 6. menses 3. dies 10. Quo tempore tres Synodos Nicenam, Ephesinam, & Calcedonensem, ac etiam Tomū S. Leonis Papæ approbauit. Eutychem, Nestorium, & Dioscorum hæreticos cum sectatoribus suis damnauit. Præterea constituit ne Pontifices dein- 4421.

Anni mūdi deinceps successores sibi deligerent; quæ institutio ad omnes Ecclesiasticos gradus pertinet. Ordinauit etiam pœnitentes, uel inscios literarum, aut aliqua membrorum damna perpessos ad sacros ordines aspirare non debere. Pontificij Iuris decreta in unum contulit, & per uniuersum orbem publicauit, & de fide Catholica epistolas conscripsit. Ordinationes tres mense decembri in Vrbe fecit, quibus Episcopos passim 22. & in Eccl. Rom. quinque, & uiginti Presbyteros, & quinque Diaconos creauit. Tria insuper ædificauit Oratoria in Baptisterio Constantinianæ basilicæ Vrbis, distinxitq; auro, & præciosis lapidibus, ac Sanctis Ioanni Baptistæ, Ioanni Euangelistæ, & Sanctæ Cruci sacrauit. Eorum ianuæ erant argēto cælato clausæ, quæ adhuc in Oratorio Sācti Ioannis Baptistæ uisuntur. In Oratorio autem Sanctæ Crucis posuit lignum Crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci Agnus aureus duarum librarum in columnis onychinis. Ante Oratorium erant columnæ miræ magnitudinis; quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem, cerui argentei tres,

Hilarij monumenta.

nasio agi, sed decretis ritè de Deo olim factis insidias tendere. Itaq; illis talia proclamãtibus Cõcilium soluitur, & Constantius indignatus Eusebium, & Luciferum, qui tam liberè loquuti fuerunt, perpetuò exilio damnat; ut refert Nicephorus, Sozomenus, Theodoritus, Platina, Volaterranus, & Sulpitius Seuerus.

Anni mũdi

Lucifer, & Eusebius exilio damnati.

Diuus Ambrosius etiam tradit beatum Dionysium, qui ex simplicitate Arianorũ chyrographo subscripserat, à S. Eusebio fuisse deleto chyrographo liberatũ, Arianosq; ipsos delusos, & increpatos: atq; ita S. Eusebium fuisse in Orientis plagæ exilium relegatum, prius Scytopolim, deinde in Cappadociam, ut inquit S. Hieronymus.

In eo exilio, ut idem refert Ambrosius, cum Eusebius animo inuictus in fide permaneret, & Arianorum perfidiæ communicare omnino denegaret, graui uexatur supplicio: nam sæpe per scalarum gradus supinis pedibus ad imum usq; trahitur, & iterum ad summum reuocatur, ac illiso capite, toto corpore quassatur; multo deinde effuso sanguine, in cauea, negato potu, & cibo septem diebus recluditur, & tandem

S. Eusebij martyrium.

Anni mũdi dem in arcto positus loco, ubi se mouere non poterat Angelica uisione, ut inquit Nauclerus, reficitur.

Hic in exilio scripsit Epistolam unam ad Presbyteros, & plebes quasdam Italiæ, qua de statu suo, & uita illos commonefacit: habetur in codice antiquo Mediolani typis excuso, & in Lib. Aloysij Lypomani de uitis Sãctorum diligentia Laurentij Surij impress. *Epistola S. Eusebij.*

Scripsit etiam in exilio Lucifer Calaritanus librum contra Constantium Imperatorem, eiq; legendum, teste Hieronymo, & Platina, misit. *Liber B. Luciferi.*

Hic liber nunc Parisijs excusus ad manus meas peruenit in sex diuisus libellos, in quorum duobus primis pro S. Athanasio contra Constantium Imperatorem causam dixit. In 3. de Apostaticis Regibus tractans, illis omnibus Constantem comparat. In 4. de non conueniendo cum hæreticis scribit; & demonstrat quare cum Arianis, & Constante conuenire, & communicare non debebant. In 5. de non parcendo in hoc delinquentibus, Constanti non esse parcendum docet. Et in ultimo insinuat in ea Constãtis persequu-

tione potius moriendũ esse pro Dei filio, quàm Constanti ipsi, atq; Arianis consentiendum; atq; ita summa cum eloquentia, & fidei constantia, animoq; ad martyrium præparato ipsum Imperatorem Constantem reprehendit, atq; eum serpentem, belluam, immanissimã feram, latronem, sacrilegum, homicidam, carnificem, templum dæmonum, religionis euersorem; idololatram, hæreticum, apostatam, & Antichristum appellat, ut in eiusdẽ opusculis latius apparet. *Anni mũdi*

B. Luciferi animus ad martyrium præparatus.

Anno 359. Synodus Ariminensis legatos ad Constantium misit, eum rogantes, ut Luciferum, & Eusebium, aliosq; exules reuocaret, redireq; ad suos iuberet, ut Nicephorus, & Theodoritus tradunt, quod nullo modo Constantius cõcedere uoluit.

Anno tamen 362. mortuo Constantio 4322.
Iulianus apostata, qui Imperator successit exulum reditum permisit. Itaq; Eusebius, & Lucifer Episcopi Sardi in Orientẽ Thebis superiorib. peruenere, & ibi tractarũt, quemadmodum corruptam Ecclesiarum regulam repararent; placuit, ut Lucifer Antiochiam, & Eusebius Alexandriam iret. Lucifer cum Eusebio Diaconum misit

Eusebius, & Lucifer exilio reuocati.

Anni mūdi ſit per quem profeſſus eſt, ſe ratum habiturum, quod eſſet Concilio ordinante conſtitutum, uenit deinde Antiochiam, & Eccleſiam illam fluctuantem inuenit ob ſequaces Euzoij Ariani, & Miletij, qui in exilio uiuebat: quare accitis duobus alijs confeſſoribus creauit Epiſcopum Antiochiæ Paulinum, Euſtachij Epiſcopi preſbyterum, qui ſe nunquam hæreticorum communione polluerat, & inde diſceſſit; ut refert S. Hieronymus, Socrates, & Nicephorus.

Paulinus à Lucifero ſacratus Epiſcopus Antiochiæ.

Euſebius autem Alexandriam conceſſit, & cum Athanaſio Concilium celebrauit; & inde Antiochiam profectus, alios Paulinum, alios Miletium ſequentes, & inter ſe diuiſos inuenit: unde cum neutra parte communicauit, Paulinique ordinationem minimè probauit; ſed propter Luciferi reuerentiam habito ſilentio Antiochia diſceſſit, & ad Eccleſiam ſuam reuerſus eſt.

Hic in Pſalterium cōmentarios ædidit, quos de cōmentarijs Euſebij Cæſarienſis Epiſcopi in Latinum à ſe cōuerſis collegit, prætermiſſis multis, quæ ad Arianam hæreſim inclinare uidebatur, ut Beatus Hieronymus, & Volaterranus referunt.

S. Euſebius in Pſalteriū cōmentarios ædidit.

Hoc

In Occidente Anachoreticam vitam instituit. Hoc etiam tempore S. Eusebius Sardus monachorum Orientalium exemplo, per Occidentem Anachoreticam uitam, teste Diuo Ambrosio, & Petro Recordati, instituit, quæ postea in Sardinia fœliciter increuit. *Nicolaus Anachoreta. S. Tranus Anachoreta.* Nam in Gallurensi prouincia Nicolaus, & Tranus Anachoritæ sanctitate insignes, cum multis alijs floruere, & nomen loco sancto dedere; *Locus sanctus in Gallura.* in cuius syluis procul ab omni hominum cætu precibus, ieiunijs, & uigilijs duriter uictitando mortem obiere. Eorum corpora magna cum omnium Sardorum frequentia decenter coluntur in Ecclesijs, quæ postea in eorum honorem fuerunt eodem in loco constructæ, ut ex antiquo eiusdem loci Codice, à Ludouico Episcopo Ciuitatensi approbato, constat. *Anni mūdi*

Lucifer indignatur. Lucifer ubi electionē Paulini Eusebio displicere intellexit, perinde atq; iniuria affectus esset, succensuit; & cum Eusebio communicare amplius noluit: decreta ēt Synodi Alexandrinæ per calumniam reijcere instituit. Sed quia confessionibus suis reperiebatur obstrictus, dum per suum Diaconum ratum se habiturū promiserat, quod à Concilio diffinitum esset, Ecclesiæ

fidem

Anni mũdi fidem retinuit, ſimultatemq; remiſit, & in Sardiniam ad proprium tronũ remeauit. Illi tamen, qui cum eo contriſtati, & Luciferiani appellati fuerunt, ſecta conſtituta Eccleſiam Dei longo tempore oppugnarunt, ut Socrates, & Nicephorus referunt. Contra eos ſcribit. S. Hieronymus.

Iſidorus tamen, Gratianus, Nauclerus, & alij plures aſſerunt hos Luciferianos à à Lucifero Smyrnæ Epiſcopo ſectam, & nomen habuiſſe, non autem à Lucifero Calaritano. *Luciferiani hæretici à Lucifero Smyrnæ Epiſcopo dicti*

4324. Anno 364. S. Athanaſius de coëpiſcoporum ſuorum ſententia, ad Iouianum Imperatorem de ſynceriore fidei profeſſione ſcripſit, & teſtatus eſt eam catholicam, orthodoxamq; fidem fuiſſe in omnibus Sardiniæ Eccleſijs comprobatam, ut Theodoretus, & Nicephorus ſcribunt. *Sardinia catholica.*

Anno 369. Magnus Baſilius Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopus ſanctitate inſignis, ut tradit S. Hieronymus, & Pannuinus, obijt, & eius caput in Sardiniam delatum auro, argentoq; clauſum in urbe Oriſtani Sardi uenerantur. *S. Baſilij caput in Oriſtani urbe.*

Anno circiter 371. Valentiniano, & Valente Imp. S. Euſebius Sardus inſignis Vercellenſis

Obitus S. Eusebij. cellensis Ecclesiæ Præsul, ab Arianis domo supinus extractus, & lapidibus obrutus Kalen. Augusti miraculis clarus decessit; & in Ecclesia Vercellen. quam ipse cõstruxerat magna cum ueneratione sepultus est, ut refert S. Hieronymus, Volaterranus, & Petrus de Natalibus. Eius encomium Diuus Ambrosius duobus sermonibus conscripsit, & de eo Beatus Maximus Episcopus Taurinen. duos tractatus composuit, & Vercellensis Ecclesia hymnum canit. Eius laudes. Anni mũdi

Gaude prole Sardiniæ,
Laudet mater Ecclesia,
Vercellis, & Italia,
Glorientur præsentia &c.

Venerantur in Turribus. Vt in Breuiario Eusebiano. Venerantur etiam eum in Vrbe Turritana, & Sassaren. in eiusdem sancti antiqua Ecclesia magno cum populi concursu.

Beatus Satyrus in Sardinia. Anno circiter 380. Beatus Satyrus S. Ambrosij frater, in portum Calaritanum facto naufragio euectus, Ecclesiam Calaritanam, cui Lucifer præerat, in schismate inuenit: quare statim ex insula discessit, teste Diuo Ambrosio in oratione funebri de excessu fratris, & refert Gratianus.

Anno 390. Imperãte Valentiniano Lucifer

Anni mũdi cifer Epiſcopus Calaritanus obijt, teſte Platina, & Hieronymo. Sepultus fuit prope Eccleſiam Calaritanam, & ſub illius inuocatione templum conſtructum, ut in uita S. Luxorij legitur. Hic enim à ſuis cótemporaneis, proximæq; ætatis hominibus clarus habitus eſt, ac ſanctus: & poſtquam è uita exceſſit beatus fuit appellatus, ut Io. Tilus Epiſcopus Meldenſis in Epiſtola ad Pium 5. teſtatur: quare in Catalogo Sanctorum à Petro de Natalibus Epiſcopo Equilino, & quibuſdam alijs collocatur: & inter uiros Illuſtres à Beato Hieronymo numeratur, qui ẽt illum beatũ appellat. *Obitus Luciferi.* *Sanctus eſt habitus.*

Diuus etiam Ambroſius, & Hilarius illum ſummo in honore habuere, & à Sancto Athanaſio homo Dei, famulus Chriſti, particeps Apoſtolorum, ſolatium fraternitatis, & magiſter ueritatis nominatur in Epiſtola, quá in exilio, ad eum ſcripſit. Eccleſia quoq; Vercellenſis illi preces effundere uidetur dum canit hymnum dicentem. *A multis laudatur.*

Tunc paulatim comites
Vi rapuerunt præſules
Euſebium, Dionyſium,
Cum eis & Luciferum.

Anni mũdi

Nota Ecclesiam Vercellensem orãtem Luciferum.

Hos deprecamur sedule
Christi captos pro nomine,
Sacris hymnorum meritis,
Cœli fruamur gaudijs.

Vt in Breuiario Eusebiano, quo Ecclesia Vercellensis utitur, constat.

S. Sampsutius Archiepiscopus Turrensis.

Anno 410. S. Sampsutius Archiepiscopus Turrensis floruit; hunc Beatus Augustinus uirum fidelem in suis epistolis appellat. 4348.

Duo Capita quarundam ex undecim milliũ Virginũ numero.

Anno 453. 12. kalen. Nouembris undecim millia Virginum apud Coloniam Agrippinam martyrio coronantur: & duo eorum capita Sassarim postmodum translata in Ecclesijs Sanctæ Mariæ in Bethleẽ, & Iesu Mariæ maxima in ueneratione habentur.

S. Hilarius Papa Sardus.

Anno 461. Sanctus Hilarus, Hilarius dictus, Crispini filius, Sardus, uir sanctitate, pietate, & doctrina clarus, ex Diacono creatus est Summus Pontifex 13. Kalend. Maij, & in Petri Cathedra sedit annos 6. menses 3. dies 10. Quo tempore tres Synodos Nicenam, Ephesinam, & Calcedonensem, ac etiam Tomũ S. Leonis Papæ approbauit. Eutychem, Nestorium, & Dioscorum hæreticos cum sectatoribus suis damnauit. Præterea constituit ne Pontifices dein- 4421.

Anni mūdi deinceps successores sibi deligerent; quæ institutio ad omnes Ecclesiasticos gradus pertinet. Ordinauit etiam pœnitentes, uel inscios literarum, aut aliqua membrorum damna perpessos ad sacros ordines aspirare non debere. Pontificij Iuris decreta in unum contulit, & per uniuersum orbem publicauit, & de fide Catholica epistolas conscripsit. Ordinationes tres mense decembri in Vrbe fecit, quibus Episcopos passim 22. & in Eccl. Rom. quinque, & uiginti Presbyteros, & quinque Diaconos creauit. Tria insuper ædificauit Oratoria in Baptisterio Constantinianæ basilicæ Vrbis, distinxitq; auro, & præciosis lapidibus, ac Sanctis Ioanni Baptistæ, Ioanni Euangelistæ, & Sanctæ Cruci sacrauit. Eorum ianuæ erant argēto cælato clausæ, quæ adhuc in Oratorio Sācti Ioannis Baptistæ uisuntur. In Oratorio autem Sanctæ Crucis posuit lignum Crucis auro clausum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci Agnus aureus duarum librarum in columnis onychinis. Ante Oratorium erant columnæ miræ magnitudinis; quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem, cerui argentei tres,

Hilarij monumenta.

octoginta librarum, aquam fundentes: columba aurea duarum librarum. Addidit & Oratorium sancti Stephani baptisterio Lateranen. Duas quoq; bibliothecas apud eundem locum ædificauit. Ad Lunā monasterium struxit, & ad S. Laurentium balneum. Monasterium, & basilicam S. martyris Babienæ ædificauit. Dona templis obtulit, quæ prope infinita fuere ex auro, argento, marmoribus, & gemmis, ut ex Platina, libro Pontificali, & Martino Polono constat. Vbi autem Hilarus ea peregit, quæ ad optimum Pōtificem pertinebant, tum in extruendis templis, ornandisque, tum etiam docendo, admonendo, castigando, elemosynasq;, ubi erat opus, præbendo, moritur 5. Kalen. Augusti, & sepultus est, ut inquit Platina, in crypta S. Laurentij, ad corpus beati Sixti; uel, ut tradit Martinus Polonus, in basilica Sanctæ Babienæ cum quatuor millibus, & ducentis sexaginta duobus Sanctorum corporibus, exceptis paruulis, & mulieribus. *Anni mūdi*

Horum etiam Imperatorum temporibus floruerunt in Sardinia alij insignes uiri: nam C. Iulij Cæsaris tempore claruit Phamea, uir Sardus, ipsius Cæsaris familiaris, *Phamea Sardus.*

Anni mūdi ris, & amicus Cælij, M. Fabii Galli, Q. Pomponii Attici, & M. Tulij Ciceronis; qui cum in petitione Consulatus eius fauore uti speraret, pro eo quandam causam contra pueros Octauianos susceperat: sed cum die constituto Cicero deesset ex amico habuit Phameam inimicum, & inofficiosum, ut ex eiusdem Ciceronis epistolis constat.

Floruit etiam eo tempore M. Tygellius Hermogenes Sardus, insignis musicus, qui dulciter cantabat, & iocabatur urbanè. Hic fuit amicus, & familiaris C. Iulij Cæsaris, & Cleopatræ; ac etiam Octauiani Augusti: duos tamen præcipuos habuit inimicos M. T. Ciceronem, quòd esset nepos supra dicti Phameæ, & Q. Horatium Flaccum quòd quædam illius carmina parùm scitè modulata fuisse notasset, ut referunt Acron, & Porphyrion; ob id Cicero in Epistolis contra eum scripsit, & Horatius Satyricè hæc cecinit. *M. Tygellius Hermogenes Sardus musicus.*

Omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos,
Vt nunquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi nunquam desistant; Sardus habebat
Ille Tygellius hoc Cæsar, qui cogere posset
Si peteret per amicitiam patris, atq; suam non
Quicquam proficeret: si collibuisset ab ouo
Vsque ad mala citaret, Io Bacchæ modo summa

Horatius de Tygellio Satyra 3. lib. 1. sermo. & eiusdem meminit Saty. 10. in calce.

Voce

Anni mūdi

Voce modo hac resonans, quæ cordis quatuor ima
Nil æquale homini fuit illi: Sæpe velut, qui
Currebat fugiens hostem, persæpe velut, qui
Iunonis sacra ferret, habebat sæpe ducentos,
Sæpe decem seruos, modo reges, atq; tetrarchas,
Omnia magna loquens modo sit mihi mensa tripes, &
Concha salis puri, & toga, quæ defendere frigus
Quamuis crassa queat. decies centena dedißes
Huic pareo paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis, noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat, nil fuit vnquam
Sic impar sibi. . . . .

De eo etiam præcedentē Satyram scripsit, carpens eum esse largitorem adeo, ut omnibus musicis,& circulatoribus multa donaret.

Anicetus musicus in Sardinia.

Anicetus quoq; Alexandrinus per Tibias canere doctus, à Nerone ueluti adulterij reus fuit Vrbe eiectus, & in Sardinia non inops, ut inquit Cornelius Tacitus, & Suetonius Tranquillus, diutius uixit.

Cassius Iurisconsultus in Sardinia.

C. Cassius Longinus maximæ authoritatis uir, & Iurisconsultus insignis ab Vrbe Roma eodem tempore pulsus, in Sardinia usq; ad tempora Vespasiani uixit, teste Bernardo Rutilio, Tacito, Suetonio, & Pomponio Iurisconsulto, qui circa tempus emendandus uidetur in lib. 2. ff. de orig. Iuris.

Constantianus etiam strator insignis,

ad

Anni mūdi ad equos militares probandos à Valentiniano missus, Sardiniam hoc tempore uenit, & in ea obijt, Ammiano Marcellino teste.

VANDALORVM REGES.

OMANI, qui usq; ad Valentiniani tempora multorum labore, & uirtute Sardiniam, & alias quamplures prouincias obtinuerant, eas deinde paucorum ignauia, & socordia amiserunt. Nam Valentiniano occiso, alij alias prouincias inuaserunt; Alani autem, & Vandali Africam duce Genserico occuparunt, anno humanæ salutis 427. ut tradit Onuphrius, Prosper, & Guspianus.

Hi Africæ occupatione non contenti, piraticam in mari exercentes Sardiniam, & cæteras Mediterranei maris insulas latrocinijs, & prædis diu uexarunt, ut Paulus Diaconus, & Onuphrius referunt. *Vandali Sardiniam latrocinantes uexant.*

4416. Anno postea 466. Sardiniam inuaserunt, & à Romanorum Imperio eripere conati sunt; sed ipsi Marcelliani Aetij filij opera, & auxilio, qui magna nauiũ classe, *Vand. Sard. inuadentes reiecti.*

ut

ut inquit Gufpianus, à Leone Orientali Imperatore fuit ad Sardiniam defendendam miſſus, à Sardis reiecti fuere, teſte Procopio. Anni mūdi

Maruellus Eſtenſis Vicentiæ dominus.

Cum Marcelliano in Sardiniam uenerat Maruellus Aetius Eſtenſis, Vicentiæ dominus, & in ea diutius moratus, nulla ſuperſtite prole obijt, teſte Io. Baptiſta Pigna.

Vand Sardiniam occupant.

Anno tamen circiter 471. inſulam longo bello afflictam, Romaniſq; præſidijs deſtitutam, Vandali de nouo adorti, facilè ſubegerunt, ut Victor Vticenſis, & Franciſcus Balduinus referunt. 4422.

Itaq; Vandali Reges in ea per annos 60. uſq; ad Iuſtiniani Imperatoris tēpora hac ſerie regnarunt, ut ex Procopio, Zonara, & Bergomenſe conſtat.

Vandali Reges in Sardinia.

Anno igitur 471. Genſericus ſecundus Rex Vandalorum, primus obtinuit Sardiniam, & regnauit in ea annos 2. menſes 3. & obijt anno 37. quo, poſt captam Carthaginem, in Africa regnare cœperat. 4422.

Anno 473. Hunericus Genſerici filius ſenior, tertius Vandalorum Rex, Sardiniam obtinuit, & in ea regnauit annos 8. & obijt. 4433.

Anno

Anni mũdi 4441. Anno 481. Gundamundus Gensonis filius, quartus Vandalorũ Rex Sardiniam obtinuit, & in ea regnauit annos 12: & obijt.

4453. Anno 493. Transmundus Hunerici filius, quintus Vandalorum Rex Sardiniam adeptus in ea regnauit annos 27: & obijt.

4480. Anno 520. Hildericus Transmundi filius, sextus Vandalorum Rex Sardiniam nactus, in ea regnauit annos circiter 7: & à Gelimere Regnis spoliatur.

4487. Anno 527. Gelimer Genzonis filius, per tyrannidem Vandalorum regnum, & Sardiniam sibi occupauit, & cum in Sardinia annum circiter unum regnasset à Goda, quem ad custodiendam, regendamq; insulam miserat, per defectionem fuit Regno priuatus, teste Procopio.

4488. Anno 528. Goda uir genere Gottus, qui pro Gelimere Sardiniam custodiebat, sciens Iustinianum Imperatorem contra Gelimerem arma mouisse, & Africam debellare statuisse, protinus in tyrannidem inclinatus insulæ tributum Gelimeri mittere destitit, & regnum Sardiniæ per defectionem occupauit, Regisq; nomen sumpsit, & satellites plurimos circa se posuit, *Goda Gottus Sardiniæ tyrannus.*

auxilium à Iustiniano petijt, qui per Eulogium legatum exercitum, & duces pollicetur, atq; ita insulam per annum unum, & menses 10. retinuit, & à Zazone Gelimeris fratre uita, & Regno priuatus fuit; ut scribit Procopius. — Anni mũdi

Zazon Sardiniam occupat. Anno 530. Zazon, qui à Gelimere fratre, cum quinque Vandalorum millibus, & 120. nauibus, in Sardiniam fuit missus, in Herculis portum inuectus Calarim repente cepit, & Godam tyrannum, & quicquid cum eo inexpugnabile uidebatur sustulit, ac insulam Gelimeri restituit; eodem Procopio referente. — 4490.

Godæ mors.

Eodem tempore Iustinianus Imperator milites quadringentos duce Cyrillo in Sardiniam, ut illam Godæ custodiret, & reliquum omnem exercitum in Africam nihil hostile metuente duce Belisario, miserat. Cyrillus ea, quæ Godæ acciderant prope insulam accepit; & ideò mutato consilio in Africam nauigauit, in qua Belisarius Gelimeris exercitum uicerat, & Carthaginem ceperat: unde Gelimer inscius eorũ, quæ in Sardinia acciderant, ita fratri Zazoni scripsit.

Cyrillus Iustiniani Dux.

Existi-

Anni mūdi

EXistimo profectò non Godam in Sardinia à nobis deficientem, sed quoddam Vandalorum hoc tempore fatum, teq; ac cæteros fortißimos mihi surripuisse, ex quo contigerit omnes Gigerici opes, ac bona simul corruisse; non enim ut insulam nobis seruares à Goda hinc abijsti, sed ut Africæ totius Iustinianus potiretur. Nam quod fortuna prius sibi uoluit, nūc licet ex euentis iudicare. Belisarius igitur paruo admodum exercitu contra nos uenit, uirtus autem solita Vandalorum omninò deficiens unà secum fortunā etiam abstulit: Amatus enim, & Gibamundus ob nostrorum ignauiam, & molliciem perierunt; insuper equi, & naualia. Omnis deniq; Africa cum ipsa Carthagine ab hostibus tenetur, quibus nunc quiescere licet pro labore, ac uirtute bellica, filios, ac uxores, omnes deniq; opes nostras possidentibus; nobis tantùm Bulæ campus relictus, ubi si qua reliqua spes, nos, uosq; defendat ac muniat: Quapropter tyrannidem, ac Sardiniam

Gelimeris literæ.

Gelimer ob Sardiniam amisit Africam.

diniam, omnemq; circa ista loca curam deserens, ad nos cum omni classe protinus aduola: nam quibus de rei summa periculum imminet, stultum est alia curare. Simul enim in futurum pugnares contra hostes, uel fortunam pristinam recuperabimus, uel hoc saltem lucrifaciemus, quòd simul etiam ferre casus, quos nobis Deus inflixerit, assuescemus. Anni mũdi

Zazonis literarum summa.

Zazon etiam ignarus eorum, quæ in Africa contigerant, eodem tempore Gelimeri literas misit, nuncians Godam tyrannum suis manibus perijsse, & insulam iterum regno restituisse, & propterea uictoriæ festum, celebritatemq; ageret; existimaretq; reliquos hostes, qui Africam inuadere sunt ausi, eundem fortunæ exitum breuiter habituros. Quæ literæ à Belisario interceptæ fuere; literæ autem Gelimeris tutè ad manus Zazonis peruenerunt.

Zazonis discessus.

Is statim in luctus, & lamentationes cõuersus, relicto in Sardinia præsidio cum omni classe in Africã properauit; & cum Gelimere, & illius exercitu in Bulæ campo se coniunxit, & inde Carthaginem uersus proces-

Anni mũdi processus cum exercitu Belisarij pugnat, ac in ea Belisarius fortissimos, atq; optimos plures, ac etiam ipsum Zazonem cædit, reliquosq; expugnat. Gelimerē quoq; duce Fara in monte Papua capit: & Zazonis capite in Sardinia ostenso, Fara, & Cyrillus facilè insulam Iustiniano Imperatori acquisiuerunt, ut ex Procopio, & Paulo Diacono constat.

Fara Dux exercitus Iustiniani Gelimerem capit.

His Vandalorum temporibus fuit magna Catholicorum persequutio in Africa, & Sardinia.

4434. Anno enim circiter 474. Hunericus Rex Ariana hæresi maculatus, omnes milites Catholicos militia soluit, & domibus illorum dirutis, & substantijs confiscatis in insulas Sardiniæ, & Siciliæ eos relegauit Trecētos quoq; Episcopos tota Africa exterminauit, qui in Sardiniam uenientes insulam doctrina, & sanctitate clariorem annis septem, quibus in ea steterunt, reddidere; teste Sabellico, Martino Polono, & Matthæo Palmerio.

300. Episcopi in Sardinia.

4441. Anno autē 481. quo Hunericus obijt, Guttamundus illius successor, uir quidem Catholicus, & deuotus ex Sardinia omnes Africæ Episcopos reuocauit, sedesq; illis

illis restituit, teste Bergomense. Anni mūdi

Anno tamen 493. quo Guttamundus obijt, Transmundus Ariana hæresi infectus Catholicis Ecclesias clausit, & ex Africa centum, & uiginti Episcopos, ut inquit Platina, & Sabellicus, uel, ut uult Paulus Diaconus, & Iordanus de Saxonia, ducentos, & uiginti Episcopos eiecit, qui in Sardiniam eisdem referentibus uenerunt, & insulam uiginti octo annis, quibus in ea steterunt doctrina, & sanctitate clariorem reddiderunt: docebant enim, & prædicabant omnibus in locis fidem Catholicam; ac etiam ad partes ultramarinas de quamplurimis fidei quæstionibus interrogati, literas canonicas trāsmittebant, ut in uita beati Fulgentij, à discipulo eius ad Felicianum scripta, constat. 4453.

220. Episcopi in Sardinia 28. annis steterūt.

S. Fulgētius in Sardinia.

Cum his Africæ Episcopis uenit etiam in Sardiniam Sanctus fulgentius doctissimus, & eloquentissimus Ruspensis Ecclesiæ Episcopus, & sacrum Diui Augustini Corpus, eiusq; Mitrā, & Baculum, aliasq; multas sanctorum reliquias ex Africa, Vandalica persequutione prophanata, in eam insulam transtulit. Ibi corpus illud sanctissimum à Sardis simul cum clero obuiā undiq;

S. Augustini corpus in Sardinia delatum, cum multis alijs reliquijs.

Anni mūdi undique confluentibus inenarrabili lætitia, & reuerentia fuit exceptum, & in urbe Calaris decenter collocatum in Ecclesia sub illius nomine constructa, ut ex Beda, Iordano de Saxonia, Hieronymo Romano, & Bergomense constat, & in commentarijs rerum ordinis Fratrum Eremitarum Sancti Augustini, ac illorum horis canonicis traditur.

Eo tempore quidam uir cœcus, qui deuotè Ecclesiam illam uisitauit, & corpus sanctissimum reuerenter osculatus fuit, uisum mirabiliter recepit. Et quidam Doctor nobilis qui de corpore Sācti Doctoris dubitabat, tanti miraculi magnitudine motus, suam incredulitatem publicè confessus pœnitentiam egit, & deinceps maiorem deuotionem erga sanctū corpus gessit, ut refert Hieronymus Romanus.

Corpus S. Augustini miraculis clarum in Sard.

Populi etiam Sardiniæ Deo gratias agētes, quod tantus Doctor dignatus fuerit insulam suo corpore decorare, & miraculis illustrare, in Patronum Sardiniæ hunc Sanctum elegerunt, & illius natalis, & trāslationis ad Sardiniam festiuitates quotannis solemniter celebrarunt, ut inquit Iordanus de Saxonia.

S. Augustinus Patronus Sardiniæ.

Per

Conuentus fratrum Eremitarum S. Augustini in Sard. conditi.

Anni mūdi

Per hæc quoque tempora conuentus ordinis Eremitarum Sancti Augustini cœperunt in Sardinia esse. Nam Diuus Fulgentius statim ubi Calarim peruenit cum monachis, & clericis, atq; Illustri, & Ianuario Coëpiscopis eius, similitudinem cuiusdam magni monasterij in parua domo effecit, in qua communem habebant mensam, commune cellarium, communem orationem simul, & lectionem; nullus se super alterum insolenter efferebat, nec proprijs fratribus amplius, aut peculiarius consulebat. Monachi tamen, qui beatum Fulgentium sequebantur, districtioris abstinentiæ regulam custodientes, nihil omnino proprium possidebant, nec inter alios clericos, clericorum more uiuebant. In ea demum pacis, & consolationis remedium afflicti, & discordes inueniebant: lectiones, disputationesq; populus summa cum spirituali lætitia audiebat.

Monasteriū iuxta Basilicam S. Saturnini à S. Fulgentio in Sardinia conditum.

Paucis postea elapsis annis monasterium, iuxta Basilicam Sancti Martyris Saturnini procul à strepitu ciuitatis fabricauit, & relicta priori domo, congregatisq; quadraginta, & amplius fratribus disciplinæ cœnobialis ordinem in eo conseruauit

illæsum,

Anni mundi illæſum, nemini dans licentiam profeſſionis ſanctæ regulam præterire: ſed principaliter hoc obſeruādum monachis tradidit, ut nullus eorum, quicquā ſibi proprium uendicaret, ſed omnibus omnia communia eſſe uolqit, ut in præfata eiuſdem Sācti Fulgentij uita conſtat. Celebres alij conuentus deinde in Sardinia fuerunt conditi, in quibus uiri dignitate, eruditione, & pietate clari floruerunt. Sanctus Fulgentius autem quod reliquum uitæ tempus habuit in monaſterio Sancti Saturnini, teſte Bergomenſe, conſumpſit, & ut, inquit Illeſcas, in Sardinia libros multos compoſuit; e quibus hi præcipui ſunt, uidelicet, ad Euthymium de remiſſione peccatorum lib. 2. Ad Petrū de fide lib. 1. Ad Donatum de fide lib. 1. Ad Monimum de duplici prædeſtinatione, & quibuſdam alijs quæſtionibus lib. 3. Contra obiectiones Arianorum lib. 1. Ad Traſimundum Regem de myſterio mediatoris Chriſti lib. 1. De immenſitate diuinitatis filij Dei lib. 1. De Sacramento Dominicæ Paſſionis lib. 1. Ad quæſtiones Ferrandi Diaconi lib. 1. Septē quoq; epiſtolas familiares ſcripſit. Primam de coniugali debito, & uoto conti-

Lib. S. Fulgentij in Sardinia ſcripti.

O nentiæ

nentia. 2. ad Gallam de consolatione, & statu uiduali. 3. ad Probam de uirginitate, & humilitate. 4. ad eandem de oratione. 5. ad Eugyppium de charitate habenda. 6. ad Theodorum Senatorem de conuersione a sæculo. 7. ad Venantiā de pœnitentia, & futura retributione. Orationes etiā plures elegantes quidem, & graues habuit, ut constat ex Platina, Isidoro, Sabellico, Bergomense, & eiusdem Sancti uita ab eius discipulo scripta; qui tamen non omnia in Sardinia scripsisse, nec in ea obijsse asserit. Hæc opera nunc Antuerpiæ impressa ad manus peruenerunt meas. Anni mūdi

S. Brumasius Calaritanus Episcopus.

Hac tempestate floruit in Sardinia Sanctus Brumasius Calaritanæ Ciuitatis Antistes uenerabilis, & Felicianus, qui postea in Ruspensi Episcopatu S. Fulgentio successit, ut in illius uita, ab eius discipulo scripta, dicitur.

S. Cœlius Symmachus Papa Sardus.

Floruit etiam per hæc tempora Sanctus Cœlius Symmachus Sardus, Fortunati filius. Is anno 498. mortuo Anastasio secundo, creatus est Pontifex 10. Kal. Decembris, seditq; in Cathedra Petri annos 15. menses 7. dies 28. Fuit autē hæc Symmachi electio tumultuosa, & cum ordinum 4458.

magna

Anni mūdi magna diſcordia: nam dum una pars Cleri Symmachū apud Conſtantinianā Baſilicam Pontificem decreuit, altera pars Cleri apud Beatæ Mariæ Baſilicam, quæ in uia noua eſt, Laurētium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyterum Cardinalem, in locū demortui Anaſtaſij ſuffecit; traxit hæc initiatorum diſcordia continuò ciuitatem in diuerſa ſtudia, eſtq; non inter ciues ſolùm, ſed inter ordines etiam opibus, & auctoritate certatum, cum Senatus in hunc propenſior eſſet, ignobilis multitudo in illum: quare omnium conſenſu Concilium Rauennæ indicitur, ut res coram Theodorico ex æquo, & bono diſcuteretur. Fuit ſtatutum eum comprobandum eſſe, qui priori loco deſignatus eſſet, uel ſaltem cui plures ſuffragarētur. Itaq; Symmachus, in quo hæ conditiones fuerunt compertæ in ſede Apoſtolica fuit confirmatus. Hic annō ſequenti magna clementia uſus, tantùm abfuit, ut Laurentium, quem tam infeſtum habuit, aliquo afficeret incommodo; ut Nuceriorum Antiſtitem creauerit.

Laurentius ſchiſmaticus

Symmachi clementia.

4462. Quadriennio poſt clerici quidam ſeditionibus gaudentes, adiuuantibus Feſto, & Probino Senatorij ōrdinis uiris, Lauren

Anni mūdi

tium reuocant, qua ex re indignatus Theodoricus Imperator, ut discordia hæc e medio tolleretur Petrum Altini Episcopum Romam mittit, qui Symmacho, & Laurentio pulsis, sedem Pontifex teneret. 4463.

Petrus Altini Episcop⁹

Synodus approbat Symmachum.

Cæterùm anno sequenti Symmachus, habita centum & quindecim, uel 130. ut alij uolunt, Episcoporum Synodo, causam tam constanter, & accuratè dixit, ut omnium suffragijs sint Laurentius, & Petrus Altinas relegati. In ea Synodo Ioannes insignis Ecclesiæ Turritanæ Episcopus interfuit, ut in 2. Conciliorum tomo apparet. Orta autem ex hac re tanta seditio Romæ est, ut multi, tum ex clero, tum ex populo cæderētur; nec sacris uirginibus parcerent. Nec finis tantæ cædis factus fuisset, ni Faustus Consul clericos miseratus, contra Probinum tanti mali authorem arma sumpsisset.

Ioannes Episcopus Turritanus.

Symmachi gesta.

Symmachus stabilita dignitate Manichæos Vrbe expulit, eorumq; libros ante fores Constantinianæ familiæ cōcremauit. Constitutiones fecit, ut die Dominico, uel Natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelsis Deo. Ne quis præterea uiuo Pontifice de alterius electione consi-

lia

Anni mũdi lia moueret Anathematis pœna delinquentibus irrogata. Et ne Sacerdos nisi eiusdem sanguinis, & familiæ in contubernio esset. Ordinationes fecit quatuor in Vrbe per mensem Decembrem, quibus passim Episcopos 117. Presbyteros uerò in Ecclesia Romana 92. & Diaconos 16. creauit. Basilicas uerò multas, aut ornauit, aut à fundamentis erexit: nam & templum beati Andreæ Apostoli apud Sanctum Petrum ædificauit, multoq; argento, & auro exornauit; & templum ipsius Apostolorum Principis, ac porticũ cum marmoribus opere uermiculato in augustiorem formam redegit. Gradus quoq; ipsius Basilicæ ampliores fecit: aliosq; gradus sub diuo dextra, læuaq;. Episcopia præterea construxit. Aedificauit etiam Basilicam S. Agathæ martyris uia Aurelia in fundo Lardario. Basilicam Sancti Pancratij cum arcu argenteo librarum quindecim. In Basilica Sancti Pauli renouauit apsidam, cui ruina imminebat, picturisq; ornauit; post apsidam uerò aquam introduxit, balneumq; à fundamento erexit. In Vrbe autem Basilicam Sanctorum Siluestri, & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas

Basilicæ à Symmacho erectæ, vel ornatæ.

mas, ubi & ſupra altare ciborium fecit argenteum librarum centum uiginti, arcus argenteos librarum decem; confeſſionem argenteam librarum quindecim; ſuggeſtum quoq; erexit porphyreticis, & cruſtis marmoreis inſigne. Fecit & gradus Baſilicæ S. Ioannis, & Pauli poſt apſidem. Auxit & Baſilicam Archangeli Michaëlis, aquamq; introduxit. Sanctorum Coſmæ, & Damiani Oratoria à fundamẽtis erexit. Et in uia Tiburtina in fundo Paciano, adiuuantibus Albino, & Glaphyra illuſtribus uiris, Baſilicam S. Petro dedicauit. Reparauit etiam Baſilicam Sanctæ Fœlicitatis: & apſidam Beatæ Agnetis cum Baſilica, quæ ruinam minabatur, in meliorem formá reſtituit. Cœmeterium quoq; Iordanorum, uel fecit, uel in meliorem formam redegit. Fundauit ad uſum pauperum habitacula ad Apoſtolorum ædes in Vaticano, & Hoſtienſi uia; curauitq; nequid eis deeſſet, quod ad uictum pertineret; amator enim pauperum fuit: & Epiſcopis, ac cæteris clericis in Africa, & Sardinia propter Catholicam fidem exulantibus pecunias, & ueſtes ſubminiſtrabat. Redemit & captiuos in diuerſis prouincijs multa

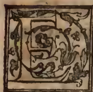
Anni mũdi

Symmachus ſubuenit Epiſcopis in Sar. exiſtentibus.

Anni mūdi multa pecunia. Nihil postremò omisit, quod ad Omnipotentis Dei gloriam pertineret. Moriens ad Basilicam Sancti Petri sepelitur 14. Kal. Augusti anni 514. ut ex *Symmachi obitus.*
4474. libro Pontificali, Platina, Sabellico, Onuphrio, & Gratiano constat.

4480. Anno deinde 520. quo obijt Transmundus Vandalorum Rex, & Christianorum persequutor, successit in Regno Vandalico Ildericus Rex Catholicus qui, materna pietate à teneris annis imbutus, omnes orthodoxæ fidei Episcopos ex Sardinia *Episcopi ex Sardinia reuocantur.* reuocauit, & in pristinam dignitatem restituit, permisitq; ut suo uiuerent instituto; teste Sabellico, Paulo Diacono, & Martino Polono.

GOTTI.

IECTIS è Sardinia Vandalis anno 530. Iustinianus Imperator insulam obtinuit, & anno 20. quo in ea regnare cœperat, Gottis illam inuadentibus, amisit; teste Procopio. *Gotti Sardiniam occupant,*

4511. Anno enim 551. Totilas Baduilla septimus Gottorum in Italia Rex, suæ gentis primo-

& Corficã. primores quosdam cum classe in Corsicam emisit, qui nemine resistente insulam in potestatem redegerunt, & inde Sardiniam obtinuerunt; atq; ita utrasq; Totilæ insulas uectigales fecerunt, ut inquit Procopius. *Anni mũdi*

Eodem anno Ioannes, qui in Libia exercitui Iustiniani præerat, nauium classem, ac hominum copias in Sardiniam contra Gottos misit. Hi ubi Calarim urbem propius peruenere positis castris eam obsidere animo agitabant, nam muros expugnare nil poterant obsistentibus Gottis, qui ualidum ibi habebant præsidium. Barbari itaq; cognito Romanorum aduentu eruptione ex Vrbe facta, cum hos repentius inuasissent, nullo negotio multis iam interfectis in fugam uertunt: demùm qui prælio superfuere fugientes se in naues recipiunt, ac paulò post inde soluentes Carthaginem cum uniuersa classe petunt; eodem Procopio referente. Regnauit Totilas in Sardinia annum unum, & in prælio occisus est; teste Procopio, & Blondo. *Calaris obsidio.*

Anno 552. Teias nonus Gottorum in Italia Rex adeptus Sardiniam, in ea regnauit annum unum, & prælio uictus à Narsete 4512.

Anni mūdi ſete Duce Iuſtiniani occiſus eſt, Gottique omnes ex Italia, & Sardinia pulſi ſunt, ut ex Procopio, Onuphrio, & Iacobo Maynoldi conſtat.

His temporibus regio Gottiani, quæ in Sardinia inſignis Comitatus eſt, & inſula Buciana, in qua oſſa Diui Pontiani Papæ diu, teſte Damaſo, conquieuerūt, nomen à Gottis ibi conſidentibus, ut creditur, ſumpſerunt. *Gottiani regio. Sard.* *Buciana inſula Sard.*

GRAECI ORIENTALES IMPERATORES.

OST Gottos Orientales Imperatores Sardiniam obtinuere, teſte Onuphrio, Maynoldi, & çurita. *Orientales Imp. Sardiniā obtinent.*

4513. Anno enim 553. uicto, & occiſo Teia, pulſiſq; ex Sardinia Gottis, Narſes Regnū Sardiniæ Iuſtiniano Imperatori Orientali acquiſiuit, pacatumq; reddidit: atq; ita Iuſtinianus in ea regnauit annos 12. & menſes tres; Idibuſq; Auguſti mortuus eſt.

4526. Anno 565. Iuſtinus iunior Imperator Orientalis adeptus eſt Sardiniam, & in ea

regnauit annos 10. menses 10. & dies 20: *Anni mūdi*
& obijt 6. Nonis Octobris.

Anno 576. Tiberius Anicius Constantinus Imp. Orient. Sardiniam adeptus, regnauit in ea annos 6. menses 10. dies 8: & 4. Idus Augusti mortuus est. 4536.

Anno 583. Tiberius Mauritius Imper. Orien. Sardiniam obtinuit, & in ea regnauit annos 19. menses 3. dies 11: & coactus abdicauit 14. Kal. Decembris. 4543.

Anno 591. Theodosius Imper. Orient. à patre Mauritio appellatus, regnauit cum eo in Sardinia annos 11. mēses 7. dies 6: & cum patre occisus est 8. Kal. Decembris. 4551.

Anno 602. Flauius Phocas. Orient. Imperator adeptus est Sardiniam, & in ea imperauit annos 8. menses 4. dies 9: & 6. Kal. Aprilis occisus est. 4562.

Anno 611. Heraclius Orient. Imperat. adeptus est Sardiniam, & in ea regnauit annos 30. menses 2: & de mense Maij obijt. 4571.

Anno 613. Constantinus appellatus ab Heraclio eius patre Imperator, regnauit cum eo in Sardinia annos 28. menses 2: & solus menses 4. & dies aliquot; & obijt. 4573.

Anno 641. Heraclius Cōstans Orient. Imper. Sardiniam adeptus, in ea regnauit 4601.

annos

Anni mũdi annos 26. menses 8. dies . . . & Idibus Iulij occisus est.

Hic tributa Sardis imperauit non ex ueteri forma, sed quantacunq; extorqueri, uel abradi posse intellexit: & eius quæstores tanta auaritia, & superbia exegerunt, ut multi non solùm fortunis, sed etiam liberis, & uxoribus spoliati sint. Sacra etiam uasa, aliaq; Ecclesiarum ornamenta ipsius iussu sublata fuere; Paulo Diacono, Blondo, & alijs referentibus. *Tributa in Sardinia imperantur.*

4614. Anno 654. Heraclius Constantinus .s. Poganatius à patre Constante Imper. appellatus, regnauit in Sardinia cum patre, & fratribus Heraclio, & Tiberio Cæsaribus annos 15. menses 4. dies . . . solus cum filijs Cæsar. annos 16. mēses 7. & dies aliquot; & obijt circa Kal. Februarij.

4646. Anno 686. Heraclius Iustinianus iunior Orient. Impera. Sardiniam adeptus, regnauit annos 10. menses 5: & coactus mense Iulij abdicauit exul factus.

4656. Anno 696. Flauius Leontius Orient. Imperator Sardiniam nactus, regnauit in ea annos 3. menses 2: & coactus mense Iulij abdicauit.

4659. Anno 699. Tiberius Apsimarus Orien.

Imperator qui Sardiniam obtinuit, in ea Anni mũdi
regnauit annos circiter ſeptem: & circa Kal. Auguſti abdicauit, & occiſus eſt.

Anno 706. Heraclius Iuſtinianus iunior iterum obtinuit Orient. Imperium, & Regnum Sardiniæ, in quo regnauit annos 6. dies. . . & Idibus Aug. occiſus eſt. 4666.

Anno 712. Philippus Bardanes Orient. Imper. Sardiniam adeptus, regnauit in ea annos 2. menſes 9. dies 7: & coactus abdicauit 12. Kal. Iulij. 4672.

Anno 715. Artemius Anaſtaſius Orien. Imper. adeptus Sardiniam Imperauit annum 1. menſes 3. & coactus abdicauit 14. Kal. Septembris. 4675.

Anno 716. Theodoſius quartus Adtramitenus Orien. Imperat. Sardiniam obtinuit, & in ea regnauit menſes 7. dies 6: & coactus abdicauit 8. Kal. Aprilis. 4676.

Anno 717. Flauius Leo tertius Orient. Imper. obtinuit Sardiniam, & in ea regnauit annos 3. & menſes aliquot: & Saracenis Sardiniam inuadentibus inſulam amiſit anno 186. quo Imperatores Orientales in ea regnare cœperunt. 4677.

His Orientalium Imperatorum temporibus anno circiter 535. fuit Sardinia 4495.
Africæ

Anni mūdi Africæ attributa, & facta illius Prouincia Præsidialis à Iustiniano Imperatore, qui sanxit Sardiniæ Præsidem Præfecti Prætorio Africæ subesse, & in eius officio quinquaginta homines habere, ut in illius codice legitur. Præsides autem hi fuerunt. Sardinia Prouincia Præsidialis Africæ attributa

4495. Anno 535. Cyrillus. . Sardiniæ Præses. Sard. Præsides.

. . . .

4557. Anno 597. Gēnadius . . . Sard. Præses.

4558. Anno 598. idē Gennadius Sard. Præses.

. . . .

4561. Anno 601. Spes de Hospes Sard. Præses.

. . . .

Eodem etiam tempore Iustinianus mādauit Ducem in Sardinia à Belisario ordinari, qui milites pro locorum custodia necessarios in ea haberet, & Sardos ab omni hostium incursione illæsos defenderet, eorumq; fines seruaret, ut ex eodē Iustiniani codice cōstat. Fuerunt autem Duces.

Anno . . . .

4548. Anno 588. Edatius. . . Sardiniæ Dux. Sard. Duces.

. . . .

4550. Anno 590. Theodorus . . . Sard. Dux.

. . . Donatus, seu Doratus eius officialis.

. . . .

4553. Anno 593. Zabardus. . Sardiniæ Dux.

. . .

Anni mūdi

Anno 602. Eupator . . Sardiniæ Dux. 4562.

Hi Duces in mōtibus Sardiniæ iussu Imperatorū residebant: nam ibi aderant Barbaricini, populi illi antiqui, qui nunquā à Carthaginensibus, Romanis, & Vandalis, ut diximus, debellati fuere, quiq; ad eam usq; ætatem idolorum cultores Christi fidem & Orientalium Imperatorum iugum recipere noluerant Itaq; Duces præfati cū illis uarijs prælijs certarunt, usq; ad Mauritij, & Theodosij tempora, quibus Hospes eorum dux fidem Christi recepit, & pacem à Zabardo tunc Sardiniæ Duce petijt, atq; eam hac conditione, ut reliqui Christiani fierent, habuit: quod ubi diuus Gregorius tūc Romanus Pōtifex cognouit, Fœlicem Episcopum, & Cyriacum ad eos misit, & Hospiti Barbaricinorum Duci ita scripsit.

Barbaricini Sard. populi Idolatræ.

Hospes Dux Barbaricinorum fit Christianus.

S. Gregorij Papæ literæ ad Hospitē destinatæ

CVM de gente uestra nemo Christianus sit, in hoc scio, quòd omni gente tua es melior, quia tu in ea Christianus inueniris. Dum enim Barbaricini omnes, ut insensata animalia uiuant,

Deum

Anni mūdi *Deum uerum neſciant, ligna autem, & lapides adorent, in eo ipſo, quòd Deum uerum colis, quantùm omnes antecedas, oſtendis. Sed fidem quam percepiſti, etiam bonis actibus, & uerbis exequi debes; & Chriſto, cui credis, offer quod præuales, ut ad eum quoſcunq; potueris adducas, eoſque baptiʒari facias, & æternam uitã diligere admoneas. Quod ſi fortaße ipſe agere non potes, quia ad aliud occuparis ſalutans peto, ut hominibus noſtris illic tranſmiſſis, ſcilicet fratri, & Coëpiſcopo meo Iœlici, filioq; meo Cyriaco ſeruo Dei, ſolatiari in omnibus debeas, ut dum eorum labores adiuuas, deuotionem tuam Omnipotenti Domino oſtendas; etiam ipſi tibi in bonis actibus adiutor ſit, cuius famulis ſolatiaris. Benedictionem uerò Sancti Petri uobis trãſmiſimus, quam peto, ut debeatis benignè ſucipere.*

Ad

Ad Zabardum autem Ducem Sardiniæ has etiam literas paulò post misit. Anni mũdi

Alia epistola ad Zabardum.

SCriptis fratris, & Coëpiscopi mei Fœlicis, & Cyriaci serui Dei, gloriæ uestræ bona cognouimus, magnasq; Omnipotenti Deo gratias agimus, quòd talem Ducem Sardinia suscepit, qui sic sciat, quæ terrena sunt Reipublicæ exoluere, ut benè etiam nouerit Omnipotenti Deo obsequia patriæ cœlestis exhibere. Scripserunt etenim mihi, quòd eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponitis, ut eosdem Barbaricinos ad Christi fidem adducatis. Hac de re ualde lætatus sum, & dona uestra (si Omnipotenti Deo placuerit) citius Serenissimis Principibus innotesco. Vos ergo, quod cœpistis, explete; Omnipotẽti Deo deuotionem uestræ mentis ostendite. Eos, quos illuc ad conuertendos Barbaricinos transmisimus, quantùm ualetis adiuuate, scientes, quòd talia opera multùm uos, & ante terrenos Principes, & coram cœlesti Rege præualeant adiuuare.

Fœlix

Anni mũdi

Fœlix igitur, & Cyriacus in Sardiniam Gregorio, ut dixi, missi Verbum Dei Barbaricinis illis populis disseminantes, & Christum mũdi Redemptorem prædicantes, multos ad fidem Christi duxerunt, baptimatisq; lauacro sacrarunt. Atq; ita infra septennium regio illa in parœciæ formam redacta fuit, & in illius utilitatem mancipia comparari Gregorius, hac epistola Vitali Sardiniæ defensori mandauit.

Barbaricini ad fidẽ Christi conuertuntur.

Parœcia Barbaricinorum.

BOnifacium præsentium portitorem, Notarium scilicet nostrum, ad hoc nos experientia tua illuc transmisisse cognoscat, ut in utilitatem parœciæ Barbaricinæ debeat mancipia comparare. Et ideo experientia tua omnino ei studiosè sociteq; concurrat, ut & bono pretio, & talia debeat cõparare, quæ in ministerio parœciæ utilia ualeant, inueniri &c.

Gregorij literæ ad Vitalem.

Erant insuper eodem tempore in diuersis Sardiniæ pagis plures rustici infideles, qui ab ipsius insulæ nobilibus, uel Ecclesijs possidebantur, & in Phausiana diœcesi multi, qui adhuc idola cõlebant, reperiebantur. Hi enim, ut idolis liberius sacrifi-

Rustici infideles in Sardiniæ pagis.

Phausiana diœcesis.

& Corsicã. primores quosdam cum classe in Corsicam emisit, qui nemine resistente insulam in potestatem redegerunt, & inde Sardiniam obtinuerunt; atq; ita utrasq; Totilæ insulas uectigales fecerunt, ut inquit Procopius. Anni mũdi

Eodem anno Ioannes, qui in Libia exercitui Iustiniani præerat, nauium classem, ac hominum copias in Sardiniam contra Gottos misit. Hi ubi Calarim urbem propius peruenere positis castris eam obsidere animo agitabant, nam muros expugnare nil poterant obsistentibus Gottis, qui ualidum ibi habebant præsidium. Barbari itaq; cognito Romanorum aduentu eruptione ex Vrbe facta, cum hos repentius inuasissent, nullo negotio multis iam interfectis in fugam uertunt: demùm qui prælio superfuere fugientes se in naues recipiunt, ac paulò post inde soluentes Carthaginem cum uniuersa classe petunt; eodem Procopio referente. Regnauit Totilas in Sardinia annum unum, & in prælio occisus est; teste Procopio, & Blondo.

Calaris obsidio.

Anno 552. Teias nonus Gottorum in Italia Rex adeptus Sardiniam, in ea regnauit annum unum, & prælio uictus à Narsete 4512.

Anni mūdi ſete Duce Iuſtiniani occiſus eſt, Gottique omnes ex Italia, & Sardinia pulſi ſunt, ut ex Procopio, Onuphrio, & Iacobo Maynoldi conſtat.

His temporibus regio Gottiani, quæ in Sardinia inſignis Comitatus eſt, & inſula Buciana, in qua oſſa Diui Pontiani Papæ diu, teſte Damaſo, conquieuerũt, nomen à Gottis ibi conſidentibus, ut creditur, ſumpſerunt. *Gottiani regio. Sard.* *Buciana inſula Sard.*

GRAECI ORIENTALES IMPERATORES.

OST Gottos Orientales Imperatores Sardiniam obtinuere, teſte Onuphrio, Maynoldi, & çurita. *Orientales Imp. Sardiniã obtinent.*

4513. Anno enim 553. uicto, & occiſo Teia, pulſiſq; ex Sardinia Gottis, Narſes Regnũ Sardiniæ Iuſtiniano Imperatori Orientali acquiſiuit, pacatumq; reddidit: atq; ita Iuſtinianus in ea regnauit annos 12. & menſes tres; Idibuſq; Auguſti mortuus eſt.

4526. Anno 565. Iuſtinus iunior Imperator Orientalis adeptus eſt Sardiniam, & in ea

regnauit annos 10. menses 10. & dies 20: Anni mūdi
& obijt 6. Nonis Octobris.

Anno 576. Tiberius Anicius Constantinus Imp. Orient. Sardiniam adeptus, regnauit in ea annos 6. menses 10. dies 8: & 4. Idus Augusti mortuus est. 4536.

Anno 583. Tiberius Mauritius Imper. Orien. Sardiniam obtinuit, & in ea regnauit annos 19. menses 3. dies 11: & coactus abdicauit 14. Kal. Decembris. 4543.

Anno 591. Theodosius Imper. Orient. à patre Mauritio appellatus, regnauit cum eo in Sardinia annos 11. mēses 7. dies 6: & cum patre occisus est 8. Kal. Decembris. 4551.

Anno 602. Flauius Phocas. Orient. Imperator adeptus est Sardiniam, & in ea imperauit annos 8. menses 4. dies 9: & 6. Kal. Aprilis occisus est. 4562.

Anno 611. Heraclius Orient. Imperat. adeptus est Sardiniam, & in ea regnauit annos 30. menses 2: & de mense Maij obijt. 4571.

Anno 613. Constantinus appellatus ab Heraclio eius patre Imperator, regnauit cum eo in Sardinia annos 28. menses 2: & solus menses 4. & dies aliquot; & obijt. 4573.

Anno 641. Heraclius Cōstans Orient. Imper. Sardiniam adeptus, in ea regnauit 4601.

annos

Anni mũdi annos 26. menſes 8. dies . . . & Idibus Iulij occiſus eſt.

Hic tributa Sardis imperauit non ex ueteri forma, ſed quantacunq; extorqueri, uel abradi poſſe intellexit: & eius quæſtores tanta auaritia, & ſuperbia exegerunt, ut multi non ſolùm fortunis, ſed etiam liberis, & uxoribus ſpoliati ſint. Sacra etiam uaſa, aliaq; Eccleſiarum ornamenta ipſius iuſſu ſublata fuere; Paulo Diacono, Blondo, & alijs referentibus. *Tributa in Sardinia imperantur.*

4614. Anno 654. Heraclius Conſtantinus .ſ. Poganatius à patre Conſtante Imper. appellatus, regnauit in Sardinia cum patre, & fratribus Heraclio, & Tiberio Cæſaribus annos 15. menſes 4. dies . . . ſolus cum filijs Cæſar. annos 16. mẽſes 7. & dies aliquot; & obijt circa Kal. Februarij.

4646. Anno 686. Heraclius Iuſtinianus iunior Orient. Impera. Sardiniam adeptus, regnauit annos 10. menſes 5: & coactus menſe Iulij abdicauit exul factus.

4656. Anno 696. Flauius Leontius Orient. Imperator Sardiniam nactus, regnauit in ea annos 3. menſes 2: & coactus menſe Iulij abdicauit.

4659. Anno 699. Tiberius Apſimarus Orien.

Imperator qui Sardiniam obtinuit, in ea regnauit annos circiter ſeptem: & circa Kal. Auguſti abdicauit, & occiſus eſt. Anni mũdi

Anno 706. Heraclius Iuſtinianus iunior iterum obtinuit Orient. Imperium, & Regnum Sardiniæ, in quo regnauit annos 6. dies. . . . & Idibus Aug. occiſus eſt. 4666.

Anno 712. Philippus Bardanes Orient. Imper. Sardiniam adeptus, regnauit in ea annos 2. menſes 9. dies 7: & coactus abdicauit 12. Kal. Iulij. 4672.

Anno 715. Artemius Anaſtaſius Orien. Imper. adeptus Sardiniam Imperauit annum 1. menſes 3. & coactus abdicauit 14. Kal. Septembris. 4675.

Anno 716. Theodoſius quartus Adtramitenus Orien. Imperat. Sardiniam obtinuit, & in ea regnauit menſes 7. dies 6: & coactus abdicauit 8. Kal. Aprilis. 4676.

Anno 717. Flauius Leo tertius Orient. Imper. obtinuit Sardiniam, & in ea regnauit annos 3. & menſes aliquot: & Saracenis Sardiniam inuadentibus inſulam amiſit anno 186. quo Imperatores Orientales in ea regnare cœperunt. 4677.

His Orientalium Imperatorum temporibus anno circiter 535. fuit Sardinia 4495.
Africæ

Anni mũdi Africæ attributa, & facta illius Prouincia Præsidialis à Iustiniano Imperatore, qui sanxit Sardiniæ Præsidem Præfecti Prætorio Africæ subesse, & in eius officio quinquaginta homines habere, ut in illius codice legitur. Præsides autem hi fuerunt. Sardinia Prouincia Præsidialis Africæ attributa

4495. Anno 535. Cyrillus. . Sardiniæ Præses. Sard. Præsides.

. . . .

4557. Anno 597. Gẽnadius . . . Sard. Præses.

4558. Anno 598. idẽ Gennadius Sard. Præses.

. . . .

4561. Anno 601. Spes de Hospes Sard. Præses.

. . . .

Eodem etiam tempore Iustinianus mãdauit Ducem in Sardinia à Belisario ordinari, qui milites pro locorum custodia necessarios in ea haberet, & Sardos ab omni hostium incursione illæsos defenderet, eorumq; fines seruaret, ut ex eodẽ Iustiniani codice cõstat. Fuerunt autem Duces.

Anno . . . .

4548. Anno 588. Edatius. . . Sardiniæ Dux. Sard. Duces.

. . . .

4550. Anno 590. Theodorus . . . Sard. Dux.

. . . Donatus, seu Doratus eius officialis.

. . . .

4553. Anno 593. Zabardus. . Sardiniæ Dux.

. . .

. . . . Anni mũdi

Anno 602. Eupator . . Sardiniæ Dux. 4562.

. . . .

Hi Duces in mõtibus Sardiniæ iussu Imperatorũ residebant: nam ibi aderant Barbaricini, populi illi antiqui, qui nunquã à Carthaginensibus, Romanis, & Vandalis, ut diximus, debellati fuere, quiq; ad eam usq; ætatem idolorum cultores Christi fidem & Orientalium Imperatorum iugum recipere noluerant Itaq; Duces præfati cũ illis uarijs prælijs certarunt, usq; ad Mauritij, & Theodosij tempora, quibus Hospes eorum dux fidem Christi recepit, & pacem à Zabardo tunc Sardiniæ Duce petijt, atq; eam hac conditione, ut reliqui Christiani fierent, habuit: quod ubi diuus Gregorius tũc Romanus Põtifex cognouit, Fœlicem Episcopum, & Cyriacum ad eos misit, & Hospiti Barbaricinorum Duci ita scripsit.

Barbaricini Sard. populi Idolatræ.

Hospes Dux Barbaricinorum fit Christianus.

S. Gregorij Papæ literæ ad Hospitẽ destinatæ

CVM de gente uestra nemo Christianus sit, in hoc scio, quòd omni gente tua es melior, quia tu in ea Christianus inueniris. Dum enim Barbaricini omnes, ut insensata animalia uiuant,

Deum

Anni mūdi *Deum uerum neſciant, ligna autem, & lapides adorent, in eo ipſo, quòd Deum uerum colis, quantùm omnes antecedas, oſtendis. Sed fidem quam percepiſti, etiam bonis actibus, & uerbis exequi debes; & Chriſto, cui credis, offer quod præuales, ut ad eum quoſcunq; potueris adducas, eoſque baptizari facias, & æternam uitã diligere admoneas. Quod ſi fortaſſe ipſe agere non potes, quia ad aliud occuparis ſalutans peto, ut hominibus noſtris illic tranſmiſſis, ſcilicet fratri, & Coëpiſcopo meo Fœlici, filioq; meo Cyriaco ſeruo Dei, ſolatiari in omnibus debeas, ut dum eorum labores adiuuas, deuotionem tuam Omnipotenti Domino oſtendas; etiam ipſi tibi in bonis actibus adiutor ſit, cuius famulis ſolatiaris. Benedictionem uerò Sancti Petri uobis trãſmiſimus, quam peto, ut debeatis benignè ſucipere.*

Ad

Ad Zabardum autem Ducem Sardiniæ has etiam literas paulò post misit. Anni mūdi

Alia epistola ad Zabardum.

SCriptis fratris, & Coëpiscopi mei Fœlicis, & Cyriaci serui Dei, gloriæ uestræ bona cognouimus, magnasq; Omnipotenti Deo gratias agimus, quòd talem Ducem Sardinia suscepit, qui sic sciat, quæ terrena sunt Reipublicæ exoluere, ut benè etiam nouerit Omnipotenti Deo obsequia patriæ cœlestis exhibere. Scripserunt etenim mihi, quòd eo pacto cum Barbaricinis facere pacem disponitis, ut eosdem Barbaricinos ad Christi fidem adducatis. Hac de re ualde lætatus sum, & dona uestra (si Omnipotenti Deo placuerit) citius Serenissimis Principibus innotesco. Vos ergo, quod cœpistis, explete; Omnipotēti Deo deuotionem uestræ mentis ostendite. Eos, quos illuc ad conuertendos Barbaricinos transmisimus, quantùm ualetis adiuuate, scientes, quòd talia opera multùm uos, & ante terrenos Principes, & coram cœlesti Rege præualeant adiuuare.

Fœlix

Anni mūdi Fœlix igitur, & Cyriacus in Sardiniam Gregorio, ut dixi, missi Verbum Dei Barbaricinis illis populis disseminantes, & Christum mūdi Redemptorem prædicantes, multos ad fidem Christi duxerunt, baptimatisq; lauacro sacrarunt. Atq; ita infra septennium regio illa in parœciæ formam redacta fuit, & in illius utilitatem mancipia comparari Gregorius, hac epistola Vitali Sardiniæ defensori mandauit.

Barbaricini ad fidē Christi conuertuntur.

Parœcia Barbaricinorum.

Bonifacium præsentium portitorem, Notarium scilicet nostrum, ad hoc nos experientia tua illuc transmisisse cognoscat, ut in utilitatem parœciæ Barbaricinæ debeat mancipia comparare. Et ideo experientia tua omnino ei studiosè sollicitéq; concurrat, ut & bono pretio, & talia debeat cōparare, quæ in ministerio parœciæ utilia ualeant, inueniri &c.

Gregorij literæ ad Vitalem.

Erant insuper eodem tempore in diuersis Sardiniæ pagis plures rustici infideles, qui ab ipsius insulæ nobilibus, uel Ecclesijs possidebantur, & in Phausiana diœcesi multi, qui adhuc idola colebant, reperiebantur. Hi enim, ut idolis liberius sacrifi-

Rustici infideles in Sardiniæ pagis.

Phausiana diœcesis.

care possent, Imperatorijs Iudicibus pretiũ quoddam persoluebant: quod ubi Diuus Gregorius, ex Fœlicis, & Cyriaci relatione, accepit, eius rei indignitate motus, imprimis ad nobiles Sardiniæ has literas dedit. Anni mũdi

Gregorij literæ ad nobiles Sardiniæ.

FRatris, & Coëpiscopi mei Fœlicis, uel filij mei Cyriaci serui Dei, relatione cognoui, penè omnes uos rusticos in uestris possessionibus idololatriæ deditos habere. Et ualde hac de re contristatus sum, quia scio quòd subiectorum culpa, præpositorum deprimit uitam; & cum in subiecto peccatum non corrigitur, in eos qui præsunt sententia retorquetur. Vnde, magnifici filij, exhortor, ut omni cura, omniq; sollicitudine animarum uestrarum zelum habere debeatis; & quas rationes, Omnipotenti Deo de subiectis uestris reddituri estis, aspicite. Ad hoc quippe illi uobis commißi sunt, quatenus & ipsi uestræ utilitati ualeant ad terrena deseruire, & uos per uestram prouidentiam, eorum animabus ea, quæ sunt æterna prospicere.

Anni mũdi re. Si igitur impendunt illi quod debent, uos eis cur non soluitis, quod debetis? id est, ut aßiduè illos magnitudo uestra commoneat, ab idololatriæ errore compescat, quatenus eis ad fidem ductis, Omnipotentem Dominum erga se placabilem faciat. Ecce enim mundum hunc, quia finis uicinus urget, aspicitis, quod modò humanus in nos, modò diuinus gladius sæuiat uidetis; & tamen uos ueri Dei cultores à commißis uobis lapides adorari conspicitis, & tacetis. Quid quæso in tremendo iudicio dicturi estis, quando hostes Dei, & sub potestate uestra suscepistis, & tamen eos Deo subdere, atq; ad eum reuocare contemnitis. Unde debitum salutationis alloquium soluens peto, ut magnitudo uestra attendere erga Zelum Dei uehementer inuigilet, & quis quantos ad Christum perduxerit suis mihi epistolis indicare festinet. Quod ergo uos agere ex aliqua occasione forsitan minimè ualetis prædicto fratri, & Coëpiscopo nostro Fœ-

 lici,

lici; uel filio meo Cyriaco, iniungite, eiq; ad opus Dei solatium præbete, ut in remuneratione uitæ tantò poßitis esse participes, quantò nunc bono operi solatium præbetis. Anni mũdi

Ad Ianuarium quoq; Episcopum Calaritanum has literas transmisit.

Gregorij Epistola ad Ianuarium Episcopum Calar.

FRatris, & Coëpiscopi nostri Fœlicis, & Cyriaci Abbatis relatione cognouimus &c. Accidit autem aliud ualde lugendum, quia ipsos rusticos, quos habet Ecclesia tua, nunc usq; in infidelitate remanere, negligentia fraternitatis uestræ permisit. Et quid uos admoneo, ut extraneos ad Deum adducatis; qui uestros ab infidelitate corrigere negligitis? Vnde necesse est uos per omnia in eorũ conuersione uigilare. Nam si cuiuslibet Episcopi in Sardiniæ Insula paganum rusticum inuenire potuero, in eundem Episcopum fortiter uindicabo. Iam uerò si rusticus tantæ fuerit perfidiæ, & obstinationis inuentus, ut ad Deum

Anni mūdi *Deum uenire minimè consentiat, tanto pensionis onere grauandus est, ut ipsa exactionis suæ pœna compellatur ad rectitudinem festinare.*

Postremò in Phausania diœcesi Episcopum ab ipso Ianuario ordinari mandauit, cui has litteras scripsit. *Episcopus Ordinatus in Phausania Sardi. diocœsi. Greg. literæ.*

PEruenit ad nos in loco, qui intra Prouinciam Sardiniã dicitur Phausania, consuetudinem fuisse Episcopum ordinari, sed hanc pro rerum necessitate longis aboleuisse temporibus: Quia autem nunc Sacerdotum indigentia quosdam illic paganos remanere cognouimus, et ferino degentes modo, Dei cultum penitus ignorare; hortamur fraternitatem tuã, ut illic secundum pristinum modum ordinare festinet Antistitem, talem uidelicet, qui ad hoc opus, moribus, ac uerbo existat idoneus, & oberrantes ad gregem dominicum pastorali studeat æmulatione deducere, quatenus eo illic ad animarum uocante

compendium, nec uos inueniamini superflua popoſciſſe, nec olim deſtructa fruſtra nos reformaſſe pœniteat. Anni mili

Victor Epiſcop⁹ Phauſianæ Eccleſiæ.

Ordinatus itaq; fuit Epiſcopus dictæ Eccleſiæ Phauſianæ Victor præclarus uir, qui doctrina, & exemplo multos ad fidem reduxit, atq; baptizauit; ut ex literis Gregorij conſtat, qui ſpei de Hoſpite Sardiniæ Præſidi in hunc modum ſcripſit.

Greg. lit.

Particeps proculdubio mercedis exiſtit, qui bonorum ſe operum exhibet adiutorem: quia ergo multi de Barbaris, & Prouincialibus Sardiniæ ad Chriſtianam fidem dicuntur, Deo propitio, deuotiſsimè feſtinare, magnitudo ueſtra ſtudium ſuum hac in cauſa decenter accommodet; & Fratri, & Coëpiſcopo noſtro Victori in conuertendis, baptizandiſq; eis ſtudioſè concurrat, quatenus dum de interitu multorum animæ per baptiſmatis gratiam uobis fuerint ſollicitantibus liberatæ, & apud homines laudem habere, & apud Omnipotentem

Anni mũdi *tentem Dominum, quod summopere studendum est; magnam mercedem possitis acquirere, atq; nos uobis gratias referentes, magnitudini uestræ possimus modis omnibus existere debitores.*

Cæterum quia à Præside, & alijs Imperatorijs Iudicibus conuersi ad fidem, etiam soluere cogebantur, quæ antea pro idolorum cultu pēdere consueuerant, populiq; duplici præmebantur tributo; ideo ad Constantiam Augustam literas has dedit. *Tributum pro idolorũ cultura pensum.*

Cum serenissimam dominam sciam de cœlesti patria, atq; animæ suæ uita cogitare, culpam me committere uehementer existimo; si ea, quæ pro timore Omnipotentis Domini sunt suggerenda siluero &c. Quidam rem mihi sacrilegam nunciarunt, quia hi, qui in Sardinia idolis immolant Iudici præmium persoluunt, ut eis hoc facere liceat, quorum dum quidam baptizati essent, & immolare iam idolis deseruissent, adhuc ab eodem insulæ Iudice, *Greg lit.*

etiam

etiam post baptismum præmium illud exigitur, quod dare prius pro idolorum immolatione consueuerant &c. Anni mũdi

Postea ad Innocentium Africæ Præfectum literas in hunc modum scripsit.

Gregorij literæ.

QVi prauorũ actuum eminentiam uestram iudicẽ esse desiderat, quid de æquitatis eius bono sentiat, æstimatis, proinde reuerendissimi fratris, & Coëpiscopi nostri Victoris Phausanensis Episcopi plenam uobis doloribus querelam deferimus, ut & malos ab actione perpera corrigatis, & ab iniustitia, quam sustinent, bonos eruatis. Queritur siquidem supradictus frater noster, multas in illis locis uiolentias, multaq; alia contra edicti morem Africanos Iudices exercere. Deniq; ut duplicia illic tributa, quod auditu ipso intolerandum est, exigantur. Et quia huius mali emendatio uestram specialiter auctoritatem dignitatis expectat, petimus, ut sub tali indignatione perquirere, & ita

Anni mūdi *hoc, Deo uobis imperante corrigere; quatenus afflictis pro mercede animæ uestræ protectione iustitiæ succurratis, & huius emendationis exemplo alios in futuro à prauis actionibus arceatis.*

Cum etiam in Sardinia aruspices, sortilegiq; plures idololatris mixti reperirentur, cōtra eos Gregorius procedendum esse censuit, atq; ita Ianuario Episcopo Calaritano scripsit.

Aruspices & sortilegi in Sardinia.

PEruenit ad nos &c. Contra idolorum namq; cultores, uel aruspices, atq; sortilegos, fraternitatem ueſtram uehementius pastorali hortamur inuigilare custodia, atq; publicè in populo contra huius rei uiros sermonem facere, eosq; à tanti labe sacrilegij, & diuini intentione iuditij, & præsentis uitæ periculo adhortatione suasoria reuocare. Quos tamen si emendare se, à talibusq; corrigere nolle repereris, feruenti comprehendere zelo te uolumus, & si quidem serui sunt uerberibus, cruciati-

Gregorij lit.

ciatibusque, quibus ad emendationem peruenire ualeant, castigare; si uerò sint liberi inclusione digna, districtaq; sunt in pœnitentiam dirigendi, ut qui salubria, & à mortis periculo reuocantia audire uerba contemnunt, cruciatus saltem eos corporis ad desideratam mentis ualeat reducere sanitatem, &c. Anni mũdi

Hac igitur Gregorij pastorali solicitudine, & diligentia idololatræ, qui in Sardinia erant, ad fidem Christi cõuersi sunt, teste Nauclero. Iudæi quoq; plures, qui etiam tunc temporis in insula reperiebantur, eius summo studio, & labore Christũ amplexi sunt, ut ex Gregorij literis, ad Ianuarium Episcopum Calaritanũ scriptis, constat.

Iudæi plures in Sardinia conuertuntur.

Iudæorum serui ad fidẽ confugiẽtes.

Quia tamen acceperat hos Iudæos seruos, ancillasq; ad Ecclesiam fidei causa cõfugientes uendicare, uel eorum pretium extorquere cõsueuisse, ita eidem Ianuario Calaritano Episcopo scripsit.

Gregorij lit.

SAtis quidem te ipsum pastoralis Zelus instigare debuerat, &c. Peruenit ẽt

Anni mũdi *ad nos, seruos, ancillasq; Iudæorum, fidei causa ad Ecclesiam refugientes, aut infidelibus restitui dominis, aut eorum, ne restituantur, pretium dari. Hortamur igitur, ut tam prauam consuetudinem nullatenus manere permittas; sed si quilibet seruus Iudæorum ad uenerabilia loca confugerit causa fidei, nullatenus eum patiamini præiudicium sustinere. Sed siue olim Christianus, siue nunc fuerit baptiZatus, sine ullo pauperum damno, religioso Ecclesiasticæ pietatis patrocinio, in libertatem modis omnibus defendatur, &c.* Hæc omnia ex regestro Diui Gregorij constát.

Per hæc tempora plures in Sardinia erát insignes Ecclesiæ.

Nam aderat Ecclesia Turritana, in qua infrascripti Epis. his temporibus floruere. *Ecclesia Turritana.*

Anno enim 645. floruit Pentusius Sanctæ Ecclesiæ Turritanæ Episcopus, qui in Bizantij Concilio contra Paulum, & alios Monothelitas interfuit. *Pentusius Episcopus Turritanus.*

Anno 650. Valentinus Sanctissimus

Ecclesiæ Turritanæ Episcopus, qui in celeberrimo Lateranen. Romano Concilio, sub Sancto Martino Papa huius nominis primo, claruit, ut in secundo conciliorum tomo constat.

Anni mũdi

Priuilegia Episcoporũ Turritanæ Ecclesiæ.

Episcopi huius Ecclesiæ Turritanæ ex antiqua consuetudine, & Sancti Martini Papæ, huius nominis Primi, ac etiam beati Ioannis Papæ, huius nominis Quinti, constitutionibus à solo Romano Pontifice ordinabantur, & nulli alij suberãt, ut inquit Deus dedit, in eius libro qui in Bibliotheca Vaticana seruatur, multosq; Suffraganeos quibus præerant habebant, quorum nomina incognita.

Ecclesia Calaritana. Ianuarius Archiepiscopus Calaritanus.

Insignis etiam erat hoc tempore Ecclesia Calaritana, in qua Ianuarius Episcopus S. Gregorij epistolis clarus floruit. Hic inter cæteros habebat in eius Ecclesia Epiphanium Archipresbyterum, & Liberatũ Diaconum à diuo Gregorio nominatos. Erat Metropolitanus, & ex consuetudine, & Sancti Gregorij institutione tenebatur bis in anno Concilia Episcoporum congregare, ut ex eiusdẽ Gregorij epistola ad ipsum Ianuariũ missa constat, dum inquit.

Concilium bis in anno celebrandũ.

Episco-

Anni mũdi

EPiscoporum etiam Concilia, sicuti tã tuæ mos dicitur fuisse prouinciæ quàm quòd Sanctorum canonum authoritate præcipitur, bis in anno celebrare te uolumus; ut si quis inter eos à sui forma propositi actionis, atq; morum qualitate discordat sociali possit fratrum increpatione redargui, & pro securitate commissi gregis, animarumq; statu paterna ualeat circũspectione tractari. &c.

Gregorij lit.

Erant autem eius Suffraganei infrascripti Episcopi.

Innocentius Episcopus . . . in Sardinia.
Marinianus Episcopus . . . in Sardinia.
Libertinus Episcopus . . . in Sardinia.
Agaton Episcopus . . . . . in Sardinia.
Victor Episcopus Ecclesiæ Phausianæ in Sardinia. Ecclesia autem ista nunc suppressa est.

Episcopi Suffraganei. Ecclesia Phausiana.

Hi omnes ex consuetudine, & diui Gregorij ordinatione, denuntiationẽ, & licentiam ad transmarina proficiscendi à Calaritano Archiepiscopo accipiebant: nã illis ita Gregorius Papa scripsit.

Cogno-

Gregorij lit. Anni mid

COgnouimus, quòd mos uestræ insulæ post Paschalem festiuitatem uobis euntibus, aut directis responsalibus uestris ad Metropolitanum uestrum, utrũ sciatis an minimè ipse uobis de uenturo Pascha scripta debeat denunciatione mandare, & quantùm dicitur, quidam uestrum hoc facere, secundum con suetudinem postponentes, aliorum quoq; ad non obediendum corda peruertunt. Additur etiam, quod ex uobis aliqui pro Ecclesiæ suæ emergentibus causis, transmarina petentes, sine prædicti Metropolitæ sui cognitione, uel epistolis, sicut canonum ordo constituit, audeant ambulare. Hortamur ergo fraternitatem uestram, ut antiquam Ecclesiarum uestrarum consuetudinem exequentes, tam de suscipienda Paschali denuntiatione, quàm etiam si quenquã uestrum pro causis proprijs, ubicunq; compulerit ambulare necessitas, ab eodem Metropolitano uestro, secundum indictam uobis regulam petere debeatis, nec eam

post

Anni mũdi *poſtponere in aliquo præſumatis; excepto, ſi, quod non optamus, contra eundem Metropolitanum ueſtrum habere uos aliquid cauſæ contigat, ut ob hoc ſedis Apoſtolicæ iudicium requiratis: nam his qui petere feſtinant licentiam, quod ſcitis per canones etiam antiquorum patrum inſtitutione habere permiſſum eſt.*

Poſt Ianuarium plures in ea Eccleſia Calaritana his temporibus floruerunt Epiſ.

Anno enim 604. claruit Venereus inſignis Epiſcopus Calaritanus, ad quẽ idem Gregorius Papa quaſdam ſcripſit epiſtolas, ut ex Gratiano, & Iuone Epiſcopo Carnotenſe conſtat. *Venere⁹ Calaritanus Epiſcopus.*

Anno 650. emicuit Deusdedit Sanctiſſimus Eccleſiæ Calaritanæ Epiſcopus, qui in celeberrimo Lateraneñ. Romano concilio, ſub S. Martino Papa huius nominis primo, interfuit, & multa præclarè, doctèq; dixit, fecitq; ut in eo concilio cõſtat. *Deusdedit Epiſcopus Calaritan⁹.*

Poſt eum effulſit Iuſtinus eiuſdem Eccleſiæ Epiſcopus, qui eidem Lateraneñ. Synodo ſubſcripſit, ut in ſecundo conciliorum tomo apparet. *Iuſtinus Epiſcopus Calaritanus.*

Anno

Citonatus Episcopus Calaritanus.

Anno deinde 681. Citonatus eiusdem Calaritanæ Ecclesiæ insignis Episcopus, in sexta Cōstantinopolitana Synodo claruit. Anni mūdi

Ecclesia Mirinensis in Sardinia. Seuerinus Escopus.

Præterea in Sardinia erat Mirinensis Ecclesia, in qua Seuerinus insignis Episcopis excelluit, & eo mortuo pro Episcopi ordinatione, & restitutione ministeriorū ipsius Ecclesiæ, Gregorius hanc epistolam Petro Notario in Sardinia scripsit.

Greg. epistola.

Ministeria Ecclesiæ Miriensis, quæ secum squillastrum quondam Episcopus seuerinus detulerat, præsentiam sibi portitores restitui postulabant, quia ergo res Ecclesiasticæ tanta debent solicitudine præmuniri, hoc nobis uisum est, ut in eadem Ecclesia, seu Ciuitate Episcopus, cui ministeria ipsa tradi poßint, debeat ordinari; sed quoniam Leonem Archidiaconum, aliosq; cleros eiusdem Ecclesiæ esse illic commemorant; experientiæ tuæ præcipimus, quatenus eos ad suam Ecclesiam proficisci, ac eligere ordinandum Episcopum sibi commoneat, ut dum Deo illic fuerit propitio, consecratus

Anni mũdi *cratus, ipse Ecclesiæ res sine aliqua am biguitate recipiat.*

. . . .

Ex epistolis etiam diui Gregorij insinuatur, Felicem quendam Sardiniæ Episcopum his temporibus à Ioanne primæ Iustinianæ Episcopo ordinatum, sub illius iurisditione fuisse. Cæterum in antiquo manu scripto codice Michaëlis Thomasij doctissimi Ilerdensis Episcopi, inueni hũc Fœlicem Episcopum nõ Sardiniæ, sed Sardicæ ciuitatis Lydiæ fuisse; atq; ita ab Episcopo primæ Iustinianæ ordinatum. *Codex D. Michaëlis Thomasij Episcopi Ilerdensis.*

Cœpit habere eadem ferè tempestate primùm Sardinia suos Defensores, seu Legatos Apostolicos annis sequentibus, ut infra describuntur qui causas, & præcipuá Cleri negocia apud Romanam Sedem curarent; ut ex ipsius D. Gregorij ad quosdá missis Epistolis satis constat: Itaq; *Defensores, & legati Apostolici in Sardinia.*

4550. Anno 590. Honoratus Diaconus Sardiniæ Defensor.

4551. Anno 591. Io. Sed. Apostolicæ Notarius Legatus in Sardinia.

4552. Anno 592. Sabinus Defensor, & Ioannes Legatus in Sardinia.

S Anno

Anno 596. Petrus Notarius Legatus in Sardinia. *Anni mũdi* 4556.

. . . .

Anno 598. Vitalis defensor Sardiniæ. 4558.

. . . .

Anno 600. idem Vitalis defensor, & Bonifacius Legatus in Sardinia. 4560.

. . . .

Anno 604. idem Vitalis defensor in Sardinia. 4564.

. . . .

Defensores in Sard. ad instar Iudicum Appellationum.

Isti erat Cleri defensores, ut Iudices grauaminum, quæ ab Episcopis Sardiniæ inferebantur, ut est nunc etiam, is qui Iudex appellationum uocatur, quod ex epistolis Gregorij satis apertè colligitur. Is enim Sabino defensori in Sardinia ita scribit.

Gregorij lit. ad Sabinum defen.

QVædam ad aures nostras grauia peruenerunt, quæ quoniam canonicam emendationem expectant, idcirco experientiæ tuæ præcipimus, quatenus una cum Io. Notario omni excusatione postposita Ianuarium fratrẽ, & Coëpiscopum nostrum summa huc exhibere instantia non omittas; ut eo coram posito

Anni mũdi *sito ea, quæ ad nos perlata sunt subtili ualeant inquisitione perquiri &c.*

Præterea Vitali Defensori in hunc modum scripsit.

Aliæ literæ ad Vitalem Defen.

INdicatum est nobis, quod quidã Calaritanæ ecclesiæ clerici disciplinam sui refugientes Episcopi, contra eum solatiũ tuæ defensionis exquirant, atq; per hoc illi, quod dici graue est, contumaces existant. Quam rem, si ita est, omnino dure suscepimus, dicitur etiã, quod suæ actus deserentes Ecclesiæ in aliorũ se obsequijs, & laboribus occupantes, ubi nomen dederunt militiæ inueniantur extranei. Experientia ergo tua nihil deinceps tale aliquid facere præsumat, sed si cuiusq; Clerici, ut assolet, culpæ casus emerserit, in qua te sibi petere debeat adiutorem, ad eundem Episcopum reuerenter accede, & sicut causæ meritum cognoueris, apud eum non defensor culpæ, sed potius intercessor accede. Vt hac prouisione, & poscenti feras

auxilium, & iura præpositi non turben- tur. Si qui uerò sunt, ut iusta popoſcerint eis per te auxilium Sedis Apoſtolicæ non eſt negandum, ſed tamen ita ſeruanda eſt uniuſcuiuſq; Epiſcopi reuerentia, ut Clericorum diſciplina per defenſionis tuæ experientiam minimè ſoluatur. Dictum eſt nobis, quod ruſtici poſſeſſionis eiuſdem Calaritanæ Eccleſiæ curã propriam deſerentes in priuatorum poſſeſſionibus culturam laboris adhibeant, ex qua re agitur, ut poſſeſſiones Eccleſiæ propriæ in alio occupato cultore depereant, atq; ad tributa ſua perſoluenda idoneæ non exiſtant. In qua re experientiam tuam uolumus omnino eſſe ſolicitã, ut tale fieri poſthac noſtra authoritate data tibi permittere non debeas, ſciturus, quod ſi neglexeris noſtros exinde de minori contra te ſolicitudine animos commoueri &c.

Similem

Anni midi Similem etiam epistolam ad Ianuarium Calaritanum Episcopum dedit dicens.

Gregorij Epistola ad Ianuarium

PErvenit ad nos, quod quidam de uestris Clericis spiritu elationis inflati, quod dici graue est, fraternitatis uestræ iussionibus obedire postponant, atq; in aliorum se magis obsequijs, ac laboribus occupantes suæ desiderantur, ubi sunt necessarij, actus Ecclesiæ, ex qua re nimie, admiramur, cur in eis Ecclesiasticæ nõ teneatis regulam disciplinæ, nec eos dissolute uagantes in deuijs ad normam suscepti officij districti moderaminis fræno restringatis. Dicitur etiam, quod aliqui ex eisdem contumacibus Clericis, ut defendi contra uos ualeant, ad Vitalis Defensoris nostri patrocinia cõuolarint. Vnde ad eos scripta nostra dereximus, ne quẽquam Clericorum uestrorum contra uos irrationabiliter denuo ualeat defensare, sed si culpæ casus emerserit, & grauis non est, sed ueniam mereatur intercessor apud uos magis accedere debeat, quam defensor &c.

Per

Presbyteri Sardi. Chrismate confirmabant infantes baptizatos.

Anni mūdi

Per hæc etiam tempora Calaritanæ prouinciæ Presbyteri infantes baptizatos, sacro Chrismate confirmabant, quod ubi Gregorius nouit, omnino prohibuit, ita Ianuario eorum Episcopo scribens.

Gregorij lit.

SAtis quidem te ipse pastoralis zelus instigare debuerat &c. Presbyteri baptizatos infantes signare bis in fronte Chrismate non præsumant. Sed Presbyteri baptizandos tangant in pectore, ut Episcopi tangere debeāt in frōte &c.

Quæ quidem prohibitio cum aliquibus in ea prouincia molesta esset, idq; Gregorius intellexisset, eidem Ianuario in hūc scripsit modum.

Gregorij lit.

FRatris, & Coëpiscopi nostri Fælicis, & Cyriaci Abbatis relatione cognouimus &c. Peruenit quoq; ad nos quosdam scandalizatos fuisse, quod Presbyteros Chrismate tangere eos, qui baptizati sunt prohibuimus. Et nos quidem secundùm usum ueterem Ecclesiæ nostræ fecimus; sed si omnino de hac re aliqui

qui contristantur, ubi Episcopi desunt, ut presbyteri, & in frontibus baptizatos chrismate tangere debeant, cōcedamus.

Floruit his temporibus Isidorus Sardus uir eloquentissimus à Gregorio laudatus; claruerunt; Desideria, & Catella, pluresq; moniales, & uiri religiosi. Et monasteria infrascripta constructa fuere. *Isidorus eloquentiss. Sardus.* *Moniales insignes Sard.*

Monasterium Sancti Viti à Vetulana cōditum, in quo Iuliana Abbatissa floruit. *Monasteria plura in Sardinia.*

Monasterium Sanctæ Hermæ à Pompeiana religiosa in domo propria erectum.

Monasterium . . . . à Theodosa iussu Stephani uiri sui in ciuitate Calaris conditum, in quo reliquiæ Sanctorum ex Gregorij concessione fuerunt collocatæ. *Reliquiæ Sanctorum.*

Monasterium . . . iussu Petri in eius domo constructum.

Monasterium Agelitanum, in quo Musicus erat Abbas.

Monasterium Santi Gauini, & Luxorij, in quo Siriaca prius, mox Grauina, fuerunt Abbatissæ. *Sancti Gauini & Luxorij Monasterium in Sardinia.*

Monasterinm Sancti Iuliani . . . . .

Monasterium Vrbani quondam Abbatis extra muros urbis Calaritanæ constructum

tum, in quo fuit Ordinatus Abbas Ioannes, & plures reliquiæ Sanctorum fuerunt reconditæ.

Reliquiæ Sanctorum.

Alia quoq; monasteria, quæ ex relictis pijs ædificanda in Sardinia erant; negligentiaq; Prælatorum construi differebantur à Gregorio iussa sunt ædificari. Is enim Ianuario in hunc modum scripsit.

Gregorij lit.

Satis quidẽ &c. Profundandis etiã monasterijs, quæ à diuersis iussa sunt construi, si iniusta perspicis hæc aliquos quibus indita sunt, excusatione differre, solerter secundum, quod leges præcipiunt admonere te uolumus, ne piæ defunctorum uoluntates, tua quod absit, remissione cassentur &c.

In ea quoq; Epistola magnam Ianuarij negligentiam circa monasteria constructa ita reprehendit, & increpat.

Aliæ lit. Ex Regestro epist. D. Greg. lib. 3. epist. 9.

Peruenit siquidem ad nos; minus te monasterijs ancillarum Dei in Sardinia sitis, tuitionis impendere, & cum dispositum à tuis prudenter fuisset decessoribus

foribus, ut quidam de clero probati uiri curam gerentes earum se necessitatibus adhiberent, nunc ita funditus esse neglectum, ut per publicas personas pro tributis, alijsq; munijs ipsæ per se principaliter Deo dedicatæ fœminæ compellantur subire, necessitatemq; habeant pro supplendis fiscalibus per uillas, prædiaq; discurrere, atq; uirilibus incompetenter se miscere negotijs: quod malum fraternitas tua facili correctione remoueat, ut unum probatum uirū uita, moribusq;, cuius ætas; atq; locus nihil de se prauæ suspicionis obijciant, solicite deputet; qui sic monasterijs ipsis cum Dei timore possit assistere, quatenus ulterius eis pro quibuslibet caussis priuatis, uel publicis extra uenerabilia loca contra regulam uagari non liceat; sed quicquid pro ijs agendum est, per eum, quem deputaueris, rationabiliter peragatur. Ipsæ uero referentes Deo laudes, atq; coërcentes semetipsas in monasterijs suis nullam occasionem ul-

terius fidelium mentibus praua suspicionis iniiciant. Si qua autem earum, uel per anteriorem licentiam, uel per impunitatis prauam consuetudinem ad lapsum deducta est, aut in futuram fuerat perducenda uoraginem, hanc post adulterij competentis seueritatem uindicta in aliud districtius Virginum monasterium in pœnitentiam redigi uolumus, ut illic orationibus, atq; ieiunijs, & sibi pœnitendo proficiat, & metuendum cæteris arctioris disciplinæ præstet exemplum. Is autem, qui cum huiusmodi fœminis in aliqua fuerit iniquitate repertus, communione priuetur, si laicus est; si uerò clericus, à suo quoq; remotus officio, pro suis continuè lugendis excessibus in monasterium detrudatur. &c.

Anni mũdi

Erant præterea in partibus Calaris duo celeberrima xenodochia Thomæ Episcopi, & Ortolani; atq; alia plurima super quibus Gregorius scripsit Ianuario in hũc modum.

Xenodochia in regione Calaris.

Γ *Oporte-*

Anni mūdi

Oportebat siquidem fraternitatem tuam, ita de rebus pijs esse solicitam, ut nihil ad explendas eas nostræ admonitionis penitus indigeret: tamen quia quædam ad nos peruenerunt, quæ sunt corrigenda capitula, nihil est incongruum, si nostræ quoq; uobis paginæ authoritas accedat. Quamobrem significamus peruenisse ad nos consuetudinem fuisse, ut xenodochia, quæ sunt in Calaritanis partibus constituta apud Episcopum ciuitatis singulis quibusq; tēporibus suas subtiliter rationes exponerēt, eorum uidelicet tuitione, atq; solicitudine gubernanda; quod quia tua hactenus fertur charitas neglexisse, hortamur, ut (sicut dictum est.) tibi singulis quibusq; temporibus rationes suas xenodochij, qui in eis sunt constituti, uel fuerunt, subtiliter reddant, atq; tales in eis, qui præsunt ordinentur, qui uita, moribus, atq; industria inueniantur esse dignissimi, religiosi duntaxat, quos uexandi iudices non habeant potestatem

Gregorij lit. Eodem lib. Regestri Epistola 24.

ne si tales personæ fuerint, quas in suũ posſint euocare iudicium, uaſtandarum rerum debilium, ſi quæ illic reiacent præbeatur occaſio, de quibus rebus ſummam te curam gerere uolumus, ut nulli ſine tua licentia detur notitia; ne uſq; ad direptionem earum ex fraternitatis tuæ præueniatur incuria &c. Romi mũdi

Quæ cum Ianuarius facere neglexiſſet ita Vitali Sardiniæ Defenſori ſcripſit.

Gregorij lit. *EXperientia tua indicante comperimus Xenodochia in Sardinia conſtituta grauem habere neglectum; unde Reuerend. frater Coëpiſcopus noſter Ianuarius uehementiſſimè fuerat obiurgandus, niſi nos eius ſenectus, ac ſimplicitas, & ſuperueniens ægritudo, quam ipſe retuliſti, ſuſpenderet; quia ergo ita eſt poſitus, ut ad aliquam ordinationem eſſe non poſſit idoneus, Economium eius Eccleſiæ, atq; Epiphanium Archipreſbyterum ex noſtra diſtrictè authoritate cõmonemus, ut eadem xenodochia ſine*

periculo

Anni mũdi *periculo suo solicite, ac utiliter studeant ordinare: nam siquis illis posthac neglectus extiterit; nulla se nouerint posse apud nos ratione aliquatenus excusare &c.*

SARRACENI.

OST Orientales Imperatores Saraceni insulam obtinuere,
4610. hi enim anno 650. ex Africa per mediterraneum mare delati omnem insularum oram ferro, & igne teste Sigonio & Sabellico fœdarunt.

4580. Anno deinde 720. cum infectis excursionibus late maria omnia uagarentur, excursione in Sardiniam facta insulam, quæ tunc exiguo Græcorum præsidio tenebatur in potestatem adduxerunt, à Leonis Imperio eripuerũt teste Sigonio, Raphaële Volaterrano, Hieronymo Romano, & Maurolitio Abbate. Sed ea paruo tempore sub eorũ dominio stetit, nam paucis elapsis annis à Longobardis insulam totis uiribus inuadentibus regno priuati sunt, ut mox dicetur. *Sardinia in Saracenorũ potestate.*

Hoc

Sepulchrum Diui Augustini à Saracenis prophanatur. Hoc tempore Saraceni in templa Sardiniæ, & Sepulchra omnia Sanctorum sæuiere; & imprimis locum, in quem Sacra D. Augustini Hipponensis Episcopi ossa ex Africa translata fuerant, barbara impietate fœdarunt. *Leoprandus redimit corpus S. Augustini à Saracenis.* Quod ubi Leoprandus Longobardorũ Rex audiuit, magno repẽte dolore exarsit, ac Legatis in Sardiniã missis magno illa precio à Saracenis redemit, & nõ paruo Sardorũ luctu Papiam ad se trãsportari curauit. *Translatio corporis S. Augustini Papiam.* Qui posteaquã ea Genuam appulsa audiuit; Papia egressus obuiam eis illuc usq; processit, eaq; editorum miraculorũ magnitudine percitus maximo honore coluit. Cum autem postridie à ministris nulla, neq; ui, neq; arte moueri possent; uehemẽter ea re perturbatus, Sancte confessor (inquit) si tua hinc ossa tolli, & Papiam transferri propitius patieris, spondeo me templum in tui honorem ædificaturum. Quæ ubi uota concepit, ossa subito nullo molimine sustulit, & Papiæ in templo Sancti Petri ad Cœlum aureum à se condito, in precioso, quod adhuc extat, monumento collocauit. Pridie Kal. Martij, Sigonio, Sabellico, Platina, Volaterrano, & alijs multis referentibus.

Eodem;

Anni mũdi

Eodem tempore Fratres Eremitarum qui in Sardinia Sepulchro diui Augustini adhærebant, insula excedentes Mitram, Baculum, & Pastorale Sancti Augustini secum transtulerunt, & in Valentinæ urbis Monasterio, ubi adhuc uisuntur, collocarunt, teste Hieronymo Romano. *Mitra, Baculus, & Pastorale Sancti Augustini Valentiã translata.*

LONGOBARDORUM REGES.

LONGOBARDI, qui ex Pãnonia à Narsete uocati amplissimum sibi Regnum in Italia acquisiuerant, Angilulphi temporibus cœperunt teste Gregorio, mediterraneas insulas infestas reddere.

Anno autẽ 597. Sardiniam incursionibus, & populationibus afflixere, quod ubi Gregorius accepit, grauiter doluit, atq; ita Ianuario Calaritano Episcopo scripsit. *Longobardi Sardiniam afflixerunt.*

QVid in Sardinia hostes nostri fuerint operati, priusquam fraternitatis uestræ epistola ad nos perueniret, agnouimus. *Gregorij lit.*

mus. Et quia hoc futurum dudum me- Anni mili
tuimus euenisse, quod prauidimus; no-
biscum nunc gemimus. Quod si secun-
dum eum, quæ tam uobis quam excel-
lentissimo filio nostro Gennadio hoc fore
nunciantes scripsimus, solicitudo fuisset
adhibita, inimici illuc, aut non acce-
derent, aut accedentes periculum, quod
fecerunt, mœrerent. Vel nunc ergo, ea,
que contigerunt, uigilantiam uestram
in futura exacuant: nam & nos quic-
quid prodesse possumus, facere domino
auxiliante nequaquam omittimus.

Et licet deinde pacem cum Angilulpho Lomgobardorum Rege tractasset, & firmasset, tamen quia adhuc non erat Sacramento sancita, nec admodum firmo uinculo constricta uigilandum esse his literis eidem Ianuario scripsit.

Gregorij lib. *COgnoscetis inquit, Abbatem, quem ad Angilulphum ante multum iam tempus transmisimus, pacem cum eo Deo propitio quantum uobis Excellentissimo*

Anni mũdi *tissimo Exarcho scriptum est, ordinasse, & ideò quousq; pacta de confirmatione pacis ipsius conscribantur, ne fortè hostes nostri in hac dilatione ad partes illas iterum uelint accedere, murorum uigilias, & solicitudinẽ in locis facite omnibus adhiberi. Et confidimus in redemptoris nostri potentia, quia aduersariorum nobis incursus, uel Sardis denuo non nocebunt.*

Præterea aliam Epistolam ad eundem Ianuarium ea de re dedit dicens.

QVia uerò non minorem de uobis, quam de nobis solicitudinem gerimus, hoc quoq; pariter iudicandum curauimus, quòd finita hac pace Agilulphus Longobardorum Rex pacem non faciat, unde necesse est, ut fraternitas uestra (dum licet) ciuitatem suam, uel alia loca fortius muniri prouideat, atq; immineat, ut abundanter in eis condita procurentur; quatenus dum hostis illic Deo sibi irato accesserit, non Aliã epist.

inueniat, quod lædat, sed confusus abscedat. Sed, & nos pro uobis quantum possumus, cogitamus; & his quorum interest, ut se ad obsistendum Deo adiutore præparare debeant, imminemus, quia sicut uos nostras tribulationes uestras attenditis, ita quoq; nos uestras afflictiones nostras similiter reputamus. Anni mūdi

Corsica à Longobardis capta. Itaq; Sardi nunquam à Longobardorum armis tuti sine metu uixere; Hi enim quibusdam elapsis annis propinquã Corsicæ insulam inuadentes in eorum ditionem redegerunt teste Iacobo Mayholdi.

Anno deinde 730. ut creditur, Luitprandus, eorum Rex ex Corsica in Sardiniam magna classe traiecit, & insulam Saracenis eiectis suo adiecit imperio, ut refert Felinus, atq; ita appellatus est Rex Sardiniæ, ut scribit Petrus Recordati; Regnauit deinde annos quatuordecim, & menses aliquot, & obijt Ticini. 4690.

Sardinia in Longobardorum potestate.

Anno 743. Hildibrandus Rex Longobardorum uiuente patre electus regnare in Sardinia cœpit; sed paulò post Regno 4703.

exactus

Anni mũdi exactus fuit; & Rachis Longobardorum Rex creatus Sardiniam obtinuit, & regnauit annos quinque, menses sex, & abdicauit sponte.

4709. Anno 749. Astulphus Longobardorũ Rex creatus adeptus est Sardiniam, & regnauit annos septẽ, & obijt in uenatione.

4716. Anno 756. Desiderius Lõgobard. Rex Sardiniam adeptus, regnauit annos 18. & mense Maio uictus, & captus à Carolo Magno, & in exilium actus Italia, & Regno Sardiniæ priuatus fuit; atq; ita Sardinia sub Caroli Magni potestate adducta, Romano deinde Pontifici donata fuit, ut refert Adrianus Papa, Anastasius, & Carolus Sigonius de qua re in sequenti libro exordiendum erit.

4719. Hoc tempore Anno nimirũ 759. Corpus sanctæ Iuliæ, quæ in Corsica 11. Kal. Iunij Crucis supplicio, teste Vsuardo fuit Coronata, ab Ansa Regina Desiderij Longobar. Regis uxore fuit Brixiam translatum, atq; ibi insigne monasterium Domino Saluatori & S. Iuliæ Martyri dedicatum, ut ex Petrode Natalibus, & Carolo Sigonio constat.

S. Iulia in Corsica martyr.

Eius corpus Brixiam translatum.

LAVS DEO.

creatus fuit, & Rachis Longobardorum Rex creatus Sardiniam abstulit, & regnauit annos quinque, menses sex, & eodem tempore.

4729. Anno 749. Aistulphus Longobardorum Rex creatus adeptus est Sardiniam, & regnauit annos septem, & obijt in uenatione.

4716. Anno 756. Desiderius Longobard. Rex Sardiniam adeptus, regnauit annos 18. & in eo se Magno uictus, & captus à Carolo Magno, & in exilium actus Italia, & Regno Sardiniae priuatus fuit; atq; ita Sardinia sub Caroli Magni potestate adducta, Romano deinde Pontifici donata fuit, ut refert Adrianus Papa, Anastasius, & Carolus Sigonius de qua re in sequenti libro dicendum erit.

4[illegible]9. Hoc tempore Anno nimirũ 759. Corpus sanctae Iuliae, quae in Corsica 11. Kal. Iunij Crucis supplicio, teste Vsuardo fuit coronata, ab Ansa Regina Desiderij Longobar. Regis uxore fuit Brixiam translatum, atq; ibi insigne monasterium Domino Saluatori & S. Iuliae Martyri dedicatum, ut ex Petro de Natalibus, & Carolo Sigonio constat. S. Iulia Corsica martyr. Eius corpus Brixiam translatum.

L A V S D E O.

V 2

INDEX VIRORVM ILLVSTRIVM RERVMQVE MEMORABILIVM,

QVAE SPARSIM IN HOC OPERE TRACTANTVR.

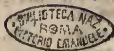
A

Ateri-

Deda-

Gallu-

FINIS.

Errata in excudendo commissa sic corrige.

Folio 4. confectum, corrige, confictum. fol. 5. Ptolemæo, Ptolomæo. & deinceps, ibid. infra, Portum, Portus. fol. 6. in primis, imprimis. commertiorum, commerciorum. fol. 7. libyas, libyes. fol. 8. Tarisam, Tariffam. ibid. Vuandalos, Vandalos. fol. 9. Cirenne, Cyrene. fol. 11. Viterbensis, Viterbiensis. fol. 13. succeptos, susceptos. ibid. Prope Sulcim, lege (sedecim millibus pass. distans) loco, eius quod habetur, (16. m. p.) fol. 17. oprimendi, opprimendi. fol. 19. scytes, Scythes. fol. 26. idoneos, idoneas. ibid permitebant, permittebant. fol. 28. huismodi, huiusmodi. fol. 50. Cuspianus, Guspianus. Ibid. Graccus, Gracchus. . fol. 55. multauit, mulctauit. fol. 64. seuerum, Seuerum. fol. 65. Zosimus, fortè Zozymus. fol. 68. inter regnum, interregnum. fol. 70. creduntur, creditur. fol. 72. Ceriaco, Ciriaco. fol. 74. cimiterio, cœmeterio. ibid. sepelliri, sepeliri. fol. 77. præmente, premente. fol. 79. pabtizatus, baptizatus. fol. eod Datia, Dacia. fol. 80. præsbyter presbyter. fol. 83. Parisijs, Parrhisijs. fol. 83. tronum, Thronum. fol. 91. præciosis, preciosis. ibid. cælato, cœlato. fol. 92. Babienæ, fortè Bibianæ. fol. 99. mollicieni, mollitiem. fol. 101. cædit, cœdit. fol. 122. sollicitudine, solicitudine. fol. 126. spei, fortè Spei. fol. 127. præmebantur, premebantur. fol. 129. inuigilare, inuigilare. ibid. iuditij, iudicij. fol. 136. Mirinensis, Miriensis. ibid. squillastrum, Squillatrum. ibid. seuerinus, Seuerinus.

F I N I S.